

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická theologická fakulta

Diplomová práce

Prokop SIWEK

Minorité na Opavsku

Katedra církevních dějin
Vedoucí práce: PhDr. Michal Flegl

evangelická theologie
2005

Mé velké díky za významnou pomoc při psaní této práce si zaslouží především Mgr. Petr Tesař, PhDr. Marie Schenková, P. Miroslav Paluch a P. Bonaventura Rosa. Za vstřícný přístup děkuji mému vedoucímu práce PhDr. Michalu Fleglovi a oponentce PhDr. Noemi Rejchrtové.

Prohlašuji,
že jsem tuto diplomovou práci s názvem Minorité na Opavsku
napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Praze 15. června 2005

Prokop Siwek

V první kapitole po krátkém úvodu rozdělím mužská a ženská katolická řeholní společenství na řády a kongregace. Zmíním se o sekulárních společnostech, společnostech apoštolského života i o zasvěceném životě mimo instituty. V druhé kapitole se budu zabývat příchodem řeholních řádů na naše území a následným vývojem až prakticky podnes. Dál svou pozornost zaměřím na žebravé řády, konkrétně na řád menších bratrů konventuálů - Ordo Fratrum Minorum Conventualium. V následujících podkapitolách se zastavím u všech tří řádů sv. Františka - tedy u mužských, ženských a sekulárních větví, samozřejmě s důrazem na kontext s opavským konventem minoritů. Opavským minoritům pak věnuji hlavní část práce. V těchto pasážích ji budu dělit po stoletích, s výjimkou několika toto schéma přesahujících témat, která umístím do zvláštních podkapitol. V závěru uvedu i několik význačných osobností se vztahem k opavskému konventu.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Řeholní řády	2
2.1.	Řády mnišské	2
2.2.	Řády řeholních kanovníků	2
2.3.	Řády rytířské	2
2.4.	Řády mendikantů	3
2.5.	Řády řeholních kleriků	3
2.6.	Kongregace řeholních kleriků	3
2.7.	Kongregace řeholních laiků	4
2.8.	Ženské řády	4
2.9.	Ženské kongregace	4
2.10.	Sekulární společnosti	5
2.11.	Společnosti apoštolského života	5
2.12.	Zasvěcený život mimo instituty	5
3.	Příchod řeholních řádů na naše území a následný vývoj	6
4.	Žebravé řády - Ordines mendicantium	16
4.1.	Řád menších bratrů konventuálů - Ordo Fratrum Minorum Conventualium	17
4.1.1.	Sv. František z Assisi a založení Řádu menších bratří, I. řádu sv. Františka	17
4.1.2.	Struktura, charakteristika řádu	19
5.	Sv. Klára a založení Řádu klarisek, II. řádu sv. Františka	22
5.1.	Klarisky v českých zemích	23
5.1.1.	Klarisky v Opavě	23
5.2.	Klarisky - kapucínky	25
6.	Sekulární františkánský řád, III. řád sv. Františka	26
7.	Minorité na našem území	27
7.1.	Příchod a vývoj z hlediska provinciální příslušnosti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	27

7.2.	Příchod a vývoj z hlediska provinciální příslušnosti na Slovensku	29
7.3.	Vznik československé provincie sv. Cyrila a Metoděje	30
7.4.	Vývoj po druhé světové válce a dnešní činnost	33
7.4.1.	Dnešní činnost - obecně	33
7.4.2.	Některé významné osobnosti	36
7.4.3.	Stručně k dnešní situaci v jednotlivých konventech české provincie	37
7.5.	Minorité na Opavsku	42
7.5.1.	Bývalé klášterní areály v dnešní Opavě	42
7.5.2.	Lokace minoritského konventu v 13. století	44
7.5.3.	Příchod minoritů, stavba kláštera a kostela	45
7.5.4.	Sdružené kláštery	48
7.5.5.	13. a 14. století	49
7.5.6.	15. století	53
7.5.7.	Stavovská světnice	55
7.5.8.	16. století	56
7.5.9.	17. století a třicetiletá válka	58
7.5.10.	Velké požáry v letech 1689 a 1790 a jejich následky	63
7.5.11.	19. století	67
7.5.12.	Petice s žádostí o ustanovení bohoslužeb v českém jazyce	70
7.5.13.	Výčet apoštolských úkonů vykonaných opavskými minority v roce 1892	72
7.5.14.	20. století	73
7.5.15.	Motiv Panny Marie	76
7.5.16.	Významní malíři a sochaři 17. - 19. století a jejich díla v kontextu řádu minoritů na Opavsku	77
8.	Některé významné osobnosti řádu minoritů ve světě i u nás	81
9.	Závěr	88
10.	Bibliografie	89
11.	Obrazová příloha	93

1. Úvod

V úplném úvodu mé práce stručně vysvětlím rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi mužských a ženských řeholních řádů, kongregací a společností apoštolského života. Navážu příchodem prvních řádů k nám, jedná se o podle mě velmi zajímavou kapitolu našich dějin.

Především ale chci podat historii řádu minoritů na Opavsku s důrazem na konvent sv. Ducha v Opavě. Obšírněji se zmíním o působení minoritského řádu na celém našem území v průběhu dějin, zvláště se pokusím věnovat dnes fungujícím konventům - jádrem mé práce ale bude opavský konvent, jeho vznik, vývoj, vazby na město, kraj či nedaleký krnovský konvent od 13. století dodnes. Důraz budu klást na četné přestavby a přístavby opavského kláštera i kostela sv. Ducha, všimnout si budu i stavebních momentů týkajících se kláštera klarisek a jeho bývalého kostela sv. Kláry a Kateřiny. V souvislosti s klášterem minoritů mohu zmínit mnoho zajímavých jmen umělců - at' malířů nebo sochařů, a samozřejmě jejich děl, z nichž některá se zachovala podnes.

Chtěl bych připomenout všechny tři řády sv. Františka. Je na místě věnovat pozornost zejména klariskám, které byly k opavskému konventu vázány takřka půl tisíciletí - dokonce zde existoval tzv. sdružený klášter. Vynechat nemohu ani Milosrdné sestry sv. Františka III. řádu, které založil provinciál minoritů P. Leopold Klose. Vzhledem k tomu, že Opava byla ve středověku městem klášterních areálů, v krátkém úvodu k hlavní stati vzpomenu i ostatní tehdy přítomné řeholní řády a kongregace.

V úplném závěru zmíním několik opravdu výrazných osobností řádu, především se vztahem k opavskému klášteru.

2. Řeholní řády

Křesťanská řeholní společenství existují už od samotných počátků křesťanství. Jejich klasickými znaky jsou zachovávání evangelních rad čistoty, chudoby a poslušnosti a společně vedený bratrský život. Zasnovený život nemá ani kněžskou ani laickou povahu, ačkoliv se jednotlivé instituty od sebe liší svými primárními záměry, jejich složení může být smíšené. Základní dělení je dvojí - jednak na mužské a ženské instituty, a pak na řeholní řády, kde jsou skládány sliby slavné, a na řeholní kongregace, kde jsou skládány sliby jednoduché.

K podrobnějšímu dělení - stručný přehled¹:

2.1. Řády mnišské

Navazují na působení prvních představitelů mnišského života v osamění, jedná se o výrazně kontemplativní řády. Obvykle se řídí řeholí sv. Benedikta z Nursie, méně často také řeholí sv. Basilia nebo řeholí sv. Augustina. Mezi hlavní představitele patří benediktini, kartuziáni, cisterciáci (a jejich reformou vzniklí trapisti), pavlíni nebo celestini.

2.2. Řády řeholních kanovníků

Jejich duchovním otcem je sv. Augustin, ale největší nárůst kanonií, které užívaly jeho řeholí, přichází až od 2. poloviny 11. století. Patří mezi ně augustiniáni kanovníci, premonstráti, řeholní kanovníci sv. Kříže. Ke kanovníckým se přiřazují také řády křížovnícké a některé řády špitální. V Čechách působili křížovníci s červeným křížem (Strážci Božího hrobu), křížovníci s červenou hvězdou a křížovníci s červeným srdcem (cyriaci). Ke kanovníckým špitálním řádům patřili antoniti. Mezi řeholní kanovníky se dnes řadí také reformovaný řád německých rytířů.

2.3. Řády rytířské

Svým charakterem se podobají křížovníckým a špitálním řádům - jejich činnost zahrnovala péči duchovní, péči o chudé, nemocné a poutníky. Jednalo se však o službu vojenskou, čemuž odpovídalo i vnitřní dělení na rytíře, řádové duchovní a laiky, kteří pracovali ve špitálech. Obvykle

---

¹ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 9 - 13

používali řeholi sv. Augustina. Tři nejrozšířenější rytířské řády vznikly po dobytí Jeruzaléma po roce 1099 - johaniti (pozdější maltézští rytíři), templáři a němečtí rytíři.

2.4. Řády mendikantů

Mendikantské čili žebravé řády vznikaly od počátku 13. století. Po celé Evropě byla v té době zakládána města, což napomáhalo rychlému šíření žebravých řádů. Tyto se snažily o život pouze z milodarů a důslednou nemajetnost, později už ale obvykle nabývaly i nemovitý majetek. Jedná se o řády kontemplativně činné s výrazně misijním posláním. Většina mendikantských řádů používá řeholi sv. Augustina (obutí augustiniáni a jejich reformované odnože bosí augustiniáni a augustiniáni rekolekti, dominikáni), některé další si zvolily řeholi sv. Františka - sem řadíme minority, františkány, kapucíny a také hyberny. Poslední mendikantská větev má řeholi sv. Alberta - obutí a bosí karmelitáni. Mezi žebravé řády byli přiřazeni také trinitáři, španělští mercedáři, bosí mercedáři, serviti, pavláni, milosrdní bratři a betlemiti.

2.5. Řády řeholních kleriků

Začaly vznikat v 16. století, kdy se šířila reformace a stará řeholní společenství prožívala úpadek. Jsou svým založením podobní řeholním kanovníkům, ale jejich poslání bylo více praktické. Pracovali především v duchovní správě, ve školství, v misii a také ošetřovali nemocné. Nejvýznamnějšími z nich byli jezuiti (Tovaryšstvo Ježíšovo) s řeholí svého zakladatele sv. Ignáce z Loyoly. Dalšími byli například theatini, barnabiti a somaskové, řeholní klerici Matky Boží a především piaristi.

2.6. Kongregace řeholních kleriků

Vznikají brzy po řádech řeholních kleriků a zase o kus více se přibližují světským kněžím. Jejich povaha je dána kněžskou službou, věnují se také misii a s ní související práci s mládeží. Patří mezi ně například doktrináři, mariáni, pasionisti, redemptoristi, maristi, obláti Panny Marie Neposkvrněné, marianisti, eucharistiáni, klaretini, salesiáni, verbisti, salvatoriáni a kalasantini. Petrini (bratři Nejsvětější Svátosti) a těšitelé (bratři těšitelé z Getseman), kteří u nás také působí, zatím nedosáhli plného papežského schválení.

2.7. Kongregace řeholních laiků

Ačkoliv tyto kongregace mají laickou povahu a nezahrnují kněžskou službu, mohou jejich členy být i kněží. Jejich úkolem je především katolická výchova a vzdělávání mládeže. Patří sem mimo jiné školští bratři, malí bratři Mariini nebo bratři Nejsvětějšího Srdce Ježíšova.

2.8. Ženské řády

Obvykle jsou to kontemplativní společenství jeptišek, charakteristické je také dodržování přísné klauzury a společného chóru. Ženské řády nelze rozdělit do zřetelných skupin tak jako u mužských řádů, a to i přesto, že mnoho ženských řádů vzniklo jako II. řády doplňující společenství mnichů - benediktinky, cisterciačky, basiliánky, kartuziánky; společenství řeholních kanovníků - augustiniánky kanovnice, premonstrátky, řeholní kanovnice Božího hrobu; společenství rytířů - johanitky, či společenství mendikantů - dominikánky, klarisky, klarisky - kapucínky, augustiniánky, karmelitky. Mezi ženské řády nezařaditelné z hlediska vzniku patří například magdalenitky, brigity, anunciátky. Klarisky patří mezi ženské řády, které nepoužívají stejnou řeholi jako jejich mužské protějšky, ve 13. století pro ně byla sepsána zvláštní řehole sv. Kláry. Mezi mladší ženské řády vzniklé do 17. století patří alžbětinky, voršilky a visitantky.

2.9. Ženské kongregace

Svou činnost začínají po Tridentuském koncilu, kdy byly na ženské řády kladeny zvýšené nároky z hlediska kázně a klauzury, čímž byla jejich členkám znemožněna takřka veškerá činnost. Prosazení nového institutu ale nebylo jednoduché, ženské kongregace byly dokonce na čas zrušeny. K jejich rychlému rozvoji dochází až od 19. století, jedná se především o společnosti pracující ve školství a zdravotnictví. V současné době po celém světě působí velké množství ženských kongregací, společenství a ústavů sester. V Čechách to jsou nebo byly: anglické panny, dcery Božské lásky, salesiánky Dona Boska, chudé školské sestry de Notre Dame, malé sestry Ježíšovy, milosrdné sestry sv. Karla Boromejského (boromejky), milosrdné sestry sv. Kříže, misijní sestry služebnice Ducha Svatého, sestry dominikánky (zdislavky), sestry Matky Terezy, sestry Nejsvětější Svátosti, sestry Neposkvrněného Početí Panny Marie, sestry

premonstrátky, sestry sv. Cyrila a Metoděje (cyrilky), sestry sv. Hedviky, šedé sestry, školské sestry sv. Františka, těšitelky Božského Srdce Ježíšova, sestry Matky Božího milosrdenství, sestry karmelitky dítěte Ježíše a další. Dříve u nás působily například ještě Dámy Nejsvětějšího Srdce Ježíše, milosrdné sestry Panny Marie Jeruzalémské, opavské milosrdné sestry sv. Františka, sestry křesťanské lásky.

2.10. Sekulární společnosti

Jedná se o novější společnosti, členové se nijak nevyčleňují ze světa, jejich členství dokonce může být tajné. Po zkušebním období na sebe kandidát bere tři evangelní rady potvrzené posvátným závazkem. U nás působí mužské sekulární instituty Volontářií Dona Boska a Schönstattsých diecézních kněží a ženské sekulární instituty Dílo sv. Zdislavy, Schönstattsých sester Mariiných a Apoštolát františkánského sekulárního řádu neboli urbanky.

2.11. Společnosti apoštolského života

Tyto nepatří přímo mezi instituty zasvěceného života. Jejich členové a členky jsou bez řeholních slibů, plní apoštolské nebo misijní poslání a vedou bratrský život. V Čechách je činná Společnost dcer křesťanské lásky sv. Vincence de Paul, jinak sem ještě patří třeba oratoriáni, bartolomiti, lazaristi, sulpiciáni, eudisti, sanguinisti, pallotini a afričtí misionáři neboli bílí otcové.

2.12. Zasvěcený život mimo instituty

Poustevníci, kteří nepatří k žádnému řeholnímu společenství skládají tři evangelní rady do rukou diecézního biskupa a pod jeho vedením zachovávají svůj způsob života. V Čechách došlo v 1. polovině 18. století k nepřilíš úspěšnému pokusu sdružit poustevníky do kongregace ivanitů. V současné katolické církvi se stále uplatňuje praxe panen zasvěcených Bohu a zasvěcování vdov.

3. Příchod řeholních řádů na naše území a následný vývoj

Řeholní řády pronikly do českých zemí nejpozději ke konci 10. století a mnohé z nich u nás působí dodnes, ale stále vznikají a přichází i nová společenství. Život řeholních komunit nejvýrazněji ovlivnily čtyři sekularizační vlny - doba husitská, reformační, osvícenská a doba následující po únoru 1948. Důsledkem sekularizací vždy bylo snížení počtu řádů i jejich členů, stejně tak ale obvykle podstatně ubylo i řeholního majetku. Ty řády, které neodpovídaly požadavkům změněné doby zanikaly nebo byly reformovány. Přesto byly i tyto momenty pro vývoj řeholních řádů pozitivní, což lze doložit třeba jejich dnešním počtem a postavením ve společnosti.

Již za vlády knížete Mojžíra (tedy v první polovině 9. století) přicházeli němečtí misionáři na území Velkomoravské říše zvěstovat křesťanskou víru. Mojžírov syn Rostislav pak vládl už jako křesťanský kníže, ale vědom si sílící moci německých sousedů (potažmo západní liturgie), povolal do země zástupce východní církve z byzantské říše. Roku 863 z Byzance přicházejí věrozvěstové Konstantin a Metoděj, kteří pro Slované posléze vytvořili nové liturgické písmo a do něj přeložili základní bohoslužebné texty. Po smrti Metoděje však musel jeho nástupce Gorazd spolu se dvěma sty kněžími ze země odejít², a po rozpadu Velkomoravské říše se celé území opět dostalo pod vliv latinsko - křesťanské misie z Bavorska.

Také české kmény se v 9. století dostaly do područí bavorského řezenského biskupství. Za počátek úzkých kontaktů se západním křesťanstvím lze považovat rok 845, ve kterém se v Řezně dalo pokřtít čtrnáct českých knížat. Ke konci devátého století se sice přemyslovský kníže Bořivoj i s manželkou Ludmilou a celým dvorem pod vlivem velkomoravského knížete Svatopluka nechal pokřtít od samotného Metoděje, ale po zániku Velkomoravské říše se Čechy opět vrací k západní liturgii.

Je pravděpodobné, že už před těmito událostmi se po našem území pohybovali cizí, především němečtí mniši. V poměrně nedalekém bavorském Podunají totiž už v 8. století vzniklo několik velice činných klášterů. Roku 973 bylo v Praze založeno samostatné biskupství, které spadalo pod arcibiskupství v německém Mainzu (Mohuč), zároveň byl na Pražském hradě zřízen vůbec první klášter v Čechách - jednalo se o konvent benediktinek, jehož první abatyší byla Mlada-Marie z Přemyslovců. Prvním

² OTTER, Jiří. *Úděl česko-německého sousedství v zrcadle dvanácti století společných dějin*. Heršpice: EMAN, 1994, str. 13

biskupem pražského biskupství se stal saský benediktinský mnich Dětmar, který předtím právě působil jako misionář ve slovanských oblastech³. Druhým biskupem byl Čech, slavníkovec Vojtěch, který roku 993 založil první mužský klášter na našem území. Jednalo se o benediktinský klášter na pražském Břevnově. Brzy poté vznikl další, a na nějaký čas poslední klášter, tentokrát v Ostrově u Davle, další významný benediktinský klášter vznikl například v Sázavě, a jeho prvním opatem byl později svatořečený Prokop.

Můžeme říci, že až do druhé poloviny 11. století neměl benediktinský řád ve větší části Evropy konkurenci, stejné to bylo i u nás, celých 170 let zde dokonce ani jiný řád nepůsobil⁴, dokud se okolo roku 1140 olomoucký biskup Jindřich Zdík, který hledal cesty k reformě kněžstva, na druhé křížové výpravě v Jeruzalémě neseznámil s kanovníky, kteří užívali řeholi sv. Augustina. Právě pro ně měl být zbudován klášter na Strahově, ale jeho fundátor posléze změnil názor a rozhodl se pozvat premonstráty, kteří používali stejnou řeholi⁵. Zhruba v témže období se v Sedlci usazují cisterciáci, do konce 12. století se u nás objevují ještě johanitky, strážci Božího hrobu a němečtí rytíři. Počet klášterů v té době nepřesáhl tři desítky.

Ve dvacátých letech 13. století na našem území přibývá nový typ řádů. Jedná se o řády mendikantské, oproti dosud působícím programově nemajetné. Jejich zakládání bylo podmíněno vznikem bohatnoucího prostředí italských republik, jejich šíření u nás zase úzce souviselo s vývojem vyšších sídelních a hospodářských jednotek⁶. Mendikanté se od počátku svého působení zapojovali do laické společnosti vznikajících měst a zakrátko se stali jejich natolik nedílnou složkou, že se při zakládání dalších měst rovnou pamatovalo na místo pro jejich konvent a kostel. Mimo města ani jejich domy nevznikaly, a i v samotných městech své stavby budovali pouze na určitých místech - buď na obvodu města, při hradbách, při městských branách, v prostoru mezi hradbami a vlastním městem, při výpadních brankách k vodě nebo při řece. Zdi konventních staveb nebo zahrady také často byly součástí městského opevnění, v nadačních listinách ze 13. století dokonce občas můžeme nalézt přímo podmínku, že kamenné budovy řádu

³ OTTER, Jiří. *Úděl česko-německého sousedství v zrcadle dvanácti století společných dějin*. Heršpice: EMAN, 1994, str. 19

⁴ „NIKA“. *Sřípky z monasteriologie I*. 20.2. 2004 Dostupné z www: <http://www.feudum.cz/monasteriologie_1.html>.

⁵ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 15

⁶ BENÁKOVÁ, Helena: Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. In *Disertační práce o architektuře žebravých řádů v Čechách a na Moravě do první třetiny 14. století*. Katedra Dějin umění, FF UK Praha, 1974, str. 1

budou vystavěny tak, aby v případě potřeby mohly městu sloužit k obraně⁷. Není náhodou, že právě při městských hradbách mívala své příbytky také městská chudina, na ni byla činnost mendikantských řádů zaměřena.

První z žebravých řádů u nás byli dominikáni a minorité, pak karmelitáni, a o něco později se prosadili augustiniáni eremiti, ale ti už neměli charakter typického městského řádu. V roce 1237 povýšil papež na řád křížovníky s červenou hvězdou. Založila je Anežka Přemyslovna a zabývali se správou městských špitálů. Další přišli křížovníci s červeným srdcem, ale stejně jako templáři se u nás příliš neuchytili. Ženských klášterů ani řeholnic nebylo mnoho, přibyly magdalenitky, strážkyně Božího hrobu, cisterciáčky, dominikánky a klarisky jako odnož minoritů. Již zmíněná Anežka, dcera Přemysla Otakara I., v roce 1234 založila první ženský klášter na sever od Alp⁸. Jednalo se o klášter klarisek. Ačkoliv se o českou princeznu ucházel ne jeden vysoce urozený nápadník, zvolila si život v klášteře a věnovala se především nemocným a pražské chudině. Později byla blahoslavena a svatořečena.

V době, kdy vrcholila éra zakládání mendikantských klášterů, se stále častěji objevovaly spory mezi mendikanty a farním klérem, případně mezi mendikanty a řádovými kněžími, například německými rytíři. Celou problematiku měla řešit bula Bonifáce VIII. *Super Cathedram*. Mendikanti směli kázat ve svých kostelech a na veřejných místech, ale pouze pokud se nekázalo ve farním kostele. Mohli pohřbívát laiky, ale čtvrtinu štolových poplatků museli odvádět místnímu faráři. A jen s jeho svolením mohli udělovat svátosti eucharistie, manželství a posledního pomazání. Byl-li vyhlášen interdikt, nesměli konat bohoslužby⁹. Nebylo jednoduché tato nařízení prosadit, a můžeme konstatovat, že spory nevymizely ještě ani v průběhu mnoha dalších staletí.

Řeholní domy původně zakládali pouze panovníci, později i příslušníci vysoké šlechty a tito fundátoři obvykle zahrnuli nový konvent bohatými dary a rozsáhlými pozemky. Konventy svůj majetek neustále rozšiřovaly, takže už na konci 12. století patřily mezi největší vlastníky půdy u nás. Do roku 1300 bylo na našem území

⁷ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archívy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2, str. 540

⁸ OTTER, Jiří. *Úděl česko-německého sousedství v zrcadle dvanácti století společných dějin*. Heršpice: EMAN, 1994, str. 29

⁹ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 16

vybudováno kolem 180 klášterů, z nichž na 70% bylo založeno ve 13. století¹⁰, které tak představuje dobu velkého rozmachu řeholního života.

Král Karel IV. se poměrně výrazně zapsal i do dějin řeholního života u nás. Ještě jako markrabě moravský žádal papeže o svolení k přemístění konventů benediktinů z Postoloprť, premonstrátek z Doksan a klarisek z Panenského Týnce do Prahy, a to proto, že tyto konventy ležely o samotě u cest a tak byly často přepadávány loupeživými bandami a musely přijímat množství lidí, hledajících zde útočiště na cestách. Z tohoto plánu ale posléze sešlo, lépe řečeno byl nahrazen snahou uvést do Prahy řády, které u nás zatím nepůsobily. Postupně tak Karel IV. na Novém Městě založil kláštery karmelitánů, augustiniánek, servitů a augustiniánů kanovníků, kteří sice již v Čechách působili, ale ne v Praze. Karel IV. založil také některé další konventy mimo Prahu, a když v roce 1378 umíral, působilo u nás 16 mužských a 8 ženských řádů. V témže roce vypuká další papežský rozkol, který jako by byl předzvěstí první vlny sekularizací. Vystupují reformátoři, jako byl Mistr Matěj z Janova, který se netajil tím, že mu kláštery připadají zbytečné, jednak proto, že se odcizily původnímu poslání, a pak taky proto, že se dokonalý život dá vést i mimo ně. V této době také utichá skoro veškerá fundační aktivita. Začínají se projevovat hospodářské problémy jednotlivých řeholních domů. Byla zavedena obecná zemská daň a speciální klášterní daň, král Václav IV. vůbec považoval kláštery za solidní zdroj příjmů, což nejdříve vedlo k rozkladu jejich nemovitého majetku, pozemky byly pronajímány, zastavovány či rovnou prodávány, a později k zadlužování klášterů.

Roku 1415 byl upálen Jan Hus a první sekularizační období - husitství mohlo naplno propuknout. Už předtím docházelo k vyhánění řádových farářů a k ojedinělým útokům na kláštery. V hlavní vlně husitských válek (1416 - 1434) bylo zničeno asi 170 klášterů, mezi prvními to byly mendikantské kláštery v centrech husitství a klášter pražských kartuziánů. Ze zlikvidovaných minoritských klášterů uvedu alespoň ty v Praze Na Františku, v Plané, Benešově, Krupce, Žatci, Novém Bydžově, Vysokém Mýtu a Čáslavi¹¹. Mnozí řeholníci byli upáleni nebo pobiti, přeživší se pokoušeli spásit útekem za hranice nebo na zboží, patřící konventu a nacházející se mimo ohrožené oblasti. V Praze zůstal zachován klášter Na Slovanech, jehož opat přistoupil na husitské požadavky, jako jakýsi sběrný klášter řeholnic různých řádů fungoval klášter

¹⁰ „NIKA“. *Strípky z monasteriologie I.* 20.2. 2004 Dostupné z [www: <http://www.feudum.cz/monasteriologie_1.html>](http://www.feudum.cz/monasteriologie_1.html).

¹¹ NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích.* Řím: Edice Studium, 1988, str. 28.

dominikánek u sv. Anny¹². Na vypalování klášterů se částečně podílela i katolická strana, jednalo se zejména o ty konventní budovy, které ze strategických důvodů obsadili husiti. Objevuje se i jiný, než vojenský účel boření klášterů - snaha zabránit obnově řeholního života.

Následky první sekularizační vlny byly ohromné - řeholníky trvale opuštěno zůstalo nejméně padesát významných objektů, do dalších se komunity vracely velmi pomalu nebo už nikdy nebyly schopny obnovit celé původní areály konventů. Církevní instituce ztratily zhruba 90% všech statků, příčinami byly jak husitské zábory, tak zástavy krále Zikmunda.

Další vývoj je nejednotný, někde řeholní život pohasl (například prakticky nedošlo k obnově klášterů v severovýchodních Čechách), ale jinde jsou zakládány nové kláštery a dokonce k nám přichází několik nových řádů, z nichž nejvýznamnějšími byli františkáni, které sem přivedl účastník křížových výprav sv. Jan Kapistrán. První velká vlna františkánských fundací trvala po druhou polovinu 15. století, františkáni v té době ještě zůstávali spojeni s menšími bratry jako jejich přísnější a důsledněji chudobu zachovávající větev. Až v roce 1517 došlo k rozdělení menších bratří na konventuály (minority) a observanty (františkány).

Německý obutý augustinián Martin Luther svým vystoupením roku 1517 zahájil dobu reformace, která se velice rychle šířila celou Evropou. Její dopad na klášterní život byl srovnatelný s obdobím husitství. Z katolické většiny se stala menšina zápasící o přežití, což se týkalo i členů řeholních řádů, především žebravých. Ačkoliv nedocházelo k tak častým útokům na kláštery a jejich obyvatele, zaniklých řeholních komunit bylo víc než dost. Řada řeholníků přímo konvertovala, ať už k protestantství či třeba k novokřtěncům. Zároveň byl velký nedostatek zájemců o vstup do noviciátu, stejně tak ale i vhodných kandidátů na místa představených. V české provincii františkánů zahrnující i Moravu a Slezsko zůstalo v roce 1570 pouhých 17 bratrů ve 4 kláštorech, ačkoliv na počátku reformace zde bylo 27 fungujících františkánských řeholních domů¹³! Jedinou pomocí bylo povolání nových řeholníků ze zahraničí, především z Německa, Itálie, Španělska a Polska. Tento krok bohužel vedl ke snížení už tak notně pokleslé řeholní kázně a mravní úrovně. Příchozí měli často pochybnou minulost i úmysly, a totéž lze říci i o zahraničních řádových vizitátorech, kteří se většinou jen

¹² VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 18

¹³ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 20

snažili obohatit. Nuncius Puteo chtěl proto v roce 1587 raději odeslat všechny italské a španělské řeholníky zpět domů. Už jeho předchůdce nuncius Bonhomini se snažil u papeže dosáhnout práva pro jistotu vizitovat kláštery osobně.

Katolická církev ztratila téměř veškerou půdu pod nohama, koncem 16. století bylo v českém království 1600 farností, ale pouze 200 z nich zůstalo katolických, všechny ostatní se hlásily k reformovaným směrům. Odpovědí katolické církve byla protireformace, která ovšem v první řadě předpokládala reformační kroky ve vlastních strukturách. Zásadní význam měl Tridentský koncil, konaný v letech 1562-63. V téže době obnovil císař Ferdinand I. Habsburský pražské arcibiskupství, které bylo od husitských válek neobsazené. Nový arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice získal roku 1567 povolení sám vizitovat české řeholní domy. Velké podpory se dostávalo novému řádu jezuitů. Prvních dvanáct belgických a německých jezuitů do Prahy přišlo v roce 1555 a mělo možnost vybrat si z několika zrušených či dožívajících klášterů, nakonec rozhodla výhodná poloha konventu sv. Klimenta, odkud se museli vystěhovat dominikáni. V roce 1559 se k nim připojilo prvních pět českých jezuitů, které v Římě vychoval zakladatel řádu Ignác z Loyoly. Druhým řádem, příšlým před Bílou horou, byli františkáni kapucíni, které do Čech v závěru 16. století pozval pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé.

Roznětkou k povstání odbojných českých stavů byla v roce 1618 druhá pražská defenestrace. Jednou z prvních aktivit povstalců bylo vypovězení jezuitů a zákaz uvádění nových řádů na naše území. K rozhodující bitvě mezi protestantskými stavy a katolickými císařskými vojsky došlo 8.11. 1620 na Bílé hoře, nejednotnost stavů znamenala jejich rozprášení a konec nadějí na náboženskou svobodu a českou samostatnost na příštích 300 let. Následující boje přerostly v Třicetiletou válku a rozšířily se po celé Evropě. Císař Fridrich II. nechal 21.6. 1621 na pražském Staroměstském náměstí popravit 27 vůdců povstání a zahájil období přísné rekatolizace, na kterém se vzhledem k nedostatku světských kněží velkou měrou podílely řeholní řády. Jejich úkolem bylo nejen posílení moci katolické církve a vymýcení všeho nekatolického, ale také upevnění oslabených Habsburků. Obnoveným zřízením zemským byl od roku 1627 duchovenský stav znovu ustaven jako na zemském sněmu nejprřednější. V roce 1631 k nám přichází další rekatolizačně činný řeholní řád - piaristé, ti se věnovali především výchově mládeže a vyučování na školách. Starým řádům se částečně vracely majetky, tentokrát odebrané poraženým stavům. Některé opuštěné konventy byly aspoň zčásti obnoveny, u jiných se restituční tahanice vlekly až do 18.

století. Například minorité měli zájem obnovit svůj konvent v Benešově, ale narazili na nechuť konopišťské vrchnosti. Ještě v roce 1704, kdy se budovala piaristická kolej, žádali vysvětlení, proč je na stavbu lámán kámen z jejich bývalého kláštera. Na svá historická práva se bezúspěšně odvolávali i v roce 1739.

V pobělohorském období se k nám vrátily mnohé už dříve zde působící řády a přišly i některé nové, především díky velké podpoře katolické šlechty, ale málo z nich zaujalo nějak významné místo v našich dějinách. Nejúspěšnější v té době byli již zmiňovaní kapucíni, františkáni, jezuité, piaristé, následovali bosí augustiniáni, serviti a pavláni, kteří otevřeli vždy nejméně čtyři nové řeholní domy. Většina řádů v našich zemích měla své noviciáty a školy, zakládaly se někdy i velmi bohaté knihovny (Strahovská a Rajhradská měly každá přes 100 000 svazků). K dalším kladům působení barokních řeholníků u nás by se daly řadit lidové pobožnosti, duchovní hry, výtvarné umění, chrámová hudba, úcta ke svatým¹⁴. Na 160 českých jezuitů odešlo z misijních důvodů do zámoří.

Je ovšem potřeba zmínit se i o záporných stránkách. Biskupové a opati pocházeli téměř výhradně ze šlechtických poměrů, což se odráželo i na jejich přístupu ke kněžskému nebo řeholnímu životu. Přílišný blahobyt a další sklony ke světskému stylu života se ale rozhodně netýkaly pouze výše postavených řeholníků. Nedodržovala se klauzura, neplnila se chórová modlitba, zanedbával se řeholní šat, množily se krádeže a spory. Uvnitř řádů panovala nevraživost mezi českými a německými řeholníky, navenek se zase řády dohadovaly s místními biskupy a také živily nepřátelství ve vztahu k jezuitům.

Docházelo k postupnému utužování dohledu nad činností řeholních řádů ze strany státu. To již ostatně bylo zakotveno v Obnoveném zřízení zemském, důvodem bylo především vlastnictví velkého majetku. Za vlády Marie Terezie se stále hlasitěji prosazovaly osvícenské ideje a s nimi snaha dostat církve i s jejími řeholními řády do područí státu. Nejmarkantnějším příkladem mocného a bohatého řádu té doby byli jezuité, a proto to byli oni, kdo na novou dobu - a blížící se třetí sekularizační vlnu - doplatili jako první. Když je papež Kliment XIV. v roce 1773 rušil, bylo jich u nás na 600. Přišly první zákazy týkající se přijímání nových členů a zakládání nových konventů, povoleny byly jen ty zabývající se péčí o nemocné nebo vzděláváním mládeže. Josef II. byl pak mnohem radikálnější, za jeho vlády v Čechách zaniklo 65

¹⁴ NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*. Řím: Edice Studium, 1988, str. 38

mužských řeholních domů s 1000 řeholníků a 12 ženských klášterů s více než 300 jeptiškami, tedy polovina z celkového počtu. Zcela přestalo působit 13 mužských a 7 ženských řádů a kongregací, zůstalo 14 mužských a 4 ženské. Například v Praze zaniklo 23 řeholních domů včetně kláštera u sv. Jiří na Pražském hradě¹⁵. Jiný zdroj uvádí, že celkem bylo zrušeno 121 z 237 klášterů¹⁶. Rušení řádů se nedotklo jen těch, které byly považovány za obecně prospěšné, aktivně se věnující pastoraci. Řeholníci zrušených řádů byli vyzváni k opuštění země (resp. zemí, nařízení se týkala celého mocnářství), přechodu k jinému řádu, který se pastorační činností zabýval nebo odchodu do důchodu. Ten byl vyplácen z úroků z náboženského fondu, do kterého byly převáděny majetky zrušených klášterů.

Následující panovníci Leopold II. a Ferdinand II. zastavili rušení klášterů a opět povolili pohyb řeholníků přes hranice, ti se tak znovu mohli stýkat se svými představenými v cizině, což konečně otevřelo možnost vypracování tolik potřebné reformy řeholního života.

Rakouští biskupové na své schůzi ve Vídni roku 1849 vypracovali návrh reformy, který obsahoval jak žádost o zásah vlády, tak i prosbu k papeži Piu IX. o vyslání apoštolských vizitátorů. Pius IX. o tři roky později jmenoval dva vizitátory - maďarského primase Scitovszkého pro maďarské a chorvatské provincie a pražského kardinála Schwarzenberka pro ostatní části Rakouska-Uherska. Ten pověřil učeného oseckého cisterciáka Mayera vypracováním tzv. promemoriálu, který obsahoval podrobný rozbor situace i konkrétní reformní návrhy, a byl dokončen v roce 1862. Reakce řeholních řádů jako obvykle nebyla jednotná. Ty, které unikly zrušení, většinou nebyly na reformu připravené a ani z ní nebyly moc nadšené. Jako opravdu proreformní se ukázali jen premonstráti, kapucíni, dominikáni, milosrdní bratři a vcelku i zbylí cisterciáci, naopak třeba maltézští rytíři se o reformu ani nepokusili, benediktini se k ní dostali až na konci století, piaristé, křížovníci s červenou hvězdou, bosí i obutí augustiniáni, františkáni observanti a minorité si v podstatě bez větších změn žili dál svůj život. Ženské řeholní řády opravdu reformu potřebovaly, některé ji nakonec uskutečnily aspoň částečně. Takřka opačný přístup bylo možno sledovat u nových nebo znovu zavedených řádů, kde byla reforma vcelku poctivě plněna. Můžeme sem například řadit znovuzřízené jezuity, servity a velké množství nových ženských

¹⁵ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 24

¹⁶ NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*. Řím: Edice Studium, 1988, str. 45

řeholních organizací, z nichž deset vzniklo do začátku první světové války přímo na našem území. Jednalo se především o milosrdné sestry pro službu tělesně i duševně nemocným, vychovatelky a učitelky.

Vznik republiky 28. října 1918 se odrazil i na fungování řeholních řádů působících na našem území. Nová ústava zaručovala svobodu vyznání, což napomohlo jejich rozvoji. V roce 1919 byl přijat tzv. záborový zákon (č. 215/1919 Sb.), kterým začal proces pozemkové reformy. Klášterních statků se to sice dotklo, ale církvi stále zůstalo 85% její původní výměry polní a lesní půdy.

Vzhledem k tomu, že ze slovenských klášterů odešlo velké množství řeholníků a řeholnic maďarské národnosti, docházelo v rámci pomoci z Čech a Moravy k případům, jako hned třeba v roce 1919, kdy přerovské sestry Neposkvrněného početí vyslaly skupinu řeholnic na Spiš a do Levoče, aby tam nahradily maďarské sestry, které neznaly jazyk a tak nemohly vyučovat na školách. Časté bylo také spojování klášterů.

V roce 1928 byl mezi Svatým stolcem a Československou republikou uzavřen tzv. modus vivendi, podle jehož třetího článku si řády a kongregace musely přeorganizovat svou strukturu, a buďto si na našem území zřídit vlastní (národní) provincie, nebo své domy podřídit přímo generalátům. Funkce provinciálů nebo jiných představených, bezprostředně podřízených generálům řádů, směli zastávat jen českoslovenští státní příslušníci.

V tomto období, které končí odtržením pohraničí v roce 1938 a nacistickou okupací v roce 1939, došlo k dalšímu rozkvětu řeholního života, tak jako dříve ve středověku nebo v barokní době. Podle úředních údajů¹⁷ z roku 1925 bylo v českých zemích 1363 řeholních bratrů v 222 domech a 7273 řeholních sester v 423 domech. Na našem území působilo 26 mužských a 34 ženských řeholních institutů¹⁸. Velký rozmach zažívaly především ženské kongregace, počet školských sester de Notre Dame se za dvacet let trvání první republiky zvětšil o 800, Křížových sester bylo více než 600 a

¹⁷ Tyto údaje pochází z: Kol. autorů. *Schematismus katolického duchovenstva čsl. republiky a kalendář katol. duchovenstva na r. 1925*. Praha: J. Hronek, 1925. Najdeme je také v: NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*. Řím: Edice Studium, 1988, viz poznámka č. 16. Oproti tomu VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997 na str. 26 zmiňuje trochu jiná čísla: „V roce 1925 v Čechách počet řeholnic přesáhl již 4000 v 288 domech 22 řádů a kongregací. V téže době žilo v 89 domech 20 řeholních společenstev zhruba 700 řeholníků“. U těchto údajů bohužel trojice autorů neuvádí zdroj. Hypotéza, že jsou zde myšleny pouze Čechy bez Moravy a Slezska se mi zdá neopodstatněná, takový údaj by pak neměl velkou vypovídací hodnotu.

¹⁸ NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*. Řím: Edice Studium, 1988, str. 64

opavských milosrdných sester III. řádu sv. Františka, o kterých ještě bude řeč na jiném místě, bylo 815 v 36 domech¹⁹.

Mnoho řeholníků také působilo přímo na řádových farách, jednak proto, že zde byl nedostatek světských kněží, a také díky přece jen už modernějšímu pojetí zasvěceného života. Všechny řády už měly přímou účast na výchově mládeže, na tomto místě je třeba připomenout příchod poměrně nového řádu salesiánů roku 1927. Tento řád byl založen v roce 1841 v Turíně sv. Janem Boskem, k nám ho přivedl P. Ignác Stuchlý, a jeho hlavním posláním byla a je právě výchova mládeže. Příznivější podmínky pro práci řeholních institucí daly na našem území vzniknout i dvěma novým kongregacím - roku 1924 to byla kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje, o šest let později se začaly šířit dvě větve laického apoštolátu III. řádu sv. Františka.

Druhá světová válka výrazně zasáhla do života každého člověka, řeholní společenství nevyjímaje. Mnoho kněží a řeholníků věrných víře a vlasti bylo uvězněno, deportováno, odsouzeno ke smrti. Všechny řeholní školy byly zavřeny, mladí řeholníci byli posláni na nucené práce do Říše. Některé domy byly zrušeny a jejich obyvatelé odvezeni, další konventy padly za obět' válečným bojům, ale ve srovnání s jinými zeměmi je třeba konstatovat, že klášterní budovy u nás byly poškozeny především v souvislosti se spojeneckými nálety v roce 1945.

Odsun německého obyvatelstva po roce 1945 výrazně ovlivnil i složení řeholních společenství. Před válkou u nás žilo na 2800 řádových sester v institutech pod německým vedením, po válce jich zůstalo asi 700 a mnohé ještě odešly. Podobně byly postiženy i některé mužské konventy²⁰. Další rána přišla v roce 1948, kdy komunisté převzali moc a posléze zkonfiskovali téměř veškerou zemědělskou a lesní půdu (zákon č. 46/1948 Sb.). V Československu se v této době nacházelo 25 mužských řeholních společenství se zhruba 3000 členy a 36 ženských řeholních společenství s asi 12200 sestrami²¹!

Komunisté od začátku věděli, že je třeba co nejdříve potlačit vliv církví, proto v roce 1950 mimo jiné rozhodli o likvidaci klášterů. Tuto akci chtěli ospravedlnit zinscenovaným procesem s představiteli některých řádů, který vyvrcholil 4. dubna vynesením rozsudků dlouholetého vězení. V noci ze 13. na 14. dubna a z 27. na 28.

¹⁹ NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*. Řím: Edice Studium, 1988, str. 68

²⁰ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 27

²¹ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 27

dubna 1950 byla spuštěna akce K - kláštery. Mužské řeholní domy byly obsazeny a jejich obyvatelstvo převezeno do sběrných táborů, v červenci až říjnu proběhla tatáž akce v ženských kláštorech. Sběrné tábory existovaly ještě v roce 1955. Pouze některé komunity řádových sester, převážně pečující o mentálně i tělesně postižené v sociálních ústavech, byly „tolerovány“.

V roce 1968 usilovalo na 8000 řeholníků a řeholnic o to, aby řeholní společenství zase mohla veřejně působit, což se ale podařilo až po revolučním listopadu roku 1989. Od té doby se řeholní život zase rychle rozvíjí, vracejí se řády, které u nás již dříve působily, přichází a vznikají i řády nové. Na území Čech již v roce 1994 pracovalo 15 mužských řádů a 7 mužských kongregací, 5 samosprávných ženských domů, 17 ženských institutů s představenými sídlícími na našem území a 7 institutů vedených ze zahraničí, 6 sekulárních institutů a 1 společnost apoštolského života²². Dnes jsou tato čísla vyšší.

Stále živá ale zůstává otázka restitucí církevního majetku, konkrétně obsazení budov řádů a kongregací v roce 1950 nebylo podloženo zákonem a ty proto formálně dál zůstaly církevním majetkem. Část z nich už byla navracena díky zákonům č. 298/1990 Sb. a č. 338/1991 Sb. Také některé památkové objekty už jsou zase aspoň zčásti využívány řeholními instituty.

4. Žebravé řády - Ordines mendicantium

První mendikantské řády vznikly na počátku 13. století a jsou úzce spjaty s výstavbou měst, kde měly své místo obvykle nedaleko městských hradeb. Dělí se do provincií, mají kněze (Patres) a laické bratry (fratres), kteří při obláčce přijímají řeholní jméno. Mendikantské konventy musely být nemajetné a jejich obyvatelé být živi pouze z milodarů a fundací. Až Tridentský koncil rozhodl, že se absolutní chudoba má vztahovat jen na františkány a kapucíny. Většina řádů užívá řeholi sv. Augustina, další mají řeholi sv. Františka a jen menšina sv. Alberta. Posláním mendikantů je kromě sebezposvěcování chórová modlitba a speciální apoštolát, mnohé konventy mají včleněny farní úřad, dále se zabývají misí, káží především pro lidové vrstvy. Dominikáni a minorité se ve 13. století velmi angažovali na poli tehdejší tomistické a scholastické filosofie, vědecká práce je součástí řeholního života dominikánů dodnes.

²² VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 28

Mezi mendikantské řády patří obutí a bosí augustiniáni, augustiniáni rekolekti, dominikáni, minorité, františkáni, kapucíni, hyberni, obutí a bosí karmelitáni, přiřazeni sem byli také trinitáři, španělští mercedáři, bosí mercedáři, serviti, pavláni, milosrdní bratři a betlemiti.

4.1. Řád menších bratrů konventuálů - Ordo Fratrum Minorum Conventualium

4.1.1. Sv. František z Assisi a založení Řádu menších bratří, I. řádu sv. Františka

Roku 1182 se v umbrijském Assisi bohatému obchodníku se sukrem Pietro di Bernadonemu narodil syn Jan. Podle své francouzské matky pak dostal jméno František. Vyrůstal v neklidné době bouřlivého rozvoje měst, obchodu a hnutí na obrodu církve, která ale často končila na scestí. On i jeho vrstevníci žili lehkomyšlným a bezstarostným způsobem života. Zúčastnil se války mezi městy Perugia a Assisi, rok 1202 prožil v zajetí. V roce 1205 odešel do Apulie, kde se chtěl přidat k papežskému vojsku a bojovat proti císaři, ale uslyšel hlas Krista, který říkal: „Františku, jdi a oprav můj chrám, který se rozpadá“. Brzy pochopil, že oním rozpadajícím se chrámem se nemyslí kostel sv. Damiána v Assisi, který opravy také nutně potřeboval, ale celá církev.

Začal se horlivěji věnovat modlitbám a rozdávat almužen. Po několika dramatických výstupech se svým otcem se v roce 1207 vydal cestou radikálního následování Krista a apoštolů. První dva roky žil jako poustevník, pak v roce 1209 v kostele Santa Maria degli Angeli slyšel slova evangelia, kde Ježíš posílá své učedníky hlásat Boží království a říká jim: „Nic si neberte na cestu, ani hůl, ani mošnu, ani chléb, ani peníze, ani na sebe dvě suknice ...“. František pochopil, že toto je jeho apoštolát a zřekl se úplně všeho vlastnictví. Brzy se k němu přidali první spolubratři, se kterými v roce 1209 navštívil papeže Inocence III., jenž jim dal ústní schválení jejich způsobu řeholního života, přísně dodržujícího evangelní zásady čistoty, chudoby a pokory. Tak byl založen Řád menších bratří, kteří žili v apoštolické chudobě, živili se ruční prací a žebráním, nepřijímali však almužnu v penězích. Prováděli kazatelskou činnost. Nejprve se usadili v Portiuncule u Assisi. František tam v roce 1212 při obláče stříhá vlasy mladé dívce Kláře, ze které se stala sv. Klára, zakladatelka II. řádu sv. Františka, tedy klarisek. Pro něj později František získává kostel sv. Damiána a v roce 1215 sepisuje jeho řeholi.

Svatý František z Assisi měl silné misijní cítění. Už v roce 1212 se pokouší připojit ke křižákům v Sýrii a kázat tam evangelium, o dva roky později odjíždí do Španělska obracet na víru Maury, ale kvůli nemoci se musí vrátit do Itálie. Na IV. lateránském koncilu, jehož se zúčastnil, mu znovu byla schválena řehole. O několik let později se dostal na misijní cestu do Egypta. Po návratu se vzdal úřadu generálního představeného a předal jej jednomu ze svých prvních spolubratrů - Petru z Catanie. Znovu začal kázat doma a žít jako poustevník. Roku 1221 dokončil řeholi, která byla na kapitule o dva roky později přepracována a posléze schválena papežem Honoriem III. První pravidla pro život dnešních terciářů, tedy členů III. řádu sv. Františka, byla také sestavena v roce 1221.

V roce 1223 se uchýlil do ústraní na horu La Verna, kterou pro svůj řád už před lety obdržel. V této době slaví na vrchu Grecciu narození Ježíše Krista v jeskyni s živými jesličkami, a tato tradice se pak rozšířila na celou církev. Jako ke všemu, co podnikal, i k této inovaci si vyžádal souhlas svých církevních nadřízených, jejichž chyb si sice byl vědom, ale přesto je velmi respektoval. V září následujícího roku se při modlitbě dostal do vytržení a na jeho těle se objevila stigmata - jizvy po ranách Kristových. Teď už byl podoben Kristu nejen svým životem, ale i utrpením. Vrátil se do Assisi a těžce onemocněl, navíc rychle ztrácel zrak, což byl následek jedné z jeho východních misijních cest. Podle legendy měsíc před svou smrtí dokončil hymnus Píseň bratra slunce, ve kterém se vším tvorstvem - se všemi bratry a sestrami - oslavuje Boha. Zemřel 3. října 1226 večer a hned druhého dne byl pochován v kostele sv. Jiří. O necelé dva roky později, 16. července 1228, byl prohlášen za svatého. Den nato se začala budovat bazilika hrobu sv. Františka, kam bylo jeho tělo přeneseno 25. května 1230²³. Je patronem chudých, zvířat a přírody.

Řád menších bratří od papežů přijímal mnohá zmírnění původní řehole, což vedlo k tomu, že již od poloviny 13. století se uvnitř něj začaly projevovat rozpory. Od počátku zde byl proud odmítající zmírňování, proud, jehož snahou bylo co nejméně se vzdálit od ideálu prostoty a chudoby svého zakladatele. Oproti těmto observantům, vyhledávajícím život v menších komunitách a větší radikálnost, stáli konventuálové. Ti bez potíží přijímali papežská zmírnění své řehole, žili ve větších komunitách a chudobu pojímali mírnějším způsobem. Ačkoliv se oba proudy hodně rozcházely, až do roku

²³ SŁOTWINSKI, Tadeusz. Assisi - bazilika sv. Františka, Umění umírat. *Poutník*. 2005, č. 5, str. 22 - 24

1443 podléhaly přímo jednomu řádovému generálovi, pak papež Evžen IV. pro observanty ustavil dva zvláštní vikáře - předalpského a zaalpského, podřízené řádovému generálu. Posledním společným generálem byl fr. Bernardin Prati, za něhož došlo v roce 1517 z rozkazu papeže Lva X. ke konání generální kapituly v Římě, kde se uskutečnilo rozštěpení menších bratří na dva samostatné řády se dvěma generály. Jedním byl řád menších bratrů konventuálů, všechny přísnější směry byly sloučeny do druhého řádu nazvaného františkáni. Papež Lev X. vydal 29. května 1517 bulu Omnipotens Deus, ve které minorité dostali právo na volbu vlastního generála, a bulu *Ite et vos*, kterou povolil františkánský řád²⁴. V roce 1525 se z řádu františkánů ještě odštěpila odnož kapucínů, brzy poté papežem Klementem VII. uznaná za samostatný řád.

4.1.2. Struktura, charakteristika řádu

Nejvyšším představeným minoritského řádu je generální ministr, který spolu s generální kurií, tvořenou sekretářem, asistentem a prokurátorem sídlí v Římě. Důležitou funkcí je rovněž kardinál protektor. Řád je podle zeměpisné polohy rozdělen na větší celky - provincie, které spravuje provinční ministr - provinciál, jehož poradním sborem je definitorium. Není-li v oblasti dostatek klášterů ke zřízení provincie, může být ustavena vikarie. Provincie jsou rozděleny na kustodie, v jejichž čele stojí kustodi. Členové řádu žijí v řeholních domech - konventech, představený konventu se nazývá kvardián, na provinciální kapitule je volen na dva roky, s dispensem může být ve funkci až osm let nepřerušeně. Někdy má svého zástupce - vikáře. Zástupci celého řádu se scházejí na generální kapitule, zástupci kustodií jedné provincie na provinční kapitule, členové konkrétního konventu na konventní kapitule. Případnou řádovou kolej řídí regent. Novice vede novicmistr, po skončení noviciátu se mohou věnovat studiu teologie a stát se kněžími.

Noví členové jsou nejprve přijímáni na jeden až dva roky do postulátu, který je v Brně a Jihlavě. Pak v Polsku pokračují v ročním noviciátu, po jehož ukončení skládají jednoduché neboli časné sliby, které pak každý rok obnovují, dokud nesloží sliby slavné

²⁴ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2, str. 545

neboli věčné. Toho lze dosáhnout nejdříve po třech letech a nejpozději do devíti let po složení prvních řeholních slibů²⁵.

Řeholní oděv²⁶

Statuta většiny řádů příslušníkům svých řeholních komunit předpisovala povinný způsob oblékání. Oděv měl být výrazem nitra řeholníka, šaty, obuv i případné doplňky musely korespondovat s řeholními ideály chudoby a pokory. Příslušníci rytířských řádů měli často zákaz nošení zdobených zbraní. Šilo se spíše podle starých vzorů. Za pořízení oděvů pro celou komunitu obvykle zodpovídal jeden vybraný řeholník, který dohlížel na správnost provedení a mnohdy býval rovnou nadřízeným krejčích, tkalců nebo ševců. Finální nákup se odehrával v předem určený den pro celý klášter. Platil zákaz koupě nebo prodeje šatů bez svolení představeného konventu.

Až do 16. století se řeholní oděv příliš nevyvíjí, pouze dochází k drobným úpravám materiálu a barvy. S nástupem řeholních kleriků se řádový oděv více přizpůsobuje světským zvyklostem dané doby a země, v níž řád působí. Základem se stal černý talár španělských a italských kněží. Dekret II. Vatikánského koncilu *Perfectae caritatis*, vydaný 28.10. 1965, umožňuje zjednodušení řeholního šatu, jeho přizpůsobení podmínkám moderní doby²⁷.

Některé důležité termíny:

Cingulum - pás nebo šňůra sloužící k přepásání hábitu

Biret - čtverhranná pokrývka hlavy se třemi nebo čtyřmi diagonálními žebry

Klerika (sutana) - dlouhé spodní roucho kněží, sahá po kotníky, vpředu se zapíná na knoflíky, na rozdíl od taláru nahoře přiléhá k tělu

Talár - volný plášť jako hábit

Hábit - kutna, řeholní oděv, široká tunika až po kotníky

Mozeta - krátká chórová pláštěnka, vpředu řada knoflíků, vzadu kapuce

Rocheta - bílé volné roucho s úzkými rukávy, sahá po kolena

Saroccium - dlouhý úzký pruh z plátna na přední i zadní straně taláru

²⁵ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích - Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, str. 71

²⁶ Obrazová příloha, str. 93

²⁷ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově v nakladatelství Fénix, 1991, str. 17-18

Škapulír - pruh látky splývající vepředu i vzadu, s otvorem pro hlavu, po stranách někdy spojen páskami

Řeholní oděv minoritů byl původně sešíván z pytlů a měl neurčitou popelavou barvu. Tuniku s kapucí a plášť mohla doplňovat druhá tunika bez kapuce. Od Francouzské revoluce je to černý hábit, na který se obléká menší kapuce. Šat je přepásán bílým provazovým cingulem se třemi uzly, které symbolizují tři řeholní sliby, a sedmidesátkovým růžencem²⁸. Kněží nosí kolárek a černý biret.

Znak řádu²⁹

V červeném (modrém, stříbrném, zlatém) poli je zlatý (červený, černý) kříž s paprsky, který vychází z mraků a dvě zkřížené paže (paže Kristova a paže sv. Františka) s červenými stigmaty³⁰. Zvláštní znak se zelenou palmou, bílou lilí a červeným křížem, které připomínaly sliby chudoby, čistoty a poslušnosti, měla Ferdinandova kolej u sv. Jakuba v Praze³¹.

Pečeti³²

Větší pečeť řádu

Opis: Sigillum ministri generalis totius Ordinis Minor. Conv.

Použití: Generál řádu touto pečetí stvrzuje listiny a patenty.

Je na ní zobrazen Duch svatý nad Pannou Marií a nad apoštoly, níže je sv. František s rozepjatýma rukama a úplně dole znak řádu.

Menší pečeť řádu

Opis: Sigillum generalis Fratrum Minorum Conventualium

Použití: Používá se při pečeti listů a dopisů.

Je na ní vyobrazena stigmatizace sv. Františka.

²⁸ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích - Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, str. 71

²⁹ Obrazová příloha, str. 93

³⁰ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2, str. 547

³¹ VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, str. 144

³² SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2, str. 607

Heslo řádu

Heslem minoritů je Pokoj a dobro. Možná bychom spíše měli říci, že Pokoj a dobro je více než heslo, je to životní program, vycházející z odkazu sv. Františka.

5. Sv. Klára a založení Řádu klarisek, II. řádu sv. Františka

Narodila se v roce 1193 jako nejstarší ze tří dcer šlechtice Favorina Skify, vyrůstala ve městě Assisi v italské Umbrii. Za městských válek se její rodina uchýlila do exilu v Perugii, odkud se vrátila v roce 1205. Na květnou neděli roku 1212 v kostelíku Portiuncule v nedalekém Santa Maria degli Angeli si od sv. Františka nechává odštíhnout dlouhé vlasy a z jeho rukou přijímá drsný řeholní šat. Pak vstupuje do benediktinského kláštera. Později sv. František v Assisi získává opuštěný chrám sv. Damiána se sousedním domem a zřizuje v něm nové ženské řeholní společenství, pro které v roce 1215 sepisuje řeholi podobnou té minoritské. Klára se stala první představenou řádu, jehož členkám se později začalo říkat klarisky. Mezi řeholnicemi se brzy objevily i její sestry Anežka a Beatrice a po smrti jejich otce i ovdovělá matka Ortulana. Papežové poměrně dlouho váhali s potvrzením řehole sv. Kláry. Byla velmi přísná co se týče dodržování naprosté chudoby - klarisky například chodily bosé, nejedly maso a nevlastnily vůbec žádný majetek. Nejprve v roce 1241 potvrzuje papež Řehoř IX. pravidla řádu sepsaná sv. Františkem, papež Inocenc IV. pak v srpnu 1247 vyhlásil novou řeholi pro řád sv. Kláry a klarisky svěřil do péče menších bratří. Nová řehole ale neobsahovala Privilegium chudoby, proto se sv. Klára pustila do psaní vlastní řehole. Inocenc IV. v roce 1251 původní apoštolskou chudobu řádu schválil a pak 10. srpna 1253 uznal i upravená pravidla řádu, za kterými stála sv. Klára. O den později, přesně 11. srpna 1253 Klára v klášteře v Assisi zemřela, když předtím strávila několik desítek let převážně upoutaná na lůžko. Její smrti i pohřbu byl přítomen i sám papež Inocenc IV., který za ní často chodíval pro radu a útěchu. Pochována byla po boku sv. Františka v kostele sv. Jiří, později byly její ostatky přeneseny do nového chrámu - baziliky sv. Kláry, která byla vystavěna vedle sídelního řádového kláštera v Assisi. Už dva roky po smrti, tedy roku 1255, byla Klára papežem Alexandrem IV. svatořečena. O mnoho století později ji papež Pavel VI. prohlásil za patronku televize.

5.1. Klarisky v českých zemích

Při uvedení řádu klarisek na naše území sehrála nejvýznamnější úlohu dcera krále Přemysla Otakara I. a uherské princezny Konstancie jménem Anežka. Její matka je známa jako zakladatelka kláštera cisterciáků v Tišnově, ale Anežka se stejně jako její sestřenice Alžběta Duryňská přiklonila k nově vzniklému řádu sv. Františka. Někdy okolo roku 1231 se rozhoduje pro řeholní život a jen o pár měsíců později zakládá v Praze na Františku klášter ženského řádu, řídicího se řeholí sv. Kláry, své současnice. Zajímavé jistě je, že se zachovaly čtyři dopisy z korespondence mezi Klárou a Anežkou. Datum založení kláštera není úplně jednoznačné, „*J. Joachimová se domnívá, že se tak stalo už kolem roku 1231 a že do roku 1234 nastal již v klášteře pravidelný řeholní život, D. Libal přijímá podle legendy za datum založení až rok 1233 a svěcení vztahuje na provizorní stavbu dřevěnou. Za datum zahájení definitivní stavby považuje rok 1238, kdy Anežka mohla disponovat výnosem z přeštického zboží.*“³³

Anežčino pojetí řeholního života bylo poměrně radikální, se snahou o co největší přiblížení se ideálu sv. Františka. Ke svému konventu brzy připojuje konvent minoritů, takže se v Praze poprvé objevuje specifikum tzv. sdruženého kláštera minoritů a klarisek, později můžeme totéž nalézt např. v Opavě. Pro vlastní potřebu rozvíjejícího se středověkého města vznikl v Praze ještě další, ale ne tolik radikální konvent menších bratří - u sv. Jakuba. Další konventy klarisek byly zřízeny například v Olomouci, Znojmě či Chebu.

5.1.1. Klarisky v Opavě

Podnět k založení opavského konventu klarisek vzešel možná již od královny Kunhuty. Jisto je, že její syn Václav II. v roce 1296 povolil opavským minoritům sbírat almužnu na zakoupení pozemku a postavení kláštera sv. Kláry. Stavba byla potvrzena opavským knížetem Mikulášem I. v roce 1307. Konvent stál v bezprostřední blízkosti konventu minoritů na dnešní Masarykově ulici. Opavské klarisky v okolí vznikajícího města vlastnily některé statky, když například Štěpánkovice získaly jako věno dvou

³³ BENÁKOVÁ, Helena: Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. In *Disertační práce o architektuře žebřavých řádů v Čechách a na Moravě do první třetiny 14. století*. Katedra Dějin umění, FF UK Praha, 1974, str. 5

svých řeholnic, dcer místního velmože pana Voka z Kravař. Dále jim patřilo zboží v Chabičově, Vodce, Jarkovicích, část Malých Hoštic, Jilešovice, Chlebičov.

Část sester se zabývala správou nabyvaného majetku, druhá část žila v přísné klauzuře a podílela se především na chodu kláštera. Urozené dcery šlechticů nebo bohatých měšťanů v klášteře nebyly výjimkou, většina z nich složila řeholní sliby a zůstala v klášteře, což obvykle znamenalo i rozšíření konventních statků, jen menšina později z kláštera odcházela, aby se vdala.

Vlastnění většího množství statků sebou přinášelo i spoustu problémů, sestry musely často klášterní majetek chránit před soudem. Například spor klarisek, zastoupených abatyší Kateřinou Kotulinskou a pána Jiříka Tvorkovského, přímého souseda konventu, musel v roce 1570 řešit zemský hejtman. Předmětem třenic byla nová vrata, která pořídil pan Tvorkovský, a kterými se dalo vstoupit i na pozemek klášterní, ale klariskám bylo zakazováno je používat. Za opavských bouří na počátku 17. století se několikrát musely řádové sestry spasit útekem - jednou do Ratiboře, jindy až do Olomouce. Při té příležitosti jim vždy byly statky popleněny - odvedeni voli, ukradeno sádlo, slanina, sklizeno ovoce ze zahrady, v klášteře vylámaná okna, ukradeny z nich železné tyče apod³⁴. Třicetiletá válka se konventu opavských klarisek nedotkla tak, jako v případě jiných opavských konventů, nicméně se můžeme dočíst, že „*abatyše kláštera sv. Kláry i s jeptiškami zavřena jest do jakési hospody a teprv k přimluvě některých zemanů propuštěna*“³⁵. V té době došlo údajně i k tomu, že byli všichni katoličtí měšťané sebráni a po dvanáct neděl zavřeni v dominikánském klášteře.

Dne 25. dubna 1689 klášter klarisek i se sousedním kostelem vyhořel. Sestry prodaly statek ve Vodce a z výtěžku byly už o dva roky později klášter i s kostelem opraveny a provozuschopné. Konec nejen opavského konventu klarisek, ale i řádu sv. Kláry jako takového, znamenalo nařízení císaře Josefa II. z 30. října 1781, kterým se rušily všechny církevní řády, jejichž členové se nezabývali výchovou mládeže nebo pastorační činností. Sestrám se v roce 1782 na zemském starostovském úřadě v Opavě podařilo vymoci penzi ve výši dvou set zlatých ročně. Klášter a kostel odkoupila vdova po svobodném pánu Skrbenském, statky na obou stranách hranice přešly pod správu státu³⁶. Po velikém požáru v roce 1790 kostel sv. Kláry a Kateřiny definitivně zanikl, zbylo z něj jedno gotické okno a torzo zdi. Ve druhé polovině 19. století se v klášteře

³⁴ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 47 - 49

³⁵ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 80

³⁶ PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Klarisky*. Regionální tisk. Archiv autora.

usadila zemská slezská vláda, která odtud byla odstěhována v roce 1928. V zadní budově pak byla nějaký čas umístěna Trasslerova tiskárna³⁷. Od šedesátých let 20. století byl objekt využíván jako dívčí středoškolský internát, dnes zde sídlí katedra historie Slezské univerzity.

5.2. Klarisky - kapucínky

V roce 1914 se na žádost litoměřického biskupa J. Grosseho vrátily sestry sv. Kláry na českou půdu, konkrétně do Litoměřic. Byly to řeholnice z Holandska a Belgie, které měly konstituce upravené podle Řádu menších bratří kapucínů, tedy klarisky - kapucínky. Litoměřický klášter existoval jen do roku 1950, kdy ho klarisky musely opustit. Většina z nich byla německé národnosti a odešla z republiky, ostatní byly internovány v Turnově, pracovaly v továrně a v domovech důchodců. V letech 1977 - 1990 žily v charitním domově v Oseku u Duchcova. V roce 1981 začalo pod vedením kapucínů vznikat společenství mladých sester, od 2.2. 1990 bydlely ve Šternberku na faře, kam v červnu téhož roku přijely i starší sestry z Oseka. Ještě v roce 1990 arcibiskup František Vaňák uzavřel papežskou klauzuru, ale vzhledem ke stísněným podmínkám musely mít sestry mnoho výjimek. Proto se na jaře roku 1994 začal stavět na pozemku farní zahrady nový klášter sv. Anežky České, který byl dokončen za dva a půl roku a spolu s kostelem 24.11.1996 arcibiskupem Janem Graubnerem posvěcen. Šternberský klášter sv. Anežky České je zatím jediným klášterem klarisek - kapucínek na našem území.

Řád klarisek - kapucínek (OSCCap) zachovává řeholi sv. Kláry, schválenou papežem Inocencem IV. roku 1253 podle zásad reformy započaté ctihodnou Marií Laurencií Longo a schválené papežem Pavlem III. roku 1538. Tři roky předtím sestra Longo založila v Neapoli klášter, jehož řeholnice žily v nejpřísnější klauzuře podle kapucínských norem. Původně patřily k III. řádu sv. Františka, pak teprve byla péče o ně svěřena kapucínům. Podle reformované řehole žijí klarisky - kapucínky v nejvyšší chudobě bez věna a majetku, od světa odloučeny přísnou klauzurou, dnem i nocí na modlitbách.

Řeholním oděvem je hnědý hábit se škapulířem, cingulum, růženec a černý závoj, na nohou sandály.

³⁷ DONÁT, Jaroslav. Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 201

6. Sekulární františkánský řád, III. řád sv. Františka

Pro všechny ty, kteří se z nějakých důvodů nemohou stát členy I. (mužského) nebo II. (ženského) řádu je zde hnutí obnovy, hnutí lidí, žijících uprostřed světa. Založil ho sv. František z Assisi roku 1221 a jeho původní název zněl III. řád sv. Františka. Nyní se nazývá Sekulární františkánský řád (SFR), latinsky Ordo Franciscanus Saecularis (OFS) a jeho řeholi schválil papež Pavel VI. dne 24. června 1978. Český text řehole byl v Římě potvrzen 5. března 1992.

Sekulární františkánský řád patří do františkánské rodiny a je „sdržením všech katolických bratrských společenství, rozptýlených po celém světě a otevřených pro všechny věřící. Bratři a sestry chtějí v nich z podnětu Ducha svatého dosáhnout dokonalé lásky ve svém světském stavu. Zavazují se profesí k tomu, že budou žít evangelium po vzoru sv. Františka a s pomocí této řehole, která byla schválena církví.“³⁸

Každé lokální společenství má na tři roky volenou Radu, v jejímž čele stojí představený. Sekulární františkánský řád v České republice je součástí mezinárodního bratrského společenství. Delegát národního bratrského společenství je zároveň členem mezinárodní rady Sekulárního františkánského řádu (CIOFS - Consilium Internationale Ordinis Franciscani Saecularis). Národní radu tvoří tito sekulární členové: ministr, zástupce ministra, sekretář, formátor, sekretář pro bratrské vizitace, člen zodpovědný za františkánskou mládež, člen zodpovědný za sdělovací prostředky a hospodář. Její součástí jsou také tři duchovní asistenti z prvních řádů - Řádu menších bratří konventuálů - OFM Conv., Řádu menších bratří františkánů - OFM a Řádu menších bratří kapucínů - OFM Cap. Na žádost národní rady jsou jmenováni provinciály svých prvních řádů. Národní rada se schází nejméně šestkrát do roka, do místních společenství vysílá své vizitátory na bratrské nebo pastorační vizitace. Reprezentativním orgánem s legislativní a volební pravomocí je národní kapitula, kterou vyhlašuje národní ministr se souhlasem národní rady. Národní kapitula je pak sestavena ze sekulárních členů národní rady, ze tří duchovních asistentů a z delegátů (nebo jejich zástupců) místních bratrských společenství, přičemž delegátem se může stát pouze člen s věčnou profesí.

Duchovní péče přísluší kněžím z I. františkánského řádu. Nového člena nejprve čeká zhruba jeden rok trvající období iniciace, kdy se potvrzuje jeho kandidatura na

³⁸ Konstituce Sekulárního františkánského řádu. Dostupná z [www: <http://www.sfr.cz/>](http://www.sfr.cz/).

členství v řádu a také postulát, kdy se seznamuje s františkánskou spiritualitou. Pak přechází do noviciátu, který trvá nejméně jeden rok a po jehož ukončení je možno složit profes - tedy sliby, a to doživotní nebo dočasné. Pro složení dočasných slibů je potřeba dosáhnout osmnácti let, ke složení věčných slibů musí řeholník dovršit jednadvacet let života. Ti, kteří žijí v manželství, musí doložit, že jejich partner se složením profese souhlasí³⁹.

Podle sčítání z 1.7.1996 má Sekulární františkánský řád ve světě asi 435 000 profesních členů. Zvláštním znamením, svědčícím o příslušnosti k řádu, je řecké písmeno Tau.

7. Minorité na našem území

7.1. Příchod a vývoj z hlediska provinciální příslušnosti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Do českých zemí se dostali zřejmě ještě za života svého zakladatele (sv. František zemřel v roce 1226), přišli jako typický městský mendikantský řád. Nejstarší komunita menších bratří v Praze vznikla snad už roku 1225⁴⁰. Prvním mužským klášteřem minoritů na našem území byl konvent u sv. Jakuba v Praze založený někdy v letech 1228⁴¹ - 1232⁴². Již v roce 1231 zřídila Anežka Přemyslovna na Františku první ženský klášter klarisek, tedy ženské větve řádu menších bratří. V jeho sousedství zanedlouho vznikl i další mužský minoritský klášter. Další kláštery v Čechách byly založeny například v Bechyni, Benešově, Čáslavi, Českém Krumlově, Domažlicích, Horažďovicích, Hradci Králové, Kuklenách, Chebu, Jílovém u Prahy, Jindřichově Hradci, Kadani, Krupce, Litoměřicích, Mladé Boleslavi, Mostě, Novém Bydžově, Pardubicích, Plané, Plzni, Stříbře, Vysokém Mýtě, Žatci; na Moravě to bylo mimo jiné v Jihlavě, Brně, Olomouci, Znojmě, Valticích, Uničově; ve Slezsku v Opavě a Krnově.

³⁹ Vycházím především ze znění Stanov Sekulárního františkánského řádu v České republice, tak jak byly schváleny národní kapitulou 30. listopadu 1996 v Praze a mezinárodní radou Sekulárního františkánského řádu 12. ledna 1998 v Římě. Jejich plné znění je dostupná např. z [www: <http://www.sfr.cz/>](http://www.sfr.cz/).

⁴⁰ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích - Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, str. 68

⁴¹ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2, str. 545

⁴² JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově v nakladatelství Fénix, 1991, str. 54

Během husitských válek bylo mnoho konventů pobořeno a zaniklo, část zbylých přešla v 15. století k františkánům, další byly zrušeny za josefinských dob. Dnes je u nás pět konventů minoritů - v Praze, Brně, Jihlavě, Opavě a Krnově.

Konventy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Polsku byly zkraje své existence součástí saské provincie, pak do roku 1517 byly spojeny do česko-polské provincie s těmito kustodiemi: pražskou, moravskou, opolskou, hnězdenskou, krakovskou, královéhradeckou a litoměřickou. V těchto sedmi kustodiích se nacházely 43 kláštery.

Když se stará česko-polská provincie rozdělila na provincii českou a provincii polskou, moravské konventy připadly k rakouské provincii, kde zůstaly až do roku 1732. Opavský a krnovský konvent spravoval *commisarius silesiae*. Českou provincii tvořily čtyři kustodie: pražská (s konventy v Praze, Litoměřicích, Mostě, Kadani, Mladé Boleslavi a rezidencí v Jílovém), královéhradecká (konvent v Hradci Králové byl kvůli přeměně města na pevnost v roce 1776 zbořen a přesunut do Kuklen; Pardubice, Kladsko), krumlovská (Český Krumlov, Horažďovice, Stříbro) a vratislavská (Vratislav, Svídnice, Lemberk, Středa, v roce 1725 sem z polské provincie přechází i konventy v Opolí a Bytom). V letech 1732-1822 byla moravská provincie samostatná a dělila se do třech kustodií: sv. Antonína Paduánského (s konventy v Brně, Olomouci, Jihlavě), sv. Bonaventury (Opava, Uničov, Krnov) a sv. Ludvíka Tolosánského (Horní Hlohov, Vladislav, Kozlí).

Roku 1754 byly od české i moravské provincie odpojeny konventy nacházející se ve městech, která byla postoupena Prusku. Odloučené konventy (Kladsko, Vratislav, Svídnice, Lemberk, Středa, Opolí, Bytom, Horní Hlohov, Vladislav a Kozlí) vytvořily novou slezskou provincii, jejíž domy byly v roce 1810 v rámci sekularizace kompletně zrušeny. Mezi zrušené minoritské konventy se již v roce 1782 zařadil klášter v Mladé Boleslavi, v roce 1785 řádové domy v Litoměřicích, Stříbře, Jílovém a Olomouci, o rok později ještě v Kadani, Pardubicích a také před deseti lety přestěhovaný konvent v Kuklenách. Na počátku 19. století zanikly kláštery v Horažďovicích a v Uničově.

Také klarisky neunikly likvidaci, zrušeny byly v roce 1782. V té době byly jejich domy přiřčeny k minoritským konventům v Praze, Českém Krumlově, Vratislavi, Olomouci a Opavě.

Na provinciální kapitule konané v roce 1822 v Brně byla moravská provincie spojena s českou do česko-moravsko-slezské provincie sv. Cyrila a Metoděje, což byl už od roku 1732 název moravské provincie. Tato provincie měla tři kustodie - českou

s konventy u sv. Jakuba v Praze, u sv. Františka v Mostě a Zvěstování Panny Marie v Českém Krumlově, moravskou s konventy u sv. Jana v Brně a Nanebevzetí Panny Marie v Jihlavě a slezskou s konventy u sv. Ducha v Opavě a narození Panny Marie v Krnově. Při domech v Praze, Brně, Jihlavě a Opavě měl řád inkorporované fary.

Provinciál měl sídlo v konventu, jehož byl konventuálem. Během trvání česko-moravsko-slezské provincie residoval provinciál několikrát v Opavě a také sídlo prvního provinciálátu československé provincie bylo v Opavě v konventu u sv. Ducha. Funkci provinciála česko-moravsko-slezské provincie od jejího vzniku v roce 1822 zastávali: P. Mag. Petr Klose (1822-32), P. Mag. Bonaventura Zdura (1832-56), P. Mag. Leopold Klose (1856-68), P. Mag. Dr. Florentin Quies (1868-1883), P. Mag. Řehoř Weselý (1883-1904), P. Mag. Dr. Ludvík Josef Škrda (1904-09) a od r. 1909 P. Mag. Vendelín Obrtel, který se stal i prvním provinciálem po r. 1918. Z těchto provinciálů v Opavě sídlili P. Klose, L. Klose, Ř. Weselý a V. Obrtel⁴³.

Z česko-moravsko-slezské provincie sv. Cyrila a Metoděje se připojením slovenských řeholních domů jakožto slovenské kustodie stala československá provincie stejného jména, která trvala i po dobu německé okupace 1939-45. Pro vznik této provincie se uvádí různá data - v rozmezí 1919⁴⁴ až 1925⁴⁵.

7.2. Příchod a vývoj z hlediska provinciální příslušnosti na Slovensku

Aspoň velice stručně k vývoji na Slovensku. První menší bratři se zde objevili okolo roku 1224, tedy ještě za života sv. Františka. Zhruba o šest let později už v Trnavě stál první minoritský klášter, do konce 13. století přibýly ještě kláštery v Nitře, Bratislavě, Slovenské Lupči, Trenčíně, Spišské Nové Vsi a z roku 1309 pochází zmínka o klášteře v Levoči. V 15. století byla ustavena minoritská provincie Panny Marie.

Dá se říci, že se slovenských klášterů dotkly všechny čtyři velké sekularizační vlny, ale nejcitelněji je zasáhla ta poslední, která přišla po roce 1948. Padesátá léta obecně probíhala ve znamení útlaku církví, ale řeholní instituce měly svou pozici ještě těžší. Na Slovensku byly zlikvidovány všechny minoritské kláštery s výjimkou čtyř, a to

⁴³ SVÁTEK, Josef. *Úvod k inv. listu 394 - Provinciat minoritského řádu v Opavě (1621 - 1914)*. Opava: Zemský archiv, 1957.

⁴⁴ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2, str. 546

⁴⁵ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích - Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, str. 68

v Levoči, Spišském Štvrtku, Stráže pod Tatrami a Brehově. Dohromady v nich žilo pouhých deset řeholníků, další nuceně pobývali v Čechách a Římě. Mnozí v rámci perzekucí prošli koncentračními tábory, ovšem po návratu zjišťovali, že nemohou zpět na svá místa, jelikož ty už předtím záměrně obsadili diecézní kněží. Občas se někomu podařilo získat povolení k práci v pastoraci, ale nesměli se pak dále hlásit ke své řeholi. Noví členové samozřejmě nemohli být přijímáni.

Ani vývoj po převratu v listopadu 1989 nepůsobí příliš optimisticky. Stále jsou potíže s vracením klášterů, například v Levoči. Nový řeholní dům vznikl v Bratislavě.

Slovensko bylo roku 1993 včleněno do krakovské provincie, dnes spadá přímo pod generálního ministra řádu v Římě. V roce 1998 působilo na Slovensku pět otců minoritů a jeden laický bratr, tři bohoslovci a tři novicové, kteří se ale zatím formovali v Polsku, a sedm kandidátů. Představený P. Matej Spirczak OFMConv sídlí ve Spišském Štvrtku⁴⁶.

7.3. Vznik československé provincie sv. Cyrila a Metoděje

Vyjímám z korespondence mezi Ministerstvem školství a národní osvěty a Leopoldem Prečanem, generálním vikářem arcibiskupské konsistoře v Olomouci, od listopadu 1923 olomouckým arcibiskupem. V prvním listu z 18. dubna 1923 žádá Ministerstvo školství a národní osvěty pod číslem jednacím 43257/23-VI. ve věci „*Řády církevní: Utvoření samostatné čsl. provincie řádu sv. Františka*“⁴⁷ o uvedení počtu členů, sídel jednotlivých klášterů, počtu řeholníků jak obecně, tak i podle státní příslušnosti, dále požaduje údaje o provinciální příslušnosti řeholních domů a ostatně i o tom, kde sídlí jejich reprezentace - zda u nás či v zahraničí. Z těchto dokumentů se lze něco dozvědět o tom, jak fungovala byrokracie v mladém československém státě.

Na první výzvu z 18. dubna přišla 28. června urgencye, přitom už 22. června v Olomouci sepsal odpověď již zmiňovaný generální vikář Leopold Prečan. V příloze ale vlastně odeslal pouze tato data:

Uherské Hradiště	1 dům	8 řeholníků	(7 Čechů a 1 Němec)
Moravská Třebová	1 dům	2 řeholníci	(1 Čech a 1 Němec)

⁴⁶ BABJAK, Ján. *Rehole a kongregácie na Slovensku*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 1998, str. 135-138

⁴⁷ Zemský archiv Opava. Fond Zemská vláda slezská Opava. Karton 3448.

Je možné, že se nedochoval celý obsah dopisu, každopádně buď způsobil poněkud zmatek anebo vůbec nebyl doručen, protože 19. července 1923 přichází další urgence. Následující záznam pochází až ze 17. října 1923, kdy v Praze zjistili, že byla zřízena česko-moravsko-slezská provincie se sídlem v Opavě a přáli si o této záležitosti zvědět veškeré informace. Na tuto žádost přichází urgence 11. prosince 1923, ačkoliv už 3. listopadu 1923 píše arcibiskup Leopold Prečan list, ve kterém úředníkům vysvětluje, že provincie řádu „Minoritů“ česko-moravsko-slezská byla založena roku 1226 králem Václavem I. Sídelním místem provinciála byla vždy Praha, ale provinciál může podle stanov řádu zvolit jiné místo k pobytu - například Opavu. K tomu konečně připojuje výčet domů se jmenným seznamem řeholníků, který si zde dovolím uvést:

Opava

Na území československé republiky se nacházelo 7 řeholních domů menších bratří: v Čechách to bylo v Praze, Mostě a Českém Krumlově, na Moravě v Brně a Jihlavě, ve Slezsku v Opavě a Krnově. Dohromady u nás žilo 25 minoritů, jejichž jména, jedinkrát v této práci v takové úplnosti, uvedu.

Praha

Praha

P. Anselm Synek, kvardián a farář

P. Stanislav Vítek

P. Othmar Snížek

fr. Prokop Černoch

Most

P. Bonaventura Hruška, kvardián

Český Krumlov

P. Václav Navrátil, kvardián

P. Florentin Machek

fr. Angelus Jeřábek

fr. Rajmund Tureček

Brno

P. František Vaněček, kvardián a farář

P. Šebestián Vavrečka

P. Engelbert Vimker
fr. Valentin Lubovsky
fr. Jakub Mařík

Jihlava

P. Leopold Tůma, kvardián a farář
P. Theodor Kaláb
P. Alfons Schotsky
P. Rayner Hausner

Opava

P. Vendelín Obrtel, provinciál a farář
P. Cyril Šnejdrla
P. Metod Novák
P. Gabriel Lammel
fr. Florián Macalík

Krnov

P. Roger Zatloukal
P. Sarkander Bajer

Všech 25 řeholníků se považovalo za občany Republiky Československé, P. Hausner a P. Lammel byli národnosti německé, ostatní české.

Vypadá to tedy, že první část korespondence se vůbec netýkala řádu minoritů, naopak druhá už obsahuje správné informace, ale je zajímavé, že v ní chybí jakákoliv zmínka o řeholních domech na Slovensku - buďto tedy olomoucký arcibiskup v této věci nebyl kompetentní, anebo požadované údaje prostě neznal.

Z české a moravské strany tedy patřily k československé provincii konventy v Praze, Mostě, Českém Krumlově, Brně, Jihlavě, Opavě, Krnově a na Cvilíně, kde díky krnovským minoritům při jimi administrovaném poutním kostele Panny Marie Sedmibolestné vznikl malý konvent v roce 1945. Ze slovenské strany to byly konventy ve Spišském Štvrtku, Levoči, Imbregu a Stráži.

7.4. Vývoj po druhé světové válce a dnešní činnost

Padesátá léta znamenala stejnou pohromu pro slovenské i české řeholníky. Kláštery byly zavřeny, budovy konventů vlastnil stát a využíval je po svém. Menší bratři se za komunismu co nejvíce zapojovali do života farností a udržovali živé vztahy se zahraničím, především s Polskem. V roce 1947 přednesl P. Norbert Škrdlík generálu minoritského řádu jménem své provincie prosbu o zahájení kanonizace blahoslavené Anežky Přemyslovny, čemuž nejen on věnoval dlouhá léta usilovné práce. Její svatořečení 12. listopadu 1989 je pro české minority velikou událostí, podobně jako kanonizace polského minority Maxmiliána Kolbeho papežem Janem Pavlem II. dne 10. října 1982.

Současný pohled katolické církve na oblast řeholních řádů můžeme nalézt například v posynodální apoštolské adhortaci papeže Jana Pavla II. *Vita Consecrata* z 25. března 1996.

7.4.1. Dnešní činnost - obecně

Řád menších bratří konventuálů se řídí řeholí sv. Františka. Vnější činnost řádu jí není nijak přesně vytyčena. Základním posláním řádu je důsledný život podle evangelia, „*jít cestou obrácení, modlitby a postu, chudoby, bratrské lásky, pokory, prostoty srdce, radosti, odpuštění a usmiřování se*“⁴⁸. Sám sv. František je vzorem svým následovatelům, připomíná jim, že není nutno příliš se zatěžovat starostmi o tento pomíjivý svět a jeho marnou slávu, nade vše je třeba toužit po tom, aby bratři měli Ducha Páně a jeho svaté působení.

V čele řádu stojí generální ministr, který s celou kurií sídlí v Římě. Současným generálem je P. Joachim A. Giermek z USA, který se v roce 2001 stal už 118. nástupcem sv. Františka. Na světě působí 4500 řeholníků, nejvíce jich je z Polska, Itálie a Rumunska. U nás komunisté bohužel dokázali zdevastovat i tento řeholní řád a obnova, která začala v roce 1990, postupuje pomalu, a nebýt dlouhodobě dobré spolupráce s varšavskou provincií, byla by současná situace ještě neveselejší. Po roce

⁴⁸ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích - Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, str. 70

1990 k nám přišlo na výpomoc několik minoritských kněží z Polska, o dva roky později byl na kněze vysvěcen Josef Goryl, jednalo se o první svěcení po totalitě. Ve funkci provinciála se vystřídali P. Hyacint Skupień a P. Oldřich Prachař, provinciálát v období 1990 - 1994 sídlil v Praze. Současným provinciálem je P. Josef Goryl, který v roce 1994 přenesl sídlo provinciálátu do Brna. Vikářem provincie je opavský kvardián P. Miroslav Paluch.

Dnes tedy v pěti konventech české provincie (Praha, Brno, Opava, Krnov, Jihlava) žije pouze patnáct řeholních bratří a tři bohoslovci. Postulát sídlí v Brně a Jihlavě, do noviciátu se odchází do Polska.

Hlavním úkolem minoritů je společný život a duchovní obnova. Jsou to kazatelé, zapojují se do misijní činnosti. Čeští řeholní bratři pracují ve farnostech, starají se o poutní místo Panny Marie Bolestné na Cvilíně, budují exerciční střediska, vydávají časopis Immaculata s mariánskou tematikou, podílejí se na tvorbě františkánského časopisu Poutník, úspěšně se účastní vedení oázy Choreb při hnutí Světlo - Život.

Hnutí Světlo - Život

Zakladatelem katolického hnutí Světlo - Život byl kněz katovické diecéze Franciszek Blachnický (1921 - 1987). Po záporných zkušenostech s formální vírou, vyhlazovacími tábory, ztrátou víry v člověka či komunistickou vládou hledal cestu, jak oslovit mladého člověka a přispět k autentičnosti víry. Hnutí začalo vznikat po duchovních cvičeních pro šedesát ministrantů v červenci roku 1954 - jako jejich pokračování, zformulované do trojího úkolu: čisté svědomí osvobozené od hříchu, poslušnost a láska. Tato první skupina se nazývala Oáza Božích Synů a v roce 1957 obdržela diecézní schválení, posléze se název změnil na Oáza živé církve, ale od roku 1976 hnutí nese název Světlo - Život (polsky Swiatlo - Zycie). P. Franciszek Blachnický během let rozvinul nadnárodní hnutí zahrnující lidi nejrůznějších věkových kategorií, kterým je společná touha darovat sama sebe, být nápomocni v Kristu.

Hnutí Světlo - Život je typicky katecheticko - pastorálním hnutím s cílem evangelizovat a formovat dospělé křesťany. Tradiční spiritualitu spojuje s novými požadavky života dnešní společnosti. Poslední dobou se stará též o liturgii, ekumenismus, rodinu a misie. Důležité postavení zaujímá Panna Marie.

Do naší republiky začalo hnutí nejprve pronikat neorganizovaným způsobem, když se mládež z bývalého Československa účastnila oáz v Polsku. Kolem roku 1980,

kdy byla tato možnost slovenské mládeži znemožněna, vzniká hnutí na Slovensku, kde se dnes počty účastníků prázdninových oáz pohybují okolo osmi tisíc. Na našem území v současné době fungují dohromady čtyři tzv. střední oázy: tři v Čechách (severní Čechy - oáza Ain Karim, Praha - oáza Mamre, jižní Čechy - oáza Siloe) a jedna na Moravě - oáza Choreb, jejímž moderátorem je P. Josef Goryl OFMConv. Minorité se práce na oázách účastní od roku 1991, kdy byla v obci Vendryně zorganizována první letní oáza, jež se zúčastnilo 35 lidí z Polska a Slezska. Dnes tvoří zázemí pro oázu Choreb cvilínský Poutní dům sv. Josefa.

Přezít

Minorité se zaměřují na působení v různých skupinách - například mezi chudými, v nemocnicích nebo ve věznicích, hodně pracují s mládeží, jak o prázdninách, tak ve společenství během roku - česká františkánská mládež se obecně označuje zkratkou FrMol, jinak se užívá italská zkratka GiFra. Mladí terciáři za podstatné považují především bratrství, modlitbu, Písmo a službu potřebným.

Františkánská mládež u nás od počátku nebyla nijak shora organizovaná, nejdříve se konaly jen jednotlivé akce. V Hradci Králové začali v roce 1997 františkánští terciáři organizovat Jarní a Podzimní víkendová setkání a dvakrát do roka Chýšky. Od stejného roku minorité v Opavě pořádají Františkánské setkání mládeže na Cvilíně, které trvá necelých pět dní začátkem prázdnin a mívá okolo 120 účastníků. Od roku 1998 se v různých městech vytvářejí skupinky mládeže inspirované sv. Františkem: nejdříve v Praze kolem kapucínského kláštera u Lorety, posléze v Hradci Králové, kde ale společenství není navázáno na klášter prvního řádu, a kolem minoritů v Opavě, v roce 2000 u kapucínů v Olomouci a u františkánů v Plzni. Nově vznikly ještě skupinky u kapucínů v Brně a v Jihlavě. Jednotliví zájemci jsou také ve Zlíně, Uherském Hradišti a Liberci. V listopadu roku 2000 se poprvé sešli zástupci jednotlivých místních společenství a františkánských řádů a kongregací v Praze u Lorety, aby se vzájemně poznali a domluvili se na další spolupráci. Takováto setkání se od té doby opakují třikrát do roka⁴⁹.

Bratři minorité pořádají také společné poutě a exercicie, přičemž na organizaci některých farních akcí se podílí i mládež. V rámci minoritského řádu působí několik hudebních skupin. Poměrně úspěšně se rozvíjí ekologické hnutí, stavící na zásadách sv. Františka, tedy zodpovědném přístupu k přírodě a všemu stvoření. Studiu se minorité

⁴⁹ Dostupné z [www: <http://www.c-box.cz/plzen.ofm/frmol.html>](http://www.c-box.cz/plzen.ofm/frmol.html)

věnují například v mezinárodním centru Seraphicum v Římě. Středisky duchovního života řádu jsou kromě Říma také Svatý konvent s bazilikou sv. Františka v Assisi, kde v posledních letech několikrát došlo k setkání představitelů různých náboženství, kteří se v čele s papežem Janem Pavlem II. u hrobu sv. Františka z Assisi modlili za mír na celém světě; dále bazilika sv. Antonína v Padově s velkým nakladatelstvím Messagero di sant Antonio nebo jeden z největších mužských katolických klášterů na světě - polský Niepokalanow. Minorité jsou papežem určení ke zpovídání v bazilice sv. Petra v Římě⁵⁰, od 3. března 2005 je hlavním zpovědníkem Říma minorita fr. Mariusz Paczowski⁵¹.

7.4.2. Některé významné osobnosti

Stručný výčet mimořádných osobností řádu je určitě třeba začít u sv. Františka z Assisi a také sv. Kláry. Při příchodu minoritů a klarisek na naše území sehrála důležitou roli Anežka Přemyslovna, v roce 1989 kanonizovaná jako sv. Anežka Česká. Velkými postavami ještě nerozděleného řádu byli sv. Jan Paduánský a sv. Bonaventura neboli Jan z Fidanzy. Oba žili ve 13. století. Minorité bývali proslulí misionáři, můžeme připomenout třeba sv. Mikuláše Taveliče, který byl svatořečen v roce 1970, nebo bl. Odorika z Pomenone, který byl po otci českého původu. Dalšími světci z řad menších bratří byli sv. Jan Kopertinský nebo sv. Maxmilián Maria Kolbe, jenž byl svatořečen v roce 1982. Vynikajícími teology a filozofy byli například Alexandr z Hales, Roger Bacon, Jan Duns Scotus. Opomenout bychom neměli ani skladatele Bohuslava Matěje Černohorského. Z osobností, které výrazně ovlivnily chod opavského konventu bych zmínil alespoň P. Petra Klose, P. Leopolda Klose, P. Aloise Vysoudila, P. Chrysantha Haana, P. Matyáše Jasche, P. Gabriela Polzera. V samostatné kapitole jim věnuji trochu více pozornosti.

⁵⁰ ŠVANČARA, Leo Pavel. Dostupné z [www: <http://www.regionalist.cz/minorite/>](http://www.regionalist.cz/minorite/)

⁵¹ Dostupné z [www: <http://www.ofm-conv.org/>](http://www.ofm-conv.org/)

7.4.3. Stručně k dnešní situaci v jednotlivých konventech české provincie

Opavský konvent

Po přepadení kláštera a odvezení jeho obyvatel na počátku padesátých let zůstal z minoritů v Opavě pouze P. Jiljí Cidlík. Do prostor kláštera bylo umístěno zemědělsko - lesnické oddělení Státního oblastního archivu v Opavě, které odtud bylo odstěhováno až v roce 1992. Minoritům se vrátila většina budov, až na nejstarší východní křídlo, tedy přibližně jednu třetinu kláštera, kterou stále vlastní město. V přízemí se nachází gotická síň se zachovalými freskami, jež od roku 1991 slouží jako Bezručova čítárna novin a časopisů. Bývalý zimní refektář je využíván k výstavám. V hlavním prostoru, který se od rekonstrukce nazývá Sněmovní sál, se každoročně odehrává velké množství společensko - kulturních akcí - koncertů, přednášek atd. Sněmovní sál slouží i jako aula Slezské univerzity. Také nádherně upravená zahrada je Opavanům k dispozici, zejména studenti rádi využívají příjemného posezení, které se jim zde nabízí. Zajímavostí je, že když z Opavy odcházely řády maltézských rytířů a jezuitů, přenechaly tyto „své kostely a duchovní správu“ minoritům. Opavští menší bratři dnes s nadějí vyhlížejí dobu, kdy jejich počet vzroste dostatečně na to, aby se mohli ujmout práce i v kostele sv. Vojtěcha (původně sv. Jiří) a v kostele sv. Jana Křtitele, který je dnes využíván opravdu jen sporadicky. P. Hyacint Skupień se navíc v duchu tradice založené P. Leopoldem Klosem stará o konvent Milosrdných sester sv. Františka III. řádu na Kylešovské ulici. Zde také funguje charitní dům pro kněží na odpočinku.

Duchovní správa:

Farář Miroslav Paluch OFMConv.

Kaplan Bonaventura Rosa OFMConv.

Kaplan Hyacint Skupień OFMConv.

Kostelník Michal Winkelbauer

Konají se pravidelné mše, pobožnosti, zpovědi, každou neděli v postní době křížové cesty. Farní kancelář má otevřeno dvakrát týdně, stejně tak i farní knihovna.

Život řeholníků probíhá podle tohoto denního řádu:

6:30 vstávání

7:00 ranní modlitba a chvály, individuální rozjímání nad duchovními texty

8:00 konventní mše svatá

9:00 snídaně

9:30 - 12:00 práce

12:00 oběd, modlitba uprostřed dne

14:30 - 16:30 práce

17:00 mše svatá

18:00 pastorační činnost, osobní volno

22:00 noční klid (silencium)

Při opavském konventu u sv. Ducha působí pěvecký sbor pana Bohumila Zábranského, který o větších svátcích vystupuje v kostelech sv. Ducha a sv. Jana Křtitele, dále chrámová schola a hudební skupina Poverelo. Dalšími společenstvími či skupinami, se kterými se lze při konventu sv. Ducha setkat, jsou Františkánský sekulární řád, Modlitební společenství, Společenství rodin, Společenství „Maminek“ a velmi perspektivní Společenství vysokoškoláků, tvořené zejména studenty Slezské univerzity. Ti přibližně třikrát ročně v chrámu sv. Ducha pořádají akademické bohoslužby, které mívají pokračování v klášteře, účastní se také modlitby růžence v kostele sv. Hedviky. Dalším společenstvím je FrMol, čili františkánská mládež, která se také schází v pastoračním středisku minoritského kláštera. Kromě mládeže se bratři věnují též seniorům, buďto za nimi dochází do domova důchodců na Rybářské ulici, nebo se s nimi setkávají v klubu u sv. Anežky.

V roce 2000 byla dokončena rekonstrukce kostelních varhan, která započala v roce 1994. Nynější nástroj vychází z varhan, které pro kostel sv. Ducha v roce 1895 vyrobila firma bratří Riegrů. Hráč ale nesedí k oltáři čelem, nýbrž zády, k dispozici má třímanuálový nástroj s 34 rejstříky a 2422 píšťalami. Rejstříková traktura je vybavena dvojitým ovládním - mechanickým i elektrickým, což ve spojení s počítačem hráči umožňuje nalezení ideální konfigurace. Při intonaci varhanních rejstříků spolupracoval Václav Smolka se švýcarským varhanářem Ferdinandem Stemmerem. Poprvé se rozezněly 17. prosince roku 2000 při mši celebrowané biskupem Františkem Václavem

Lobkowiczem⁵². V pěti jarních týdnech letošních roku proběhne již pátý ročník Mezinárodního varhanního festivalu barokní hudby, tentokrát s podtitulem J. S. Bach a jeho evropské vlivy. Také šestý ročník festivalu se uskuteční v kostele sv. Ducha, jeho plánovaný podtitul zní Barokní evropské křížovatky.

Velká událost se odehrála v roce 2002, kdy u příležitosti výročí 200 let od založení Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka opavským kvardiánem Leopoldem Klosem, do Opavy poprvé zavítal nejvyšší představený řádu z Říma - generální ministr Joachim A. Giermek.

Krnovský konvent

Mezi aktivní minoritské konventy bezesporu patří ten krnovský. Klášter byl řádu vrácen v roce 1991, ale o šest let později celý jeho areál dost poškodila povodeň a ještě hůře dopadl kostel Narození Panny Marie. V roce 2000 se zde konala provinční kapitula, po které se menší bratři do Krnova po padesáti letech vrátili.

Už v letech 1994 - 1996 u poutního kostela Povýšení svatého kříže a Panny Marie Sedmibolestné na Cvilíně vybudovali tzv. Poutní dům sv. Josefa, který je k dispozici jako zázemí pro kostel a jeho duchovní správu, jako útočiště pro řeholníky a v neposlední řadě jako místo pro odpočinek poutníků. Dnes je využíván i pro různé rekolekce, exercicie, formační setkání či pastoračně - vzdělávací pobyty dětí a mládeže, k čemuž výborně slouží dvanáct pokojů se sedmatřiceti lůžky, kuchyňkou a dvěma společenskými místnostmi. Funguje zde středisko oázy Choreb, která je regionální součástí hnutí Světlo - Život.

Dalším zajímavým počinem krnovských minoritů byla přestavba části kláštera na ubytovací zařízení s názvem Betanie. Řeholníci svým hostům připravili šestadvacet převážně dvojlůžkových pokojů, apartmány, dva salónky, jídelnu a samozřejmě také kapli. Betanie může sloužit k exerciciím a dalším pastoračně - duchovním skupinovým akcím.

---

⁵² KADĚRA Bohumil. *Opavské chrámy*. Opava: Grafis s.r.o., 2002, str. 166

Jihlavský konvent

Po likvidaci řádu v padesátých letech využívaly konventní budovy různé vzdělávací instituce. V roce 1990 bylo k bývalému minoritskému chrámu Matky Boží v Jihlavě přesunuto místní děkanství, druhá jihlavská fara u sv. Jakuba se totiž vrátila zpět řádu strahovských premonstrátů. O osm let později byl klášter s přílehlými objekty navrácen řádu minoritů, čímž došlo k tomu, že v Jihlavě dnes všechny farnosti spravují řeholní řády, a děkanát se proto přestěhoval do Stonařova. Konvent plnohodnotným způsobem funguje od roku 1999, kdy byl zvolen jeho kvardián. Mimo pravidelných bohoslužeb v kostele Matky Boží slouží jihlavští minorité také každou sobotu mši svatou pro všechny trpící a nemocné v kapli Nové nemocnice ve Vrchlického ulici. Podobně činí premonstráti od sv. Jakuba v kapli Psychiatrické léčebny na Brněnském kopci. V budově konventu působí Rodinná škola u Matky Boží⁵³.

Pražský konvent

Kostel sv. Jakuba příslušící k pražskému konventu menších bratří je jedním z hlavních koncertních kostelů. Každou neděli se zde navíc konají mše v latinském jazyce, po kterých také následuje varhanní koncert. Kvardiánem pražských minoritů je P. Oldřich Prachař, který byl v letech 1990 - 1994 provinciálem české provincie. Ke 13. dni v měsíci se zde konají tzv. Fatimské dny:

Fatimské dny

Někdy zjara pravděpodobně roku 1916 v portugalské vesnici Fatima a jejím okolí došlo k prvnímu zjevení - nejprve „chlapce nepřirozené krásy“ a od 13. května 1917 dál se zjevovala „krásná žena, zářící jasněji než slunce“. Svědky zjevení byli pasáči ovcí - prosté, negramotné leč zbožné děti - osmiletý Francisco Martos, jeho o dva roky mladší sestra Jacinta a devítiletá Lucia dos Santos, která jako jediná postavy nejen viděla, ale dokázala s nimi i komunikovat. K dalším zjevením docházelo vždy 13. den v měsíci na stejném místě, tedy na náhorní planině Cova da Iria, která leží tři kilometry od Fatimy. Události sledovalo čím dál více lidí a když v říjnu 1917 došlo k tzv. Velkému slunečnímu zázraku, bylo u toho na sto tisíc poutníků i zvědavců.

⁵³ ZATLOUKAL, Richard; ZIMOLA, David. Výzkumy mendikantských klášterů v Jihlavě. In JAN, Libor; OBŠUSTA, Petr (ed.). *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno: Matice moravská, 2002, str. 265

Nebeské úkazy trvaly deset minut a byly viditelné ze vzdálenosti čtyřiceti kilometrů. Francisco a Jacinta během tří let zemřeli na následky španělské chřipky, později byli prohlášeni za svaté. Lucia vstoupila do řádu sv. Doroty, dne 25. března 1948 přestoupila ke karmelitánkám z Coimbra. Katolická církev potvrdila pravost zjevení po třináctiletém zkoumání.

Fatimský apoštolát založil Herold V. Colgan v USA a dnes má ve 110 zemích více než 25 miliónů členů. V roce 1990 německý duchovní zodpovědný za činnost Fatimského apoštolátu v zemích bývalého východního bloku P. Beer navštívil Brno a po proslovení několika přednášek na toto téma pověřil šířením Fatimského apoštolátu u nás tehdejšího šlapanického faráře P. Pavla Dokládala. V srpnu 1995 je v bývalém klášteře Školských sester sv. Františka v Koclířově otevřeno Národní centrum Fatimského apoštolátu v ČR.

Hlavní cíle hnutí jsou popsány v Paprscích naděje ze 14. Národní mariánské konference Fatimského apoštolátu v ČR, která se konala v říjnu 2004: „*Za stěžejní v tomto "pokynu Krista" považujeme výzvu k modlitbě, vyučování a úsilí o zachování křesťanského charakteru neděle. Naším hlavním úkolem je vytvářet nové modlitební skupiny Fatimského apoštolátu a stávající vést k vytrvalosti. Animátoři, tj. vedoucí modlitebních skupin, nesou zodpovědnost za náplň setkání, kde by vedle modlitby nemělo chybět i krátké vzdělávání a formace. Při úkolu zachovat křesťanský charakter neděle chceme nalézat způsoby, jak ve farnostech a rodinách posvěcovat sváteční den.*“⁵⁴

Od roku 2005 se u nás podle vzoru přímo z Fatimy zřizují tzv. Fatimské dny s noční vigilií. Začínají v předvečer 13. dne v měsíci mši, fatimským programem a noční adorací, ráno 13. dne pokračují mši v 9 hodin, kdy se do džbánu milosti vhadují úmysly, dopoledním programem a požehnáním nemocných.

Brněnský konvent

Brněnský konvent má dlouhou misijní tradici, už ve středověku vysílali brněnští minorité své misionáře například do Asie. Minoritský kostel sv. Janů - tedy Jana Křtitele a Jana Evangelisty a klášter minoritů jsou zmiňovány již ve 13. století. Původně gotické stavby se v letech 1722 - 1733 dočkaly barokních úprav, které provedl Mořic

⁵⁴ DOKLÁDAL, Pavel. Dostupné z www: <<http://www.cm-fatima.cz/?x=3&y=1>>

Grimm. Ten je také autorem přestavby již dříve založené loretánské kaple i svatých schodů, které jsou ke kapli připojené. Fresky v kostele jsou dílem Františka Řehoře Ignáce Ecksteina. Pod kostelem sv. Janů se nachází hrobka, která je dnes přístupná. Obsahuje i zbytky staré klášterní knihovny, naopak barokní knihovna je velmi zachovalá. V roce 1942 vydal P. Norbert F. Škrdlík svým nákladem publikaci s názvem *Minoritský kostel u sv. Janů, Loreta a Svaté schody v Brně*⁵⁵, která obsahuje i nástin historie těchto míst.

Když komunisté zavírali kláštery a odvlékali z nich řeholníky, tím jediným, kterého v Brně ponechali, byl P. Norbert Škrdlík. Ve spolupráci s diecézními kněžími i nadále působil jako farář. Podstatnou část svého života zasvětil práci na svatořečení Anežky Přemyslovny a jistě nejen jeho úsilí bylo korunováno 12. listopadu 1989, kdy ji papež Jan Pavel II. kanonizoval jako sv. Anežku Českou. Snad i toto zakrátko napomohlo nabudit revolučního ducha v českém národě. V roce 1990, kdy se u nás konečně zase směl začít probouzet řád menších bratří, se v Brně usídlil jeho provinciálát. Provinciálem se stal nejprve P. Norbert Škrdlík, po něm P. Hyacint Skupieň. Na další čtyři roky byla sídlem provinciálátu Praha. V roce 1992 byl v Brně vysvěcen P. Josef Goryl, a bylo to první svěcení po totalitě. P. Goryl je také současným provinciálem, který v roce 1994 znovu přesunul provinciálát do Brna. P. Norbert Škrdlík zemřel v roce 1996 a je pochován v kryptě kostela sv. Janů.

Při brněnském konventu menších bratří působí společnosti vysokoškoláků, rodiny a sv. Antonína - tedy seniorů, jedenkrát týdně se zde pořádají dětské bohoslužby. V Brně má své sídlo i redakce časopisu *Immaculata*. Konvent minoritů v Brně v poslední době také vydal knihy o sv. Maxmiliánu M. Kolbem (2005) nebo o sv. Josefu Kopertinském (2003).

7.5. Minorité na Opavsku

7.5.1. Bývalé klášterní areály v dnešní Opavě

První písemná zmínka o Opavě pochází z 26. 12. 1195, status města získala Opava někdy v letech 1195 - 1224, což ji spolu s Bruntálem a Uničovem řadí mezi nejstarší města dnešního severomoravského regionu.

⁵⁵ ŠKRDLÍK, Norbert Fr. *Minoritský kostel u sv. Janů, Loreta a Svaté schody v Brně*. Brno: s.n., 1942

Tak jako se rozrůstal počet měšťanských domů, kterých bylo ve 13. století v Opavě už kolem třech stovek, tak i církve budovala v nových městech své stavby, kláštery nevyjímaje. Ve 13. století byl v jihovýchodní části Opavy založen klášter minoritů, jen o pár let později byl na opačné straně města vystavěn konvent dominikánů. Oba byly přestavěny v průběhu 17. - 18. století. V první polovině 15. století byl postaven celý komplex budov Řádu německých rytířů se špitálem sv. Alžběty a přibližně v téže době na jižním kraji města vyrostla františkánská zástavba, která byla počátkem 16. století upravena na špitál. Na východní straně opavského zámku měla svou komendu komunita řádu johanitů. Jezuitský konvent se na počátku 18. století usadil v severní části u ratibořské brány a rozrůstal se až do počátku století následujícího.

Přímými sousedy konventu minoritů se hned ve 13. století staly klarisky, v polovině 19. století se objevil konvent Milosrdných sester sv. Františka III. řádu, počátkem 20. století byl zbudován rozsáhlý komplex Dcer božské lásky, řečený Marianum. V roce 1930 se františkánky ještě usadily u nemocnice na Olomoucké ulici⁵⁶.

Většina z deseti uvedených konventů přišla o své statky na okolních vesnicích i o budovy přímo v Opavě na konci 18. století při rušení řeholních řádů Josefem II. Dnes jsou budovy Mariana na Rooseveltově ulici a konventu Milosrdných sester sv. Františka III. řádu na Kylešovské ulici opět v původních rukou. Marianum funguje jako ústav sociální péče pro mentálně postižené, z objektu na Kylešovské ulici je charitní dům, ve kterém žijí řeholní sestry a kde mohou dožívat kněží. Také minorité dostali většinu svých budov zpět, třetina kláštera nadále patří městu a slouží k pořádání kulturních akcí. Bývalý klášter klarisek byl využíván pro práci zemské vlády, později jako studentská ubytovna a internát, v posledních letech prošel rekonstrukcí a využívá ho Slezská univerzita. Zemský archiv dnes sídlí v bývalém Jezuitském konventu - Sněmovní ulice, františkánský areál v horní části Ostrožné ulice hostí společensko - vědné pracoviště Slezského zemského muzea. Z johanitské komendy nám zůstal pouze kostel sv. Jana na Janské ulici, z komendy Řádu německých rytířů je využívána jedna budova pro dětský domov a pak také nemocnice na Popské ulici. Dominikánský klášter byl v podstatě přebudován na Dům umění a základní uměleckou školu.

---

⁵⁶ PLÁČKOVÁ, Magda. Opava - město klášterních areálů. In: *Hláška*. Opava: Město Opava, 2001

7.5.2. Lokace minoritského konventu ve 13. století

Dnešní Masarykova třída je součástí nejužšího středu města Opavy a lze se domnívat, že tak tomu bylo vždy. Existuje teorie, jejímž zastáncem byl například Jaroslav Donát⁵⁷, která tvrdí, že tato ulice byla přímo základem města, jelikož se zde již v předměstských dobách nacházelo tržiště bývalé kupecké osady, pojmenované pravděpodobně podle řeky, u které se rozkládala, tedy Opava. Podle tohoto tržiště se ulice nazývala Koňským, Skotským či Dobytčím trhem. V roce 1752 se objevuje název Panská ulice, což souvisí s narůstající výstavbou panských, tedy šlechtických domů v této lokalitě. Tržiště zde bylo nicméně až do roku 1820, kdy v Opavě probíhal tzv. opavský kongres Svaté aliance a v honosných domech v okolí byli ubytováni delegáti či panovníci pěti evropských velmocí - například v Blücherově paláci bydlel ruský car Alexandr I.⁵⁸ Tehdy byly trhy přeloženy k Jaktařské bráně, později před Dolní dvůr, který stával v nynějších Městských sadech. Za první republiky dostala ulice jméno Masarykova, přes okupaci se opět vrátil název Herrengasse, po skončení druhé světové války to byla nakrátko znovu Masarykova, nutno dodat, že silně poškozená průchodem fronty. Komunistický převrat v únoru 1948 nadlouho přinesl změnu z Masarykovy ulice na třídu Vítězného února. Až po revolučních událostech z konce roku 1989 se název vrátil zase zpět k Masarykově - už tedy ne ulici, ale třídě.

Jiná teorie, kterou prosazuje Jaroslav Bakala,⁵⁹ a ke které se přiklání i Dalibor Prix⁶⁰, nepovažuje okolí Dobytčího trhu za součást původního jádra města, tak jak bylo situováno na počátku 13. století, což dokládá tím, že se zde nacházelo jen málo právozárečných domů. Domy s právem vinného šenku v těchto místech nebyly vůbec - ty se vyskytovaly po obvodu Horního náměstí, v ulici Mezi trhy a po větší části obvodu Dolního náměstí.

V jihovýchodní části středověkého města, přesněji v prostoru mezi horním koncem Dobytčího trhu a jihovýchodní částí městských hradeb stál konvent minoritů

⁵⁷ DONÁT, Jaroslav. Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 200

⁵⁸ DONÁT, Jaroslav. Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 201

⁵⁹ BAKALA, Jaroslav. Počátky města Opavy. *Časopis Slezského zemského muzea*. 1974, série B, zvláštní číslo k 750. výročí města Opavy, str. 11-18

⁶⁰ PRIX, Dalibor; ZEŽULA, Michal. Archeologický výzkum a stavebně historický průzkum minoritského kláštera v Opavě v roce 2000. In JAN, Libor; OBŠUSTA, Petr (ed.). *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno: Matice moravská, 2002, str. 275

s kostelem sv. Ducha a o něco později i s přilehlým kostelem sv. Kateřiny a Kláry a konventem klarisek.

7.5.3. Příchod minoritů, stavba kláštera a kostela

O tom, kdy byli do vznikajícího města uvedeni minorité můžeme spekulovat. Je velmi pravděpodobné, že ještě před založením kláštera členové řádu menších bratří procházeli po stezkách, jež přes Opavu vedly do Polska, a v Opavě i kázali. Klasicistní řádová kronika z roku 1827 v jednom svém zápise tvrdí, že byl klášter vystavěn roku 1234 opavským či těšínským knížetem Mečislavem II. Oproti tomu barokní tradice uvádí sice stejné jméno fundátora, zato ale jiné datum vzniku - totiž rok 1238. O rok později měla být tato fundace potvrzena králem Václavem. K tomu Prix dodává, že knížetem Mečislavem, jinde také zvaným Miclav, se zřejmě myslí opolský kníže Měšek II., což je ovšem stěží představitelná možnost - tak by totiž musel na počátku 13. století fundovat církevní ústav v cizí zemi na majetku, který mu nepatřil⁶¹.

V listině z 31. 3. 1237 papež Řehoř IX. vyzývá představené dominikánů, aby do Říma obeslali svého neposlušného bratra Burcharda⁶², který pobýval v Opavě a zde vystupoval proti pravosti stigmat sv. Františka - čili proti zakladateli minoritského řádu a činnosti minoritů vůbec. To by mohlo být bráno za potvrzení, že v té době už minorité v Opavě působili. Bezpečně doloženo je až přijetí opavského konventu do česko-polské provincie na provinciální kapitule, která se konala 3. dubna 1250 v Hradci Králové, předsedal jí provinciál fr. Bohuslav.

Víme také, že Opava byla postižena mongolským vpádem, který přišel po bitvě u Lehnice na jaře roku 1241. Následně bylo potřeba pozměnit strukturu města, součástí změn bylo asi i založení kláštera minoritů, které bylo realizováno přesně v duchu předpisů pro fundace středověkých mendikantských objektů - tedy na obvodu města, hned u vnitřních městských hradeb, jejichž součástí se zanedlouho staly zdi konventní zahrady. Díky velkému tržišti se jednalo o mimořádně živou část města, klášter zde mohl působit na návštěvníky i obyvatele všech vrstev včetně chudiny. Iniciativa vzešla nejspíše ze strany moravského markraběte (a pozdějšího českého krále) Přemysla Otakara II., který se podobně zachoval i v jiných v té době zakládaných městech - např.

⁶¹ PRIX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I.* Opava: bn, 1998, str. 39

⁶² ŘEZÁČ, František; GEBAUER, Josef. *Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji minoritského kláštera v Opavě.* Opava: b.n., 1971, strojopis, str. 1

v Lounech, Kolíně, Českých Budějovicích, Vysokém Mýtě, Uherském Brodě, Klatovech nebo Krmově. Přemysl Otakar II. v Opavě v roce 1256 předsedal obecnému sněmu⁶³, možná už dokonce v minoritském klášteře.

Je vysoce pravděpodobné, že minorité, poté co obdrželi pozemek a svolení postavit si na něm klášter, nejprve, v rámci toho, aby mohli co nejdříve působit, postavili prosté dřevěné stavby, které byly postupně s přibývajícimi finančními prostředky přestavovány do zděné podoby. Starší stavebně historická analýza prokázala, že v místech, kde se napojuje východní křídlo konventu na chrámový chór je zachován krátký úsek staršího zdiva. Novější výzkumy činěné při opravě kapitulní síně v letech 1986 - 87 to ale částečně zpochybnily. Dnes můžeme konstatovat, že původní konvent ze 13. století se sice nacházel na stejném místě jako ten dnešní, ale zachovala se z něj pouze sporná část západní zdi sakristie⁶⁴.

Stále živá zůstává také teorie, že na pozemku už jakási původní dřevěná stavba stála. Archeologická zkoumání potvrdila existenci dřevěné stavby větších rozměrů, jež nejméně zčásti lehla popelem, a také nález 19 skeletů a jejich částí. Je tedy možné, že se jednalo o původní špitální kapli s pohřebištěm, ke které byli minorité uvedeni a které zpočátku využívali jako přechodného klášterního kostela. Pozůstatkem tohoto objektu by také mohla být orientovaná zeď, jejíž zbytky byly nalezeny v kapitulní síni⁶⁵. Existence původní kaple a její převzetí minority by také mohla vysvětlovat u minoritů neobvyklého patrocinia klášterního kostela. Zajímavou zprávu nacházíme v Příručce pro obyvatelstvo a průvodce pro cizince se situačním plánem města Opavy s názvem Opavská kronika staré a nové doby aneb Opava a její pozoruhodnosti, kterou vydal vlastním nákladem v druhé polovině 19. století opavský kronikář Erasmus Kreuzinger. V této publikaci se přímo uvádí, že na místě dnešního kostela sv. Ducha stál původně jen malý kostelík sv. Ducha.⁶⁶ Bohužel, nálezová situace to zatím nedokáže s potřebnou

⁶³ BENÁKOVÁ, Helena: Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. In *Disertační práce o architektuře žebavých řádů v Čechách a na Moravě do první třetiny 14. století*. Katedra Dějin umění, FF UK Praha, 1974, str. 25

⁶⁴ PRIX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I. Opava: bn, 1998, str. 41*

⁶⁵ PRIX, Dalibor; ZEŽULA, Michal. Archeologický výzkum a stavebně historický průzkum minoritského kláštera v Opavě v roce 2000. In JAN, Libor; OBŠUSTA, Petr (ed.). *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno: Matice moravská, 2002, str. 284

⁶⁶ KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862, str. 87

jistotou prokázat. Jisté je, že pozdější gotický kostelík byl zpočátku nevelký a obklopoval jej hřbitov, o kterém čteme ještě v listině z roku 1579⁶⁷.

Doloženo máme, že se 24. května 1265 v minoritském klášteře konala provinční kapitula, které předsedal provinciál fr. Petr Bastym. O čtyři roky později se v raně gotickém presbytáři klášterního kostela odehrálo smírčí jednání⁶⁸. Další provinciální kapitula se v opavském minoritském klášteře uskutečnila 9. července 1280 a řídil ji provinciál fr. Mikuláš z Moravy. Ve 13. století se představení česko-polské provincie do Opavy ještě jednou vrátili, a to když místní minorité hostili kapitulu, kterou k 6. červnu 1294 svolal provinciál fr. Děťřich.

Kláster od počátku plnil důležitou roli i při urovnávání sporů například mezi místní šlechtou a církví. Na jeho posvátné půdě došlo mezi znesvářenými stranami k vyrovnání, odpřisáhnutí míru a vydání tzv. smírčích listin poprvé v případě již zmiňovaného roku 1269, ale hlavně pak na konci srpna 1282 a 18. května 1288, kdy se v případě jedné z hlavních postav obou jednání - pana Beneše z Branice poprvé setkáváme se jmény některých opavských minoritů. Pod donační listinou pro klášter premonstrátů v Hradisku u Olomouce, kterou zde nechal Beneš z Branice sepsat, nacházíme mezi jmény svědků také opavského kvardiána fr. Arnolda a dva řeholníky, Tomáše a Duchoně. Další důležité smírčí jednání v areálu konventu proběhlo 15. září či prosince 1434, kdy byla ukončena válka mezi Hlubčicemi a Opavou, která vznikla po smrti knížete Přemka I. Opavského kvůli mincovnímu právu. Toto jednání neproběhlo přímo v klášteře, ale v domku měšťana Mareše, o kterém víme, že stával před konventem, tedy v jeho jurisdikci.

Zájmy krále Přemysla Otakara II. na Opavsku lze potvrdit i tím, že jeho část udílí svému nelegitimnímu synu Mikuláši I., který je zakladatelem místní přemyslovské větve. Své statky tady má také královna Kunhuta. Následník trůnu Václav II. pak v souladu se svými kroky ve Znojmě a Chebu, a především podle již fungujícího pražského vzoru, uvádí do Opavy ženskou větev řádu sv. Františka - klarisky. Možná již okolo roku 1295, nejpozději však v roce 1302 postupuje král řeholnicím svůj dům, který na severní straně sousedí s klášterním kostelem sv. Ducha a takřka okamžitě se začíná stavět kamenný konvent s kostelem. Ten je dokončen v roce 1305 nebo v první polovině

⁶⁷ DONÁT, Jaroslav. Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 201

⁶⁸ PRIX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I*. Opava: bn, 1998, str. 41

roku 1306 a z příkazu krále Václava III. má být vysvěcen czanadským biskupem Antonínem. Dne 4. června 1306 ale Václav III. nečekaně umírá v Olomouci. Opavskou fundaci pak přebírá jeho strýc Mikuláš I. Opavský a 29. května 1307 vydává listinu, která celou záležitost potvrdila a konvent klarisek uvedla v život. V Opavě tak vzniká sdružený klášter minoritů a klarisek.

7.5.4 Sdružené kláštery

Myšlenku sdružených klášterů poprvé nacházíme u Anežky Přemyslovny. Když se její žádosti o posun řádových pravidel směrem k větší radikalitě u papeže Řehoře IX. nesetkávají s pochopením, vedle již pracujícího konventu menších bratří u sv. Jakuba, se kterým se také dostala sporu, zakládá novou minoritskou komunitu, kterou těsně připojuje ke svému klášteru klarisek. O tom, že se nejednalo o druhotný záměr svědčí například to, že již při stavbě kláštera klarisek došlo ke zmenšení klariského ambitu na dnešní velikost, čili z osmi zamýšlených polí v každém rameni na pouhých šest. Ačkoliv sv. Anežka prosazovala ideály sv. Františka s důrazem na naprostou chudobu, stala se vášnivou sběratelkou ostatků, cenných rouch a bohoslužebných nádob, které jí věnovali čeští králové, německý císař, rozličná knížata, papež i její sestra Anna. Ve druhé polovině svého života se, snad proto, že roku 1251 konečně schválil papež Inocenc IV. původní apoštolskou chudobu řádu a o dva roky později i upravenou řeholi sv. Kláry, což si Anežka roku 1260 nechala potvrdit i pro svůj pražský klášter, obrací její zájem více k vlastnímu přemyslovskému rodu. Ke komplexu sdruženého kláštera byla přistavěna ještě budova označovaná za presbyterium ženského kostela. Tento prostor byl zasvěcen sv. Salvátoru. Snad pod dojmem podobných snah v cisterciáckém klášteře v Třebnici, jistě ale po vzoru duryňských knížat a své příbuzné sv. Hedviky se Anežka „rozhodla vybudovat mimořádně honosné, monumentální mauzoleum královské rodiny, kterým měl být kostel, zasvěcený Kristu - Spasiteli - Salvátoru. Proto do něj vede ne arcus triumphalis, ale slavnostní půlkruhová arcus regalis, slavná brána do svatyně, s vlasy korunovaných královských hlav, kterému (oblouku) musel ustoupit velký půlkruhový otvor starší koncepce, proto jej podle legendy nechává Anežka podivuhodně ozdobit ostatky svatých a drahými bohoslužebnými rouchy⁶⁹.“ Pro zajímavost, od doby

⁶⁹ BENÁKOVÁ, Helena: Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. In *Disertační práce o architektuře žebrových řádů v Čechách a na Moravě do první třetiny 14. století*. Katedra Dějin umění, FF UK Praha, 1974, str. 20-21

románské po reformaci nebyl u nás vyjma svatyně v Anežčině klariském klášteře zasvěcen žádný bohoslužebný prostor Kristu - Spasiteli. Sama Anežka pak zemřela roku 1282, pro její dřevěnou rakev byla dodatečně vylámana nika v jižní části obvodového zdiva jejího paláce, tvořícího součást kláštera. Ve sv. Salvátoru pak podle legendy bylo její tělo vystaveno po 14 dnů, kdy přicházeli minorité a sloužili za ni mše. Z původního sdruženého mendikantského kláštera se tak stalo královské mauzoleum s dynasticko - feudální funkcí, na což další přemyslovci brzy navázali fundacemi sdružených klášterů minoritů a klarisek v Opavě, Chebu, Olomouci a snad nejdůsledněji ve Znojmě, kde byl sdružený klášter mimo předpisy pro zakládání mendikantských staveb postaven nikoliv u městských hradeb, ale rovnou na panovnické půdě a pod přímou ochranou hradu. Navíc byl architektonicky řešen velmi podobně jako ten pražský.

Z hlediska hlavního královského mauzolea tato situace ale nemá dlouhého trvání, na vrchu získávají cisterciáci, král Václav II. roku 1292 zakládá cisterciácký klášter na Zbraslavi, který přebírá úlohu královského pohřebiště, a to do doby, než ji Karel IV. svěří katedrále sv. Víta.

7.5.5. 13. a 14. století

Ve druhé polovině 13. století přistoupili minorité k výstavbě raně gotického východního křídla konventu. První etapa výstavby zahrnovala vybudování sakristie, která přiléhala k presbytáři, a také sousední kapitulní síň. Definitivně tak fixovala polohu a hloubku východního křídla konventních budov, která byla dodržena až do 18. století.

K první přestavbě a zvětšení dosud vcelku skromné kapitulní síně došlo zřejmě už v první polovině 14. století. Jednalo se o poměrně prostou stavbu, nezaklenutou a se zdivem bez regulérní vazby - tedy velmi si podobnou s italskými mendikantskými kláštery. Zde je jistě znát středověká snaha o schvalování projektů mendikantských klášterů, jak z hlediska jejich lokace, tak i architektury.

Na konci první poloviny 14. století došlo k velkolepé přestavbě presbytáře kostela sv. Ducha. Starý presbytář byl stržen a nahrazen novým, hloubkově i výškově dimenzovaným chórem. Dnešní presbytář je po požárech v 17. a 18. století nejméně o 4,5 metru nižší, ve své době přesahoval svou výškou dvacet metrů. Na jeho západním boku byla postavena hranolová věž, podobně jako u sv. Jakuba v Praze, v Brně nebo ve Vratislavi. Přitom je zajímavé, že podle neodvolaných nařízení narbonneké řádové

kapituly z roku 1260 mendikantské kostely mít věž nesměly, zdá se tedy, že od druhé poloviny 14. století už nebyly zcela respektovány ideje sv. Bonaventury, které vymezovaly mendikantskou architekturu. Architektonické řešení středověkého presbytáře kostela sv. Ducha nebylo kopií některého ze vzorů, naopak v sobě spojovalo přepracované prvky starší stavební středoevropské tradice s moderním prostorovým řešením. Ve své době patří k nejkvalitněji řešeným chórům v mendikantských kostelech, v našich podmínkách jej tak můžeme přiřadit k presbytáři dominikánského kostela Panny Marie v Českých Budějovicích, zaniklému kostelu minoritů v Mostě a chóru pražského kostela sv. Jakuba. Zřejmě mylný je názor, že by výdaje na přestavbu takového rozsahu pokryly peníze z výnosu ze štěpánkovického zboží, které získaly klarisky Juta a Kateřina z Kravař - navíc ještě pro svůj konvent, nikoliv pro minority. Ty byly spíše použity na dostavbu a konsolidaci jejich kláštera.

Dobrodincem opavských minoritů byl od počátku jejich působení v Opavě vévoda Mikuláš I., který také vybudoval impozantní minoritský kostel v Brně, kde strávil polední léta života. Uprostřed presbytáře před hlavním oltářem brněnského kostela byla zřízena rodinná přemyslovská hrobka a do ní byla nejprve roku 1313 pohřbena Mikulášova žena Adelheid, dosti zchudlý Mikuláš I. ji následoval roku 1318. V roce 1325 byl ještě do této hrobky uložen jejich předčasně zesnulý syn Jan. Zprávy o místě posledního odpočinku prostředního syna Václava nemáme. Nejstarší syn Mikuláš II. navázal na otcovu okázalou přízeň k minoritům a byl donorem přestavby presbytáře kostela sv. Ducha i stavby jeho věže. Zároveň se rozhodl zřídit rodové pohřebiště poslední legitimní větve Přemyslovců rovnou v jejich residenčním městě, v kostele řádu, který se svým otcem tak podporovali - tedy v kostele sv. Ducha opavských minoritů.

Druhá přestavba kapitulní síně následovala nedlouho po dokončení té první, nejpozději na počátku druhé poloviny 14. století. Nebýt pozdějších renesančních a barokních úprav, mohli bychom dnes pozorovat kapitulní síň právě v této podobě. Nejspíše opět díky výrazné finanční a materiální pomoci přemyslovského vévody Mikuláše II. Opavského a Ratibořského se kapitulní síň dočkala zaklenutí, čímž získala ráz důstojného gotického sakrálního a sněmovního sálu kláštera.

Pravděpodobně se jednalo o dobu okolo roku 1362, kdy Mikuláš II. vydal jisté privilegium pro opavské minority, bohužel, obsah tohoto privilegia je dosud neznámý. Můžeme jen dovozovat, že se jednalo o darování určitých plateb klášteru, čímž měla být zajištěna možnost být u minoritů uložen k poslednímu odpočinku. Vévoda Mikuláš II. Opavský zemřel na podzim roku 1365 a byl skutečně pohřben v kryptě uprostřed chóru kostela sv. Ducha.

Další listina podobného charakteru se nám naštěstí dochovala. Vydala ji vévodkyně Jutta Falkenberská, třetí manželka Mikuláše II. a minoritům se v ní přislíbilo osm hřiven grošů věčného platu, z nichž dvě měly přijít na každodenní potřeby bratří a zbytek na zajištění Juttina pohřbu v kostele sv. Ducha. Čtyři hřivny rovněž obdržely klarisky.

Syn Mikuláše II. a Jutty vévoda Václav I. Opavský si zádušní mši i pohřeb v klášterním kostele opavských minoritů zajistil jako velmi mladý, zřejmě krátce poté, co mohl vydávat samostatné listiny - zemřel totiž jako ani ne dvacetiletý v roce 1381. Také on řeholníkům věnoval plat osmi hřiven grošů, k tomu ještě v kostele dotoval knížecí oltář. Nejmladší syn Mikuláše II. Přemek I. listinou vydanou zřejmě 14. července 1382 poukázal minoritům plat pěti hřiven grošů ročně, zajištěný na opavské valše, zemřel 28. září 1433 a byl taktéž pohřben v rodové kryptě. Posledním Přemyslovcem, který spočinul u sv. Ducha, byl Přemkův syn Arnošt, vévoda opavský a münsterberský. Jeho ostatky sem byly převezeny v roce 1485.

V této hrobce byl údajně pohřben ještě Viktorin, vévoda opavský a kladský, syn krále Jiřího z Poděbrad, ale „*podle moderního genealogického bádání však byl kníže Viktorin, zesnulý 30. srpna 1500 na těšínském hradě, pohřben v rodové hrobce Poděbradů v observantském františkánském klášteře v Kladsku*“.⁷⁰ Naopak je dost možné, že zde byla pochována jeho druhá manželka Sofie Těšínská, která zemřela v roce 1479, tedy v době, kdy byla Opava Viktorinovým residenčním městem. Matyáš Korvín donutil knížete Viktorina město po šesti letech od Sofiiny smrti opustit. Připravený náhrobek obsahující i jméno knížete pak mohl v barokní době způsobit nesrovnalosti.

Mezi dalšími mocnými, i když ne příslušníky vládnoucích rodů, kteří byli pochováni v kryptě kostela sv. Ducha, nalezneme mnoho příznivců kláštera z řad šlechty. V roce 1467 sem byla pochována urozená paní Dorota z Kokor a Kobeřic, roku

⁷⁰ PRÍX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I. Opava: bn, 1998, str. 51*

1483 přibýly ostatky dlouholetého hejtmana opavského knížectví, později rádce a komořího krále Vladislava II. Jagellonského - pana Bernarda Bírky z Násile a jeho druhé manželky. Také v 16. století tyto donátorské pohřby pokračovaly, jednalo se především o příslušníky rodu Bruntálských z Vrbna, Tvorkovských z Kravař nebo pánů Mošovských. Poslední pohřeb do kostelní krypty proběhl v roce 1682. Dohromady se zde nacházelo na padesát náhrobků šlechtických a pět přemyslovských rodin z celého Opavska.

V první polovině 14. století byl tedy dokončen presbytář kostela sv. Ducha a pokračovala výstavba dalších klášterních budov. Jako první bylo vybudováno východní křídlo, které obsahovalo sakristii a již zmiňovanou kapitulní síň. Původní podlaha v kapitulní síni byla zhruba o 40 cm níž než je dnes. Při stavebních úpravách v roce 1987 bylo v těchto místech zjištěno maltové lože kryjící zasypané zbytky lidských koster.

Poté přišlo na řadu jižní křídlo s refektářem a portálem do něj, ve druhé polovině 14. století následovala západní vstupní část kláštera. Klášterní průčelí se pak na této straně posunulo před průčelí kostela sv. Ducha přibližně na stejnou úroveň s kostelem klarisek. Ke konci osmdesátých let 14. století se výstavba minoritského kláštera ve své středověké rozloze uzavřela osazením nového západního portálu kostela sv. Ducha. Portál byl dílem tří kameníků pracujících podle jednoho nárysu, což dokazují tři kamenické značky, vysekané do jeho archivoly⁷¹. Jedna se opakuje hned třikrát a zřejmě náleží některému z předních kameníků dílny. Toto dílo patří mezi nejkvalitnější, které se v moravskoslezském regionu nacházejí. Půlkruhový záklenek odkazuje k moderně Petra Parléře a jeho okruhu při stavbě pražské katedrály sv. Víta, kde je podobný portál vedoucí z ochozu chóru do kaple sv. Václava. Kameníci a stavitelé, kteří se podepsali na kapitulní síni minoritského kláštera a západním portálu kostela sv. Ducha v Opavě, zřejmě zanechali výrazné stopy i na některých soudobých stavbách v okolí - například na zaklenutí presbytáře kostela Panny Marie v Deštném nebo u půlkruhových záklenků původních bran v obvodové hradbě jádra hradu Vikštejn⁷².

Přibližně roku 1357 byla založena městská kniha opavská, která nám uchovávala zajímavý zápis pocházející z roku 1375. V tomto roce byl z Opavy na sto let vypovězen

⁷¹ KADĚRA Bohumil. *Opavské chrámy*. Opava: Grafis s.r.o., 2002, str. 158

⁷² PRIX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I*. Opava: bn, 1998, str. 53

Konrad řečený Kunlin, syn měšťana Petra Troppauera. Z řady jeho přestupků se jich sedm uvádí jmenovitě, mezi nimi ten, kdy se Kunlin po jakémsi sporu s jedním z městských radních snažil se zlovolnými úmysly a mečem v ruce vniknout do jeho domu, jiné přestupky spáchal ve veřejné krčmě v Budišově či opět v Opavě. Vše vrcholí, když se s napnutou kuší a připraven střílet ukryl do kláštera minoritů, kde mu byl v duchu staré tradice poskytnut azyl. Tato možnost ale nebyla samozřejmostí, klášter k tomu musel mít zvláštní privilegium.

7.5.6. 15. století

Patnácté století je charakterizováno husitskými válkami a škodami, které způsobily. Díky nim se ovšem dozvídáme také některá další jména opavských konventuálů. Dne 13. listopadu 1425 byli v Králícih husity upáleni fr. Petr, lektor minoritů, fr. Jáchym z Krumlova a fr. Petr, zpovědník opavských klarisek. Minoritská kronika tuto událost mylně klade do roku 1414. Není jisté, zda byl členem opavského konventu pouze poslední jmenovaný, každopádně tato událost zanechala na opavských minoritech hluboké stopy, což deklaruje to, že ještě v roce 1723 ji tehdejší místní kvardián připomíná - pravda, v souvislosti se zničením kláštera a rozchvácením jeho statků, ke kterému sice částečně došlo, ale ne až tak vinou husitů, jako spíš katastrofálního požáru, který 31. července 1431 zasáhl celé město. Shořela řada měšťanských domů, vyhořel minoritský klášter a kostel sv. Ducha, zničeny byly i zemské desky opavského vévodství.

Nové zemské desky byly slavnostně obnoveny 21. listopadu 1431 na novém opavském hradě, vybudovaném vévodou Přemkem (hrad byl kvůli nevelké architektonické hodnotě brzy přestavěn na zámek). Kostel sv. Ducha byl nově zaklenut, nad presbytářem byl vztyčen vysoký krov sedlové střechy, který byl na západě opřený do strmě stoupající štítové zdi. Střecha presbytáře obdržela vysokou štíhlou sanktusní věžičku. Samotná střecha značně přesahovala kostelní loď, její výška byla srovnatelná s výší helmice kryjící věž. Oprava poškozeného kostela tak přerostla v působivé umělecké dílo, na něž tehdy konvent jistě nemohl mít finanční prostředky. Musel si tedy pomoci rozprodejem části majetku v okolí města a také prodejem zajištěných platů z výnosů za hotové. Zásadní byly donace dobrodinců, především Tvorkovských z Kravař. V roce 1437 bylo město zasaženo obrovským hladem a následně i epidemií moru, jemuž jako zázrakem nepodleh žádný řeholník. Za rozchvácením statků pak také

stojí neustálé války mezi městy (v tomto regionu např. válka mezi Opavou a Hlubčicemi v roce 1434), mezi šlechtou, nebo mezi šlechtou a církví. Velmi neurovnaná situace trvala až do poloviny 15. století.

Další velký požár, který zasáhl Opavu, vypukl roku 1467, ale kláštery minoritů a klarisek stejně jako jejich kostely zůstaly jako zázrakem ušetřeny⁷³. Totéž se ale nedá říct o dalších požárech, ty navíc většinou znamenaly ztrátu důležitých písemností a tak se nám nedochovalo mnoho zpráv o donacích, z nichž byli minorité živi. Až právě v průběhu 15. století se začaly aspoň některé dary pojišťovat zapsáním do opavských nebo krmovských zemských desk, díky čemuž si můžeme udělat lepší obrázek o tehdejší životě kláštera. Dalším zdrojem informací jsou soudní spory, jichž se konvent účastnil. Obvykle se jednalo o to, že některý donátor či jeho potomek odmítal plnit své závazky. Můžeme konstatovat, že finanční situace kláštera se v době okolo poloviny 15. století zlepšila natolik, že dokonce začal spekulovat a půjčoval peníze šlechtě z okolí. Mezi nejvýznamnější dlužníky patřil Jiří Šutař z Drahotuš na Bohuslavicích, který se v listině vydané 19. května 1461 v Opavě doznal k dluhu 30 zlatých, které se zavázal splatit. Asi to nebyl jeho jediný dluh, splácel pomalu a posléze vůbec, takže byl v roce 1484 (po 23 letech !) pohnán před opavský zemský soud a v následujícím roce vydal další listinu, ve které se k dluhu znovu přiznal a pak jej zřejmě i splatil. S jeho jménem se v témže roce setkáváme ještě při projednávání případu zesnulého Pavla Slavkovského, který měl minoritům pravidelně posílat jistý obnos, jenže s tím přestal už roku 1469. Jiří Šutař spolu se Štěpánem Střelou z Chechla na Třebovicích a Hanušem Bítovským zde figurovali jako ručitelé, na což si samozřejmě nemohli vzpomenout. Jak celá záležitost dopadla bohužel nevíme.

Mezi významné příznivce kláštera patřil již zmiňovaný syn Jiřího z Poděbrad, kníže Viktorin. Dne 23. května 1483 klášteru potvrdil držbu věže městského opevnění, kterou na své náklady konvent vystavěl za klášterní zahradou. Tato věž byla v majetku kláštera ještě v 17. století, kdy již neměla obrannou funkci, nýbrž byla využívána jako obytný prostor. V roce 1484 daroval kníže Viktorin klášteru půl lánu, rok na to ještě svobodný dvůr na ratibořském předměstí a pak i mlýn. V témže roce osvobodil povozy s věcmi pro konvent od odvádění poplatků, pak i všechny mnichy v čele s kvardiánem Jiřím od placení dávek knížecí komoře. Za to měli minorité sloužit zádušní mše za něj i

---

⁷³ KADĚRA Bohumil. *Opavské chrámy*. Opava: Grafis s.r.o., 2002, str. 160

jeho již zemřelou manželku, stejně jako později on pochovanou v kryptě kostela sv. Ducha.

Český král Vladislav II. Jagellonský dne 25. listopadu 1515 udělil klášteřu a jeho kvardiánu fr. Janovi právo vařit pivo, k tomu účelu vystavět pivovarský dům a na svých pozemcích i stodolu k uskladnění chmele a sladu. Opis této listiny je uložen ve fondu Provincialát minoritského řádu v Opavě v Zemském archivu v Opavě⁷⁴.

7.5.7. Stavovská světnice

Zápis v zemských deskách z roku 1475 říká, že již v této době se v minoritském klášteře konala jednání zemského soudu. Lze se domnívat, že tomu tak bylo již na konci 14. století. Zasedání se nejprve odehrávala v jakési soudné světnici, později v prostorách prvního patra nejstaršího traktu, v místech, kde se do té doby nacházela dormitář, čili společná ložnice bratří⁷⁵. Ta se začala přebudovávat v roce 1575. Vedoucími stavby byli Antonio Horello von Laubersee a Bernard Leone, který se narodil v Locarnu, ale usazen byl v Moravské Ostravě. Malíř Hanuš vyzdobil stěny erby zemských soudců, za což podle dobových záznamů obdržel deset zlatých. První zasedání v zadaptovaných prostorech se konalo v roce 1577. Současně proběhla i přestavba fortifikační věže na jihovýchodě minoritského pozemku, kde později sídlil městský kat. Stavové financovali obě stavební akce, možná proto nejprve sněmovní místnost využívali zdarma, až v roce 1601 na jednání zemského sněmu přednesl pan Pertolt Tvorkovský z Kravař stížnost kvardiána Alexandra Paenatia, na základě které bylo rozhodnuto platit minoritům dvacet zlatých nájmu ročně.

Tvorkovští z Kravař, kteří byli jako nejbližší potomci kravařských fundátorů opavských minoritů ze 13. století s opavským konventem nadlouho spjati pevnějším poutem, stáli za rozsáhlými opravami, které si vyžádala neklidná doba. Ty byly v roce 1611 završeny velkou přestavbou a zvýšením kostelní věže.

V roce 1618 již bylo zapotřebí dalších oprav, v rámci kterých žádali stavové kvardiána konventu o zbudování dvou místností k výslechu svědků, nebylo jim vyhověno, a tak si je dali vystavět sami. V roce 1630 se již moc natolik vrátila do rukou katolické strany, že minorité obě místnosti stavům odnímají a o šest let později dokonce

⁷⁴ Zemský archiv Opava. Fond Provincialát minoritského řádu v Opavě. Karton 27.

⁷⁵ SVÁTEK, Josef. K adaptacím v budově Zemědělsko-lesnického archivu v Opavě. *Vlastivědný věstník moravský*. 1955, roč. X, č. 3., str. 123

žádají o příspěvek na opravdu kostela. Sněm nabídl 100 zlatých, ale pouze pokud se jim obě, nyní už zřejmě dokonce zazděné, místnosti vrátí, což se také stalo. Kvardián minoritů ale nedlouho poté začal řešit spor o 250 zlatých, které podle něj klášteru stavové v souvislosti s využíváním soudní světnice dlužili. Několik let se hledala kvitance, až v červnu roku 1639 došla minoritům trpělivost a jednání soudu znemožnili zatlučením dveří. Soud se provizorně konal na opavském zámku, spor ale nebyl vyřešen ještě dlouho⁷⁶. V roce 1666 byla stavby najata další místnost v nejstarší části kláštera. Sloužila jako archiv, což se ukázalo jako rozumné v roce 1689, kdy přišel další veliký požár, který zachvátil také soudní světnici a stejně jako celý klášter ji řádně zpusťořil. Zemský archiv byl zachráněn a přenesen do domu zemského hejtmana Sedlického na Dolním náměstí, odkud se do kláštera vrátil až koncem století. Soudní místnost byla natolik poškozena, že se uvažovalo o výstavbě nové na úplně jiném místě (případně v jiném městě), nakonec ale došlo k opravě té stávající.

7.5.8. 16. století

Neklidné šestnácté století vůbec nebylo katolickým řeholním řádům, tedy ani těm opavským, nakloněno. S postupující reformací mnozí řeholníci konvertovali, noví do řádů nechtěli vstupovat a povolané posily ze zahraničí většinou za moc nestály. Z Německa, Itálie, Španělska a Polska sem přicházeli lidé s často velmi pochybnou minulostí i úmysly, také díky nim rapidně upadala morálka v kláštorech, řeholníci pustli a o svou řeholi se příliš nestarali. Městská rada opavská v roce 1542 obdržela patronát farního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Podmínkou ale bylo, že knězem zde bude vždy katolík, kterého schválí biskup. Opavané tento závazek přestali dodržovat v roce 1570, od té doby byli farními kněžími pouze luteráni. Na začátku druhé poloviny šestnáctého století byla Opava zcela pod vlivem protestantů, což se projevilo vyostřeným vztahem reformované většiny ke katolickým řeholníkům. Stoupenci Lutherova učení zpusťořili minoritský klášter poprvé už v roce 1564, opavský zemský hejtman byl žádán o ochranu konventu sv. Ducha dokonce již o dvacet let dříve.

Ve františkánském klášteře sv. Barbory na ratibořském předměstí vypukl po smrti kvardiána Martina v roce 1568 veliký zmatek. Františkáni, kteří byli živi převážně z milodarů, jich v této době pochopitelně měli velký nedostatek a navíc i v jejich řadách

⁷⁶ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 35

řádila nekázeň a nevěra. Dozor nad klášteřem byl svěřen Jiřikovi Lesotovi ze Stěblova, který v roce 1569 nechal udělat inventuru všech klášterních parament a umístil je na radnici, odkud si je mniši k bohoslužbám půjčovali. Další kvardián Jan Jemnický se staral především o sebe, vyhladověli mniši mu utekli a klášter byl zrušen v roce 1574.

Jednoduché to neměli ani dominikáni. Jejich převor Martin Pakoš si v roce 1584 stěžoval na rytíře Fridricha Špigla, že ho „*po rynku na koni honil a šelmů nadával*“⁷⁷. O rok se později se do kláštera vlomilo na tři sta ozbrojených lidí a mnichy zachránil jen zásah „*osob rytířských*“.

Také minorité byli reformací citelně oslabeni, nestačila ani pomoc Vlachů, ti navíc neznali jazyk a tak nemohli kázat. V roce 1569 byl kvardiánem Vlach P. Adam. Dochovalo se nám svědectví o několika sporech, ve kterých figuroval. Jednak se ukázalo, že má na svém dvore u sv. Kateřiny svého krejčího, což se nelíbilo městským cechmistrům, kteří do dvora vtrhli a co našli, to zabavili. Kvardián si stěžoval, s tím, že privilegia daná klášteru jsou starší než privilegia cechovní krejčovská, ten krejčí navíc prý šije jen pro klášter, a z obojího tak vyplývá, že je poddaným kláštera a ne cechu. Radní na to reagovali tak, že spíše by si měli stěžovat oni na kvardiána než on na měšťany, jelikož „*prý ten řeholník zbraň máje v rukou po domech běhá, do lidí bije a bodá, a ani kazatele po celý rok nedrží*“⁷⁸. Dalšího roku si stavové stěžovali císaři, že do kláštera sv. Ducha jsou posíláni Vlachové, kteří neumí ani kázat a dělají jen nepořádek. Císař postoupil stížnost biskupovi a ten provinciálovi, který se rozhodl klášter vizitovat. Než k tomu došlo, vyběhl z kláštera kvardián Adam, pohyboval se po ulicích se zbraněmi a tvrdil, že má od zemského hejtmána „*povolení na všechno*“. Biskup Vilém v roce 1586 psal provinciálovi, aby byl za opavského kvardiána dosazen člověk řádný a znalý jazyka, ale dosazen byl opět Vlach - Theodor di Brundisio. Ten se moc nelíbil panu Tvorkovskému, který jako fundátor a ochránce kláštera v lednu 1587, když byl di Brundisio u biskupa v Kroměříži, učinil kvardiánem P. Žurka, „*kněze světáka, jenž prý žrádla a korbele byl plnější než jiného*“⁷⁹. Provinciál jej ihned zase sesadil. V roce 1594 si společně stěžují kvardián od sv. Ducha a dominikánský převor Šťastný z Vilny, že se jim opět do klášterů vloupali měšťané.

V klášteře sv. Kláry nebyl o nic menší nepořádek než jinde, což dráždilo jeho sousedy. Abatyše klarisek Kateřina Kotulinská vedla spory i s potomkem vlastních

⁷⁷ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Maticе Opavská, 1912, str. 41

⁷⁸ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Maticе Opavská, 1912, str. 42

⁷⁹ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Maticе Opavská, 1912, str. 43

fundátorů z Kravař, panem Jiříkem Tvorkovským, který byl přímým sousedem konventu - bydlel v dnešním Blücherově paláci. Tam si také pořídil nová vrata, kterými bylo možno vstoupit do klášterního nádvoří, což ale klariskám zakazoval. Tento spor byl umořen v roce 1570, obě strany mohly vrata svobodně využívat, pan Jiřík ale nesměl tudy dovnitř vpouštět cizí lidi klariskám na škodu. Kateřina Kotulinská pak zažalovala téhož Jiříka Tvorkovského, že ji nutí, aby mu vyměnila svůj dvůr v Chlebičově za vesnici Útěchovice, ačkoliv ta nese mnohem méně užitku. Další spory měly klarisky jako držitelky vesnice Jilešovice s pány Mošovskými na Benešově o stav na řece Opavě a louky u ní. Abatyše Kotulinská lehkomyšlně a bez vědomí konventu pustila svému příbuznému, zemskému písaři Jiříkovi Kotulinskému, dvůr v Turkově i s horním mlýnem ve Vejhovicích. Biskup Vilém v listu datovaném 28. května 1571 prosil císaře, aby tento majetek nebyl konventu odňat, a trvalo ještě pět let, než se ho Jiřík Kotulinský vzdal. Pole a louky u druhého opavského mlýna, který patřil klariskám a ležel u Jaktáře v místech dnešního Palhance, měli v nájmu opavští měšťané a obyvatelé Vejhovic, jenže platili jen občas a zboží považovali spíše za vlastní. Některé pozemky zabrali Pruskovští k Hradci. Soudní registry z té doby obsahují četné žaloby na nájemce a zadržovatele klášterních polností.

7.5.9. 17. století a třicetiletá válka

Když si v roce 1602 kardinál František z Ditrichštejna u císaře Rudolfa II. postěžoval, že opavští nechtějí ve farním kostele Panny Marie dosazovat katolické namísto luterských kněží, byl Opavě odňat patronát, a jelikož byl kardinál při své následné návštěvě města 8. května téhož roku zle pohaněn, byla na rebelantskou Opavu uvalena říšská klatba. Jenže císařské vojsko bylo zapotřebí v Uhrách a tak nebyl, kdo by na vykonání klatby dohlédl. Po další tři roky nastalo v Opavě bezvládí, až v roce 1607 válka v Uhrách skončila a vojsko vedené plukovníkem Geisberkem přišlo udělat pořádek. V následujícím roce byla opavská vzpoura na chvíli zažehnána.

V roce 1602 podnikl proti klášteru nájezd krnovský vévoda Jan Jiří a bratry na čas vyhnal⁸⁰. Další nepříjemnosti s sebou přineslo období opavských bouří (1603 - 1607). V listu zemskému hejtmanu Šťastnému Mošovskému ze 4. března 1607 píše

⁸⁰ KUKLA, Jan. *Dějiny klášterů sv. otce Františka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Krnov: Zahrádka sv. Františka, 1889, str. 119

kvardián od sv. Ducha P. Alexandr Paenatius o tom, jak mu o tři roky dříve do kostela vtrhl dav několika set kameny vyzbrojených rebelantů, kteří se předtím shromáždili na horním rynku u kostela Nanebevzetí Panny Marie, kde zpívali a křičeli. Kněz sloužící mši, se před kamenováním musel spasit útekem přes sakristii oknem do klášterní zahrady. Sám kvardián prý po třech zásazích kamenem utekl do domu zesnulého zemského hejtmána Albrechta Sedlického (zemřel v roce 1606), který stál naproti klášteru na rohu dnešní Masarykovy třídy a ulice U pošty. Klášter byl vyrabován, na kostelních i klášterních dveřích načmárány šibenice, také na kostele sv. Kláry se objevily „špatné rýmy“. Kvardián Paenatius se ve městě nemohl objevit nejméně rok a půl.

Opavský kronikář Biermann celý konflikt vidí poněkud jinak. Dav, který se shromáždil na Horním náměstí, slyšel zvonek z kostela, zvoucí ke mši, když tam ale lidé přišli a hledali mnicha, který by jim kázal, on „*sedna rychle na kuň ujíždí k Radúni*“⁸¹.

Také klarisky musely v roce 1604 z města uprchnout. Uchýlily se do kláštera v Ratiboři, kde strávily rok a půl. Tento pobyt stál 16 řeholnic dohromady 900 zlatých. Z jejich chlebičovského dvora jim mezitím zmizeli dva voli po 15 zlatých, z kláštera slanina za 3 zlaté, nakládané sádlo za 4 zlaté, šest plecí po 12 krejcarech. Ovoce, sčesané v klášterní zahradě, si klarisky cenily na 10 zlatých. V roce 1607 musely uprchnout znovu, tentokrát do kláštera v Olomouci, kde je osmitýdenní pobyt v 16 lidech stál 100 zlatých. Jejich opavský klášter byl poničen, rozbita okna a ukradeny z nich železné tyče, což klarisky na opravách stálo 15 zlatých. Na předměstské zahradě, která dávala osm tun sena za rok, byla po dvě příští léta vypasena tráva, což znamenalo ztrátu 40 zlatých. Celkové hospodářské škody byly vyčísleny na 100 zlatých. Klarisky také žádaly náhradu podílu z vína, který jim byl od roku 1604 zadržován⁸².

Po ukončení opavské vzpoury roku 1608 konvent minoritů, zejména díky kvardiánu Pavlu Maynhardovi, zase zmohutněl. V roce 1612 žádá kvardián na městské radě vysvětlení⁸³, jak je možné, že ačkoliv kníže Viktorin již v roce 1483 klášteru potvrdil vlastnictví věže v zahradě, kterou navíc jako součást městského opevnění konvent na své náklady nechal vybudovat, byl do ní už před mnoha desetiletími umístěn

⁸¹ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 46

⁸² ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 49

⁸³ Prix 98, str. 57

městský kat a minorité s tím nic nezmohou. Do této věže se přicházelo úzkou tzv. katovskou uličkou, která probíhala mezi vnitřní městskou zdí a vnější hradbou, kde stál parkan. Do katovské uličky se vcházelo od kostela sv. Jana, okolo jednopatrových domků položených podél Jánské (dnešní Hrnčírské) ulice až na úroveň kostela sv. Jana, nebo z horního konce tehdejšího Dobyččího trhu od tzv. zavřené brány (ta byla stržena v roce 1834, v pozdějších dobách sloužila jako sklad střelného prachu - proto se jí někdy říkalo prašná věž). Není jisté, kdy se celá kauza s katem vyřešila, Josef Zukal se domníval, že snad až okolo roku 1630, „*kdy se Opava opět stala katolickou. Třicet let později sedí kat v Klášterní ulici, odkud ho pak zase bratři františkáni vyháněli, až mu obec zřídila obydlí za městem na konci ulice Otické*“⁸⁴. Mistři popravčí a jejich pacholci nicméně i nadále měli v kostele sv. Ducha svou lavici a bývaly jim tam vystrojovány i pohřby.

Vydání Rudolfova majestátu v roce 1609 hodně napjatou situaci uklidnilo, ale jen na chvíli. Evropa byla rozdělena a šikovala se do katolické ligy a protestantské unie. Po třetí pražské defenestraci 23. května 1618 se situace v českých, moravských i slezských krajích opět hrotí, vše se mění po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře. V protestantské Opavě zavládly velké obavy z budoucích událostí. Šlechta se opětně podrobila císaři, za což obdržela pardony a zůstala jí všechna práva a svobody. Jediný, kdo byl dán do klatby a přišel i o knížectví, byl krnovský kníže markrabě Jan Jiří, vůdce slezského vojska.

Ten pak v roce 1621 se svým vojskem táhl do Uher, aby se tam proti císaři spojil s Gabrielem Bethlenem a jeho vojskem, od čehož si sliboval mimo jiné i znovuzískání svého knížectví. Po cestě ničil vše katolické, zpusťoval také opavský minoritský klášter a vyhnal z něj mnichy, z kostela sv. Václava udělal maštal a některé osoby odvedl do Uher. Plán se mu ale nezdařil, zemřel v roce 1624 jako vyhnanec v Košicích a krnovské panství v roce 1622 obdržel Karel z Lichtenštejna, který již roku 1614 získal léno na opavské knížectví - místní šlechta ho ale akceptovala až po Bílé hoře.

Počátkem roku 1626 se dánský král Kristian IV. spojil s německými, francouzskými, anglickými, holandskými a také uherskými (Bethlen) protestanty a se svým vojskem vytáhl proti císaři Ferdinandu II., jeho armádě katolické ligy vedené generálem Tillym a také armádě Albrechta z Valdštejna. Když se Dánové dostali až do

⁸⁴ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 47

Bohumína, objevilo se v okolí Opavy císařské vojsko, které bylo Karlem z Lichtenštejna a správcem zemského hejtmánství Bernardem z Vrba požádáno o pomoc. Převážně protestantští měšťané ale odmítli císařské vojáky vpustit za městské brány, byl jim proto aspoň jakožto velitel přidělen plukovník Hertel, který slíbil do dvou až tří dnů přivést 2000 branců, načež vrátil klíče od města a už se nikdy neobjevil.

Přední voj Dánů vedený kvartýrmistrem Flodorpem dorazil k ratibořskému předměstí Opavy v noci z 19. na 20. srpna a v tichosti jej obsadil. Ráno vyslala šlechta i měšťané po jedné deputaci za Flodorpem. Vyjednávání probíhalo odděleně po celý den a nakonec bylo rozhodnuto nechat otevřít městskou bránu a dánské vojsko vpustit dovnitř. Lid to částečně i vítal, Dány předcházela zvěst, že „nesou evangelium“ a na to místní protestantská většina slyšela. V Opavě se nejprve usadily pouhé tři setniny Dánů, ale na jejich stranu se okamžitě přidaly i dva prapory opavských obránců. Dánové podobně bez boje obsadili také například Vikštejn, Hradec nad Moravicí nebo Krnov. Hlavní voj se poté vydal na cestu do Uher. Zhruba 1. září se kolem Krnova prohnala armáda Albrechta z Valdštejna, ale bez zastávky pokračovala směrem na Uhry, Opavsko tak zcela ovládali Dánové. Hlavním velitelem byl generální komisař dánského krále Jáchym Míclav, asi tisícovku vojáků vedli plukovníci Ranzau a Baudiš. Počet dánských vojáků ve městě byl nestálý, někdy zde dokonce ležely celé regimenty, což měšťanům moc velkou radost nedělalo - všichni ti vojáci museli dostat ubytování i stravu. Odnášeli to zejména katolíci, v jejichž domech bylo někdy ubytováno i 10 až 20 vojáků. Mělo to ovšem i své výhody, přítomnost tak velikého vojska znamenala spoustu pracovních příležitostí a také bohatý výtěžek pro krčmy a různé obchodníky.

Protestantské obyvatelstvo vycházelo s Dány obstojně, katolické mnohem hůře - ale to platí i pro sousedské vztahy s luterány. Josef Zukal v Pamětech opavských píše, že například purkmistr Jiří Příborský rozhlašoval, že neustane, dokud všechny katolíky nevyhubí⁸⁵. Ve městě byl v té době jediný katolický kněz - minorita P. Barnabáš, který měl na starost kostel sv. Ducha i farní kostel Panny Marie, který byl zavřený. Příborský spolu s mušketýry pohnali P. Barnabáše z kláštera do farního kostela a přinutili ho, aby jim kostel otevřel. Do kláštera poslali svého sanytrníka, aby tam v ambitu kopal hlínu a na místě ji také vyvařoval. Dominikánský převor P. Šťastný z Vilna uprchl do Horního Hlohova a v klášteře se usadili vojáci. Katoličtí kněží z okolních vesnic byli uvězněni, někteří prý dokonce i katem mučeni, dalším se ale podařilo díky měšťanu Jiříku

---

⁸⁵ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 79

Petrášovi utéct. Klarisky i se svou abatýší byly zavřeny do některé hospody a propuštěny až na přímluvu místních zemanů. Zukal dále uvádí Jáchyma Pruského z Pruského, osobu rytířskou, „jenž vyznal, že katolické měšťany pronásledoval, ale jen když byl ožralý, jindy že se jich ujímal“⁸⁶. Příborský prý zase dal sebrat všechny katolické měšťany a nechal je zavřít do dominikánského kláštera, odkud byli propuštěni až po dvanácti týdnech s tím, že spolu nesmí obcovat, chodit do kostela a bez zvláštního povolení vycházet za městské brány.

V polovině června 1627 vytáhl Valdštejn do Slezska, vyhnal Dány z Hlubčic a ke konci měsíce oblehl Krnov, kde bylo asi 300 vojáků. Dánové stáhli větší část svého vojska k městu Kozlí, odkud bylo blíž k severní hranici Slezska. V Opavě zůstal plukovník Ranzau s asi 1200 muži. Valdštejn získal Krnov bez větších bojů, posádku v Kozlí také donutil ke kapitulaci, zbytek Dánů v čele s Miclavem rozprášil 27. července u Granova plukovník Pechmann. Valdštejn mezitím oblehl Opavu. Dánové se na to připravovali už od jara, opravovali a zvyšovali hradby, chystali štakety a palisády, zapálili ratibořské předměstí, aby se tam nemohli krýt císařští vojáci, zničili kostel sv. Barbory u velkého mostu i nejjeden dvorec. Albrecht z Valdštejna tábořil se dvěma pluky na západ od města, další dva pluky měl na severu a tři na východě a jihu. Obléhání trvalo 14 dní, pak obráncům došel střelný prach a museli se císařské přesile vzdát. Ráno 30. července 1627 vyšlo Ranzauovo vojsko Ratibořskou bránou z města, zároveň Jaktařskou bránou vtáhli do Opavy císařští. Teď teprve poznali opavští válečnou bídu. Brzy se vrátili jezuité, kterým byla svěřena rekatolizace města. Do konce roku 1629 přijali téměř všichni obyvatelé katolickou víru a 1. května 1630 byl vydán nový náboženský řád, podle kterého se nesměl žádný protestant ve městě usadit. Také šlechta byla donucena zřít se luteránství, mnozí dostali vysoké pokuty, byl jim zkonfiskován majetek nebo sami skončili ve vězení.

Situace v celé Evropě zůstávala zamotaná a nepomohlo jí ani to, když se Valdštejn tajně dohodl s další mocností Unie, se Švédy a chystal se přejít na jejich stranu, následkem čehož byl 24. února 1634 vlastními lidmi zavražděn. Začátkem června 1642 si švédské vojsko vedené generálem Thorstenssonem vítězstvím v bitvě u Svídnice otevřelo cestu na Moravu, kde jako první obsadilo Opavu. V srpnu téhož roku je odtamtud vyhnalo císařské vojsko vedené arcivévodou Leopoldem Vilémem.

⁸⁶ ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912, str. 80

Švédové ze Slezska definitivně odtáhli až v průběhu července 1650, v Opavě se objevili hned několikrát.

7.5.10. Velké požáry v letech 1689 a 1790 a jejich následky

Další veliký opavský požár, který vypukl 24. května 1689 v domě zvaném U Zeleného stromu a následně se rozšířil na klášterní komplex, měl skutečně dalekosáhlé následky. Klášter byl velmi silně poškozen, v kostele byly zničeny všechny oltáře, kazatelna, varhany, věž a zvony. Podle protokolu o škodě byl tehdy kostel dlouhý 34 sáhy, široký 10,5 sáhu, měl 18 oken a 8 oltářů⁸⁷. Údajně se zachránil pouze obraz Panny Marie Pomocné, který je dnes umístěn ve zповědní chodbě kostela. Podrobněji se k němu vyjadřuji v kapitole Umění.

O prvotní opravu a přestavbu kostela sv. Ducha se zasloužil kvardián Albert Kunz. Původně gotická dvojloďní, posléze bazilikální trojlodní stavba se v této době přetváří do současné zbarokizované jednolodní podoby. Masivní půlkruhový triumfální oblouk odděluje chrámovou loď a z osy vychýlený chór, zaklenutý valenou klenbou s výsečemi. Stabilita stavby je zajištěna přilehlou věží. Na světě je snad pouze pět minoritských kostelů s vykloněnou osou. V roce 1712 dokončil Adam Erdt pápe na hlavním oltáři, který byl doplněn obrazem fulneckého malíře Herforta (vlastním jménem zřejmě Gottfried Herbert).

Další etapa úprav komplexu byla zahájena v roce 1714 pod vedením kvardiána P. Chrysantha Haana. V této době věnovalo město Opava konventu minoritů rozsáhlý pozemek, na kterém původně stál dům svobodných pánů Bítovských z Bítova a další tři měšťanské domy, které byly strženy. Minorité se za to zavázali sloužit mše ke sv. Floriánu, ochránci proti ohni. Kostel byl doplněn kaplemi, oltáři, varhanami, oratořemi, lavicemi a vyzdoben malbami. Do sakristie přibýly nové bohoslužebné nádoby a roucha, byla přestavěna věž a přidán velký zvon. Průčelí kostela bylo opraveno, ozdobeno sochami svatých a na bocích rozšířeno o zalomená křídla s předsíní⁸⁸. Olomoucký malíř Jan Kryštof Handke v roce 1725 dokončil freskovou výzdobu stropu. Ke konventu se začalo přistavovat třetí křídlo, do kterého byl později umístěn provincialát, sekretariát a sociát, v druhém patře ještě knihovna. Zároveň se zvětšil

⁸⁷ ŘEZÁČ, František; GEBAUER, Josef. *Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji minoritského kláštera v Opavě*. Opava: b.n., 1971, strojopis, str. 5

⁸⁸ KADĚRA Bohumil. *Opavské chrámy*. Opava: Grafis s.r.o., 2002, str. 162

počet cel pro řeholníky, takže místo původních jedenácti jich zde mohlo žít dvacet osm. V roce 1734 se část třetího křídla zřítla a strhla několik cel⁸⁹, ale už v následujícím roce se pod vedením kvardiána Gabriela Poltzera pokračuje ve stavbě. Ta postupuje pomalu, problémem je neklidná doba, kdy Marii Terezii po sérii válek z celého Slezska zbývalo už jen Opavsko, Krnovsko, Těšínsko a část Niska, a finanční nestabilita, kterou minorité řeší půjčkami a sháněním donátorů. Knihovna se stává použitelnou v roce 1749, o rok později v kostele přibývá kaple sv. Antonína Paduánského, v roce 1754 také oltář blahoslaveného Josefa Kopertinského. Jeho autorem, stejně jako zповědnic z roku 1780, byl Valentin Mähring. Dalšími kaplemi, zřízenými za kvardiána Poltzera, byly kaple Nejdražší krve a kaple sv. Floriána, do které byl přemístěn oltář sv. Floriána z kostela sv. Kláry, když byl tento v roce 1783 zrušen. Dokončen byl také hlavní oltář sv. Ducha.

Již zmíněné třetí křídlo konventu utvořila dvouposchoďová budova, která byla předsunuta před kostelní fasádu a rozšířena o zalomené uliční křídlo. Dokončena byla v roce 1756. Upravovány byly i oba starší trakty a také proběhla fresková výmalba zimního i letního refektáře. Dílo freskaře Josefa Matyáše Lasslera, který vyzdobil knihovnu výjevy ze Starého zákona, se nám částečně dochovalo, stejně jako freska signovaná Ignácem Güntherem „Přišli andělé a klaněli se Jemu“ v bývalém zimním refektáři. Celá stavba byla oficiálně ukončena na provinciální kapitule 5. května 1758. V roce 1767 došlo ještě k další úpravě kostelní věže.

Po josefínských reformách, které se tématu mé práce dotýkají především zrušením řeholního řádu sv. Kláry, byla dne 13. června 1785 při kostele sv. Ducha zřízena druhá farnost v Opavě. Do té doby byla jedinou opavskou farou ta při kostele Nanebevzetí Panny Marie. Farnosti sv. Ducha byla přidělena 4181 duše, prvním farářem se stal Eusebius Fior, který se narodil 16. listopadu 1732 v Opavě a 6. září 1786 náhle zemřel. Po něm nastoupil Leo Šindler, původem z Mikulova, následovali Chrisostom Nogel, Oderik Krämer, od 30. ledna 1814 pak Petr Klose, provinciál řádu, který v roce 1822 podepsal statuta nově vzniklé česko-moravsko-slezské provincie,⁹⁰ a po něm jeho rodný bratr Leopold Klose, od června 1856 také provinciál minoritského řádu⁹¹. O obou posledně jmenovaných podrobněji pojednávám v kapitole Osobnosti.

⁸⁹ SVÁTEK, Josef. K stavebnímu vývoji opavského minoritského kláštera v 18. století. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 204

⁹⁰ *Obrazová příloha*, str. 99

⁹¹ KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862, str. 87

V roce 1788 minorité prodali dvůr i mlýn na ratibořském předměstí⁹², obojí jim daroval ke konci 15. století kníže Viktorin. Dne 20. června 1790 vypukl další zásadní požár. Snad za to mohla jakási žena, která v dnešní ulici U pošty naproti konventu smažila slaninu tak nešikovně, že chytil komín, od něj střecha a tak to šlo dál, až hořely i okolní domy, od kterých vzplanul konvent minoritů, kostel sv. Ducha, konvent klarisek i už zrušený kostel sv. Kláry. Následky byly opět ohromující. Všechny střechy minoritského konventu se zřítily, stejně tak klenby na dvou horních chodbách, kde byl zničen cyklus devatenácti velkých historických obrazů. Shořelo také několik světnic řeholníků. V kostele sv. Ducha shořel hlavní oltář, sedm zvonů z věže se propadlo do kaple sv. Antonína, některé až do krypty, všechny popraskaly a většina se roztavila. Oheň strávil výkrovní kapli, kazatelnu, sakristii, postranní kaple. Zbytky rozteklého cínu z píšťal byly na kůru nalezeny ještě při podlahářských pracích v roce 1975.

Kostel klarisek byl zbořen, z jeho původní podoby se dochovalo pouze jedno gotické okno, vycházející ještě z tradice remešské kružby, řadíme ho zhruba do devadesátých let 13. století⁹³, a torzo západní kostelní zdi, která byla předsunuta o dva metry před fasádu kostela sv. Ducha, zbytek jižního průčelí je naopak ukryt v předsíni kostela sv. Ducha⁹⁴. Klášterní budovy zrušeného řádu klarisek získal rod Skrbenských, po nich Maxmilián Sobek z Kornic, pak hrabě Bellrupt. Hlavní trakt byl postupně proměněn na šlechtické sídlo. V letech 1874 - 1878 byla budova přestavěna v pozdně klasicistním slohu a stala se sídlem zemské vlády.

Zrušením řádu klarisek a zbořením jejich kostela se zvětšil pozemek minoritské zahrady, který byl původně přehrazen zdí, za níž začínala zahrada klarisek. Ta byla vytvořena ve francouzském stylu, byly na ní okrasné oválné záhonky, skleníky a zřejmě i studna k osvěžení. Minorité se snad po vzoru klarisek na své zahradě snažili také udržovat pravidelné tvary záhonů, ale jejich zahrada sloužila převážně jako užitková, včetně části za kostelem sv. Ducha. Podle vyobrazení z první půlky 19. století⁹⁵ se zdá, že se na ní nacházely nepříliš vzrostlé ovocné stromy. Stromořadí však vzniklo jen u příjezdové cesty, kde nemohlo vrhat stín na obdělávanou půdu. V téže době byly

⁹² KUKLA, Jan. *Dějiny klášterů sv. otce Františka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Krnov: Zahrádka sv. Františka, 1889, str. 120

⁹³ BENÁKOVÁ, Helena: Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. In *Disertační práce o architektuře žebavých řádů v Čechách a na Moravě do první třetiny 14. století*. Katedra Dějin umění, FF UK Praha, 1974, str. 26

⁹⁴ PRIX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I*. Opava: bn, 1998, str. 46

⁹⁵ Obrazová příloha, str. 94

zbourány nízké domy v dnešní Hrnčířské ulici, tehdy ulici Jánské, která sahala až před kostel sv. Jana a spojením těchto pozemků s jejich bývalými zahradami vznikl velký prostor, který opět minoritskou zahradu značně zvětšil. Z ní pak načas jistou plochu ubrala nově postavená promenádní restaurace Philipp s kuželnou, další kus pak stavba budov policie v Hrnčířské ulici a konečně po vyhoření johanitské komendy v roce 1945 úprava Nádražního okruhu a vznik Praskovy ulice, která odřízla kostel sv. Jana a okolí od minoritských pozemků.

Koncem roku 1790 došlo k provizornímu zastřešení poničených objektů, opravy se ale protáhly až do konce dalšího století. Opavský zvonář František Stanke od prosince 1790 do června 1793 pracoval na ulití nových zvonů, kterých v tomto termínu dokončil pět, šestý byl připojen o dvacet let později.

Opavský kronikář Erasmus Kreuzinger v roce 1862 píše, že „*první velký zvon vážil před požárem 75 centů. Za faráře Oderika Krämera byl přetaven zvonářem Františkem Xaverem Stankem z Opavy, váží 52 centy a dostal jméno Maria hilf. Teprve 4. srpna 1813 byl vyzvednut na věž. Druhý zvon je věnován umírajícímu Spasiteli. Váží 26 centů a 10 liber. Třetí zvon váží 12 centů a 31 libru a jmenuje se Archanděl Gabriel. Čtvrtý zvon sv. Josefa je těžký 6 centů a 45 liber. Pátý zvon je věnovaný sv. Františkovi a je těžký 3 centy a 40 liber. Šestý zvon je mučedníka sv. Floriána a váží 85 liber. Všechny tyto zvony mají latinské nápisy ...*“⁹⁶. Některé zdroje uvádí pro druhý zvon jméno Ukřižovaný Spasitel a u třetího zvonu místo Archanděla Gabriela jmenují sv. Michala⁹⁷.

Stříška, makovice a kříž byly na věži znovu upevněny 17. května 1793, většinu práce odvedl tesař z Moravice Antonín Onderka. Varhany byly přivezeny z olomouckého kostela sv. Michala a později zvětšeny. Hlavní oltář v roce 1793 za 115 zlatých vymaloval Ignác Günther, zřejmě byl také autorem některých obrazů na bočních oltářích. Na jednu stěnu kostela namaloval varhany z doby před požárem. Karel Kraus o rok později za 86 zlatých zhotovil hlavní oltář s tabernákulem. Stolař Josef Lulle vyrobil kazatelnu a skříň v sakristii, za což obdržel 170 zlatých. Dohromady stála oprava kostela a konventu přes 8842 zlatých. V roce 1810 v kostele sv. Ducha svou mši

⁹⁶ KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862, str. 87

⁹⁷ ŘEZÁČ, František; GEBAUER, Josef. *Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji minoritského kláštera v Opavě*. Opava: b.n., 1971, strojopis, str. 6

dirigoval Ludwig van Beethoven, zřejmě se zde také zúčastnil provedení své skladby Missa C-Dur.

7.5.11. 19. století

Starostou Opavy se v roce 1797 stal Jan Josef Schössler, za kterého došlo k výraznému zkrášlení města. Nejprve se začal budovat městský park, který vytvořil základ pro dnešní Městské sady. Další velké změny nastaly v souvislosti s opavským kongresem, který se konal od 23. října do 24. prosince roku 1820. Několikaměsíční přítomnost nejvyšších delegátů Rakouska, Pruska, Ruska, Anglie a Francie si vyžádala úpravy celého města. Již jsem zmínil, že dobytčí trh byl z Panské ulice přesunut za město k Jaktařské bráně. Postupně se bouraly městské hradby, zasypávaly obranné valy a na jejich místech se zakládaly sady, tzv. kiosky. Zbourána byla také věž, která měla původně fortifikační a posléze obytný účel, místo ní byla postavena promenádní restaurace Philipp, ke které byla později připojena i kuželna. Výsadba a úprava městských sadů v místech bývalých hradeb probíhala po celé 19. století.

V roce 1826 bylo vybíleno průčelí kostela sv. Ducha, opravena další ohněm poškozená místa, symbol sv. Ducha byl ozdoben zlatými paprsky, pozlaceny ozdoby na hlavním oltáři. Až v roce 1827 byla na pouze prozatímně dřevěně zastřešenou kostelní věž umístěna kopule, pokrytá bílým plechem a mající šest gotických oken. Náskres zhotovil krajský inženýr Antonín Engliš, podle něhož pak pracovali klempíři Jan a František Krämerovi. Dřevo na lešení i k úpravám věže daroval kníže Eduard Lichnovský z Hradce nad Moravicí, zbylé náklady uhradily výtěžky ze sbírek, určených na tuto akci. Tesařské práce odvedl opavský stolař Ignác Weinkopf. Měděnou makovicí nechal vyrobit starosta Jakub Suchánek a pozlatil ji zlatník Jan Welfus. Místní hodinář Václav Spurný starší vyrobil i bicí hodiny, které byly na věž zabudovány. Poprvé odbily devátou hodinu ranní dne 1. srpna 1827. Přišly na 600 zlatých. Dále byl ještě vybílen kostel, opraveny oltáře, zrestaurovány některé sochy svatých a varhanářem Karlem Kuttlerem seřízeny varhany. Celkové náklady dosáhly 12 701 zlatých⁹⁸.

---

⁹⁸ KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862, str. 87

Další opravy poškozené kopule věže proběhly v období od října 1853 do 29. listopadu 1857, došlo také k vydláždění kostela šedými a bílými kameny. Bohoslužby se v té době konaly v jezuitském kostele sv. Jiří (dnes sv. Vojtěch na Dolním náměstí).

Výše zmíněný Erasmus Kreuzinger nám podává popis kostela sv. Ducha, tak jak vypadal v šedesátých letech devatenáctého století. Uvádí i některé důležité míry: „*Je to skvostná budova s vysokým kamenným průčelím se sochami svatých. Třemi vchody se přijde do předsíně a odtud vchodem do samotného kostela. Do kostela lze vstoupit i přes budovu kláštera a sakristii. Nad hlavním vchodem je hudební kůr se vzácnými varhanami. Délka přívětivé chrámové lodi je 32 sáhů, šířka 4 ½ sáhu a ¾ sáhu do hloubky jsou boční oltáře. Sakristie je dlouhá 5 ½ sáhu, široká 3 ½ sáhu a 2 ½ sáhu vysoká. Na obou stranách kostela stojí dvě řady lavic, na každé straně jsou tři oltáře. Nad nimi a nad sakristií jsou kazatelny.*“⁹⁹ Kostelní věž byla vysoká 19 sáhů. Z deseti oltářů jich sedm vysvětil olomoucký světící biskup z Rožmitálu, dva olomoucký světící biskup ze Scherfenberku a jeden vratislavský světící biskup Anton Ignác Münzer v roce 1709.

Zajímavostí je, že v letech 1835 - 1851 byl v klášteře státními úřady internován krakovský biskup Karel Skorkowski, polský vlastenec, jehož vlivu při účastech na polských revolučních akcích se rakouské úřady obávaly. V kapli sv. Antonína je umístěna pamětní deska, připomínající pobyt jeho blízkého spolupracovníka R. Zajaczkowského, který také v Opavě v roce 1845 zemřel.

Jinak bychom devatenácté století v opavském klášteře minoritů klidně mohli nazvat stoletím úředníků. Do roku 1849 se v prvním poschodí nejstaršího traktu odehrávala zasedání zemského sněmu a také zemského soudu, a to již od roku 1577, tedy skoro tři sta let. V týchž prostorách pak byla po roce 1849, podle nájemní smlouvy z 15. května 1854 to mělo být od 1. července téhož roku, umístěna gymnaziální knihovna, která čítala 45 000 svazků. Nájemní smlouva byla vystavena nejprve na deset let, pak byla prodloužena do konce roku 1928 a nakonec ještě jednou prodloužena o dalších deset let, tedy do 31. prosince 1938. Ve středním stejně jako v nejnovějším uličním křídle byl vlastní konvent, ale řeholníci brzy začali využívat pouze střední část a ve zbylých prostorách se usadily různé instituce.

---

⁹⁹ KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862, str. 86

Po prohrané bitvě u Slavkova táhla Opavou ruská a rakouská vojska, vypukla však mezi nimi epidemie břišního tyfu a vojáci houfně umírali. Tehdy, v zimě roku 1806, se na minoritské zahradě zřejmě naposledy pohřbívalo. Přitom již v roce 1789 bylo zrušeno pohřbívání uvnitř městských hradeb a na Jaktařském předměstí v prostoru mezi slavkovskou cestou (dnešní Bochenkovou ulicí) a Hřbitovní ulicí (Hany Kvapilové) byl zřízen nový městský hřbitov. Jenže ten nestačil, proto zřejmě byly mrtvolky skládány do šachet po 30 - 40 u bývalé katovny. Pokud se nepohřbívalo rovnou zde, je možné, že bylo hromadné pohřebiště¹⁰⁰ zřízeno u domku městského sluhy, který se nacházel u uličního křídla konventu a sloužil i katovým pacholkům.

Jisté je, že ve druhém poschodí uličního křídla byl od 4. října 1809 umístěn vojenský polní špitál a po jeho zrušení vojenská nemocnice, která se z konventu odstěhovala v roce 1846. Pak zde sídlil například zemský soud (1848 - 1888)¹⁰¹, zemské finanční ředitelství (1889 - 1907)¹⁰², dále berní správa, školské úřady, měšťanská škola, pomocná škola, zastavárna. V období 1878 - 1928 byla sídlem zemské vlády pozdně klasicistní budova bývalého konventu klarisek.

Mezitím stále pokračovaly opravy požárem zdevastovaného kostela sv. Ducha. Za kvardiána P. Josefa Weselého okolo roku 1890 zhotovila vídeňská firma podle návrhu architekta Julia Deiningera hlavní oltář. Oltářní obraz Soslání Ducha svatého namaloval malíř Andreas Groll. Oltář byl doplněn sochami čtyř církevních učitelů - sv. Augustina, sv. Řehoře Velikého, sv. Ambrože a sv. Jeronýma. V opavském Zemském archivu jsou uloženy i plány na opravu konventní budovy a také kostela sv. Ducha¹⁰³. Vyhotovil je opavský stavitel Josef Hruschka a stavělo se v následujících dvou letech. Krnovská firma Gebrüder Rieger v roce 1895 vyrobila dvoumanuálové varhany pod opusovým číslem 157, v současnosti již byly nahrazeny novým nástrojem, který z původního vychází.

¹⁰⁰ ŘEZÁČ, František; GEBAUER, Josef. *Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji minoritského kláštera v Opavě*. Opava: b.n., 1971, strojopis, str. 14

¹⁰¹ Zemský archiv Opava. Fond Minorit v Opavě (1669 - 1913). Karton 48d.

¹⁰² Zemský archiv Opava. Fond Minorit v Opavě (1669 - 1913). Karton 48e.

¹⁰³ Zemský archiv Opava. Fond Minorit v Opavě (1669 - 1913). Karton 48b.

7.5.12. Petice s žádostí o ustanovení bohoslužeb v českém jazyce

Farní úřad u sv. Ducha obdržel v roce 1871 petici, datovanou 8. února 1871¹⁰⁴. V ní se praví: „*Kdo z Boha jest, slyší slovo Boží (Jan 8:47). Blahoslavení, kteří slyší slovo Boží a ostříhají ho (Luk 11:28). Tato slova Spasitele našeho na paměti majíce, obrací se nižepsaní občané Opavští v nejhlubší pokoře k Důstojnému úřadu farnímu s vřelou prosbou, aby se moravskému řeči německé neznalému obyvatelstvu Opavskému blahosklonně poskytla příležitost v svatý čas postní slyšeti slovo Boží odpoledně, možná-li o třech hodinách (v neděli odpo.) v chrámě svatého Jiří ...*“ Protože jinak „*pro obecenstvo moravské, více než polovici obyvatelstva tvořící, jen jednou v neděli kratičké (ranní) kázání se odbývá, a to v čas, kdežto ani sloužící ani tovaryšové přítomní býti nemohou pročež na mnoha celým rokem kázání neslyší, kromě v měsíci květnu, kde čtvero májových řečí v neděli odpoledně se koná, jichž farní úřad u svatého Ducha, bera ohled na lid moravský, již dávno byl zavedl - proto právě k tomuto úřadu důvěrně se zase obracíme, doufajíce, že pokornou naši prosbu opět vyplní.*“

Je to petice prostých lidí, kteří příliš neuměli německy, navíc jim zaměstnání dělníků, řemeslníků či sloužících znemožňovalo účastnit se běžného ranně - nedělního kázání. Dále píše, že ani jejich děti nemohou dosáhnout dokonalého poznání svaté víry, protože všechny školy jsou německé a katechetové na moravské děti nemohou a ani nesmí brát ohled. Závěrem dodávají, že je k tomuto kroku vede horlivost ve víře a snaha jí co nejlépe porozumět, což se projevuje i přeplněným kostelem, káže-li se moravsky (v petici se mluví o moravské, nikoli české řeči), a také, že se jistě najdou kněží jak mezi farními, tak i řeholními, kteří toto břemeno rádi ponесou. Petici za ustavení odpoledních bohoslužeb v „českém“ jazyce v kostele sv. Jiří, podpořilo nejméně 214 občanů, jejichž podpisy se nachází na dochovaných podpisových arších.

V Opavském týdeníku z 11. července 1874¹⁰⁵ vyšla na podporu této žádosti - po více než třech letech ještě nevyřešené - statistika, ze které vyplývá, že v samotné Opavě v té době žilo 8000 Slovanů a 8608 Němců, ale započteme-li i přilehlé osady, ve kterých se nikdo k německé národnosti nehlásil, vypadají celková čísla takto: 8608 Němců a 14057 Slovanů. Farní úřad sv. Ducha ve své farnosti registroval 7168 katolíků,

¹⁰⁴ Zemský archiv Opava. Fond Minorité v Opavě (1669 - 1913). Karton 49g.

¹⁰⁵ *Opavský týdeník*, 11. července 1874, č. 28.

85 nekatolíků a 339 židů, tedy dohromady 7592 farníků. Z nich bylo 3592 Němců a 4000 Slovanů. Při součtu všech farníků opavských farností dospěli redaktoři Opavského týdeníku k tomuto výsledku: z 23600 lidí se jich 8946 hlásilo k německé národnosti, 14654 se cítilo být Slovany.

Neznáme bohužel přesně další osudy petice a z ní vzešlého, ale leccos se dozvíme z odpovědi Knížecí arcibiskupské konsistoře, která je datována 29. únorem 1876¹⁰⁶. Pořídil jsem její doslovný přepis i se zachováním dobových rukopisných zvláštností:

Adresováno Pánům žadatelům Opavským o zvláštní chrám Páně pro české služby Boží.

Písemnou na konci předešlého roku Vám předloženou prosbu Vaši, aby aspoň jeden chrám, chrám to sv. Jiří, věnován byl zcela náboženským potřebám katolíků českých, do všestranné úvahy jsme vzali, a uznáváme jakožto věc slušnou, aby Opavským Slovanům samostatné služby Boží a protož i zvláštní chrám se zaopatřily.

Jakým ale způsobem tato velmi žádoucí věc docíliti se může? Buďto a) cestou právní aneb b) cestou prosební. Olomoucká knížecí arcibiskupská konsistoř ani práva ani moci nemá chrám sv. Jiří Slovanům jednoduše přisouditi.

Cestou právní by se muselo dokázati, že Opavští Slované na samostatné služby Boží úplně právo měli, a že jim takové právo během časů násilně se odstranilo. Z čehož by pocházelo, že řečené násilně odstraněné právo Slovanům navrátiti by se muselo. Pravíte v své prosbě: „Křivda Vám učiněná jest tím citlivější, že víme, kterak za dob nedávno minulých Slované Opavští užívali v příčině služeb Božích rovného práva s občany německými“ a poukazujete na chrámy sv. Václava a sv. Jiří. Zdaliž jsou Vám známy nějaké právní důvody (tituli) stran kostela sv. Václava aneb sv. Jiří? (jelikož takové důvody v naší listárně se nenachází) - Zdaliž snad aspoň nějaké ústní podání (traditio) mezi lidem koluje, z něhož by se na právní důvody souditi dalo?

Račte Vám vyjeviti vše, co Vám ve věci té známo jest, neboť My hodláme takové právní důvody vyhledávati a jestli se jich dopídíme, právu průchod dáti.

Cestou prosební byste se museli obrátiti spolu na slavné vaše řízení zemské, kteréž patronátní právo kostela sv. Jiří drží.

¹⁰⁶ Zemský archiv Opava. Fond Minorité v Opavě (1669 - 1913). Karton 49g.

Takovou vaši prosbu My všemožně podporovati budeme.

Prozatímní nařízení Nejdůstojnějšího Arcipastýře našeho pro české služby Boží v chrámu sv. Jiří Vám veledůstojný arcikněz Opavský ve známost uvede. Předčasné uveřejnění Vaší nadřčené prosby a nemile z toho povstalé hádky, jest jednání - a zajisté i Vy to uznáte - méně slušné.

V Olomouci dne 29. února 1876

Pod tímto listem psaném německy a česky je podepsán probošt Vilém svobodný pán ze Schneeurgu. Pod českou verzí je připojeno i jméno Heidenreich.

Z dopisu můžeme vyvodit hned několik závěrů. Jednak je jasné, že ani po pěti letech od odevzdání petice se stav nezměnil. Dále, že do Olomouce nebyl přeoslán originální text petice, pravda, adresované farnímu úřadu u sv. Ducha. V něm se totiž nikde neobjevuje věta, která je v olomoucké odpovědi citována. Také se zdá, že žádost do Olomouce dorazila až skoro po pěti letech! A naposled, že došlo k jakýmsi třenicím, které vyvolalo uveřejnění prosby o bohoslužby v českém jazyce v kostele sv. Jiří (je zajímavé, že ačkoliv se v první části petice žádá o odpolední termín bohoslužeb, dál se tomuto nikdo nevěnuje a probírají se pouze skutečnost jazyková a pak samozřejmě právní). Tyto třenice klidně mohl vyvolat nebo alespoň podpořit již zmiňovaný článek z Opavského týdeníku z 11. července 1874.

7.5.13. Výčet apoštolských úkonů vykonaných opavskými minority v roce 1892

O tom, že konec devatenáctého století zastihl konvent opavských minoritů v plné práci i z hlediska vlastní farnosti sv. Ducha, svědčí Tabella laborum Apostolicorum z roku 1892¹⁰⁷. Obsahuje 18 jmen řeholníků a tyto souhrnné údaje:

Baptizavit 257

Copulavit 69

Infirmitas providit 560

Mortuus seplevivit 277

---

¹⁰⁷ Zemský archiv Opava. Fond Minorit v Opavě (1669 - 1913). Karton 49c.

Parvulos in Schola - parochiali 2080
Sponsos 69
Catecheses publice habuit in Ecclesia - parochiali 26
Catecheses publice habuit in Ecclesia - filiali vel in pagis 8
Conciones matutinas habuit in Ecclesia - parochiali 66
Conciones matutinas habuit in Ecclesia - filiali 31
Pro concione dixit in Ecclesia - parochiali 77
Pro concione dixit in Ecclesia - filiali 21
Eleomosynam pro pauperibus collectum fuit 3
Communionem pasch. peregerunt 7000

Z řeholníků zde uvedu alespoň ty nejaktivnější:

Gregorius Weselý

Dominicus Hackenberg

Theubaldus Brauner

Aloisius Vysoudil

Rogierius Zatloukal

Raynerius Hausner

Provinciál Gregorius Weselý byl také tím, kdo tento přehled 7. ledna 1893 vyhotovil.

7.5.14. 20. století

Dosud poslední krizové období odstartovala německá okupace za druhé světové války. Klášterní budovy byly zkonfiskovány pro říšský archiv, stejně tak i kostel sv. Ducha, do kterého chtěli nacisti umístit dvoranu pro své slavnosti. Minorité obývali pouze několik místností, za které ještě museli platit nájem. Za rozsáhlým průzkumem minoritského konventu, který započal už roku 1936, stál tehdejší ředitel opavského muzea E. W. Braun. V zimě 1939 - 1940 byly sestaveny přesné plány konventu, v následném období také došlo k několika dalším rozsáhlejšími průzkumům zejména gotických částí budov. Mezi nejvýznamnější objevitele se kromě E. W. Brauna zapsali R. Kurt Donin z Vídně a ing. Meier - Völker z říšského stavebního úřadu v Opavě, který na jaře roku 1942 při provádění stavebních prací na malém klášterním dvorku u odpadové jámy našel příchod ke středověkým chodbám. Jedna z chodeb byla docela

zachovalá, měřila přibližně 80 metrů a vedla směrem k někdejší kavárně Philipp v dnešních Křížkovského sadech - tedy kdysi ústila do katovské věže, která v těch místech stávala. Druhá byla asi po 50 metrech zřícená a vedla směrem k dnešní Masarykově třídě. Obě byly široké 90 cm a vysoké 160 - 170 cm, v dolních částech je tvořily kameny, klenba byla cihlová. E. W. Braun nařídil průzkum kláštera již v roce 1937, kdy byly pořízeny nákresy zejména gotických relikvií. Památkovému úřadu v Liberci pak 9. června 1942 oznámil nález žeber a sloupů kapitulního sálu z konce 13. století, přiléhajících ke křížové chodbě. Ing. Meier - Völker poté doporučil otevřít hrobku v kapli sv. Antonína. Po odstranění kamene nad hrobkou byl objeven prostor naplněný rakvemi, ofotografován a znovu uzavřen. Při snímání zvonů z věže se jeden z nich zřítíl, prorazil podlahu v levé lodi a propadl se až do další, menší hrobky. Dne 7. června 1943 oznámil architekt Meier - Völker, že při přípravách na vymalování stěny prostor, které vedly ke gymnazijní knihovně, bylo zjištěno 4 -5 starých barevných vrstev, dále byla odkryta malba křídou, na jedné stěně nápis Georgius Losert, jinde zazděné okno - po odstranění 15 cm silné cihlové vrstvy byla zjištěna okenní prostora o velikosti 110 x 45 cm, situovaná na zeď kostela¹⁰⁸.

Pohroma přišla o Velikonocích roku 1945, snad přímo na Velký pátek, kdy byl konvent zle zasažen spojeneckým bombardováním, přímý zásah dostal nejstarší trakt. Shořelo všech 45 000 (někdy se dokonce uvádí 50 000¹⁰⁹) svazků gymnaziální knihovny, říšský archiv i část archiválií zemského slezského archivu, který sem také byl přenesen. Podobně dopadl konventní archiv. Silně poškozeno bylo i přízemí této části konventu. Ze zimního refektáře se zachovaly jen zdi a fresky na čelních stěnách a v kartuších¹¹⁰, klenba s bohatou štukovou výzdobou a vyobrazením čtyř církevních učitelů v medailonech se až na malý fragment zřítíla. K zastřešení došlo v roce 1946. Fresková výzdoba letního refektáře byla zničena úplně, sežehla ji bomba se zápalnou směsí¹¹¹. Po roce 1946 byl tento prostor nově zaklenut a světle vytónován. Nejcennější část budovy, kterou je kapitulní síň z konce 13. století, nebyla zasažena. Naopak silně poničen byl kostel sv. Ducha, hlavně věž a střechy, proražena byla i klenba v presbytáři.

¹⁰⁸ SVÁTEK, Josef. K adaptacím v budově Zemědělsko-lesnického archivu v Opavě. *Vlastivědný věstník moravský*. 1955, roč. X, č. 3, str. 125

¹⁰⁹ DONÁT, Jaroslav. Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 201

¹¹⁰ Obrazová příloha, str. 106 - 107

¹¹¹ KOUŘILOVÁ, Danuška. *Minoritský klášter*. Opava: Správa zámku Hradce nad Moravicí a Raduně, 1999, str. 7

V letech 1945 - 1950 prováděl rozsáhlé adaptace velmi poškozených budov minoritský řád v čele s kvardiánem P. Antonínem Velkým, důležité byly především opravy střech. Do části konventu byl umístěn Zemský archiv. V roce 1950 komunisté spustili akci K a řeholníky z československých klášterů odvěkli do internačních táborů, čímž se opravy minoritského kláštera v Opavě zastavily až do roku 1953. Po tři léta byli v budově ubytováni brigádníci, klášter se neopravoval a pustnul. V tomto neutěšeném období se také poztrácela nemalá část zbytku konventního archivu, zejména jeho novějších materiálů. V roce 1953 se pracovníkům Zemědělsko - lesnického archivu podařilo získat konventní budovu pro své archivnické účely, posléze se jim také zdařilo navázat spolupráci se Státní památkovou správou v Praze a začít jednání o dalších opravách a adaptacích. Velmi důležitou postavou byl dr. Josef Svátek, pracovník Státního archivu v Opavě, který provedl rozsáhlý archivní výzkum a jím publikované materiály se staly základem pro příští rekonstrukce konventních budov. První část adaptací byla dokončena v roce 1954, kdy byla stavba zabezpečena proti dalšímu poválečnému chátrání způsobenému především několikaletou bezprávní situací. Středem Zemědělsko - lesnického archivu, přesněji od 1. ledna 1956 zemědělsko - lesnického oddělení Státního archivu v Opavě, byl barokní sál s klenutým stropem ve druhém patře uličního křídla. Strop sálu býval bohatě vymalován, bohužel v roce 1945 ho prorazila puma a malby se tak příliš nedochovaly. Jejich autorem byl snad malíř Jan Kryštof Handke¹¹². V roce 1955 byla nově omítnuta fasáda budov orientovaných směrem k parku a do ulice, restaurovány kamenné části dvou portálů, vyměněny všechny vnější okenní rámy i velká vrata¹¹³. Nátěr žlabů a okapových rouř byl přizpůsoben tónu staré mědi. V období 1955 - 1956 provedl restaurační kolektiv Olbrama Zoubka konzervační práce na plastickém detailu budov konventu i kostela. Proběhla oprava a konzervace kamenných figur a váz umístěných na balustrádě průčelí kostela sv. Ducha a také plastik a štukových figur, nacházejících se po stranách či v nikách vchodu do kostela. Opraveny a zakonzervovány byly také portály konventní budovy¹¹⁴. V dalších dvou letech proběhla renovace fasády kostela sv. Ducha, v téže době se opravovala i jeho věž, na níž bylo obnoveno zastřešení podle původního typu z roku 1827.

¹¹² PŘÍVRATSKÝ, Alois; SVÁTEK, Josef. Adaptace v budově Zemědělsko-lesnického archivu v Opavě. In *Zprávy památkové péče*. 1954, roč. 14, č. 8, str. 246

¹¹³ SVÁTEK, Josef. K stavebnímu vývoji opavského minoritského kláštera v 18. století. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 205

¹¹⁴ ŘEZÁČ, František; GEBAUER, Josef. *Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji minoritského kláštera v Opavě*. Opava: b.n., 1971, strojopis, str. 8

Opravy pokračovaly v průběhu celé druhé půlky 20. století. K další rekonstrukci nejstaršího křídla došlo v devadesátých letech, kdy byla část tohoto traktu zpřístupněna veřejnosti. Poslední úpravy řídí po roce 1990 příští polští řeholníci, například se jedná o opravenou vstupní průčelní fasádu kostela; a hlavně město Opava, které si ponechalo nejstarší třetinu kláštera ve svém vlastnictví. V srpnu roku 2000 proběhl v souvislosti se stavebními úpravami archeologický a stavebně historický průzkum jihovýchodní části kláštera. Při této příležitosti byla vyčištěna barokní kanalizační stoka, která odváděla splašky z celého klášterního areálu mimo hradby. Světlost hlavní stoky byla asi 1,5m x 1,0m, do ní ústilo několik menších kanálků o rozměrech 0,40m x 0,40m, které byly překryté plochými kameny. Hlavní stoka měla stěny vyzděné lomovým kamenem a valenou cihlovou klenbu. Dokumentovány byly dva úseky, které patrně mířily ze sakristie do jihozápadního koutu rajského dvora¹¹⁵.

7.5.15 Motiv Panny Marie

Zbožnost minoritů vždy obsahovala silný mariánský náboj. Motiv Panny Marie vůbec patřil a patří k nejčastějším námětům církevního umění. V malířství západní části českého Slezska 18. století to byly buď výjevy z Mariina života nebo tyto typy Madon: Panna Maria Hrabyňská, Panna Maria Czestochovská, Panna Maria Starobrněnská, Panna Maria Piekarská. Ovšem nejznámějším typem zpodobnění Madony je tzv. Maria Hilf, vycházející z obrazu Lukáše Cranacha st. Madona zde sedí mírně vysunutá z frontální polohy, oděná je do šatů se zdobeným výstřihem s výšivkou, na hlavě má průsvitnou roušku a na klíně drží malého Ježíška s nakročenou pravou nožkou, který se tiskne k její tváři. Tento obraz měl do roku 1617 ve vlastnictví kurfiřt Johann Georg Saský, následně jej věnoval rakouskému arcivévodovi Leopoldu V., přes jehož syna arcivévodu Ferdinanda Karla se obraz dostal k měšťanům, kteří ho umístili do farního kostela sv. Jakuba v Innsbrucku. V roce 1622 byla zhotovena kopie, která byla nejprve vystavena v pro tento účel zbudované kapli, pak v novém kostele v Pasově. Obraz získal svou proslulost především v dobách tureckých nájezdů a třicetileté války, jeho sláva dávno předčila originál a jeho kult se rozšířil po celé Evropě pod označením Maria Hilf. Do západní části českého Slezska se dostal zřejmě v druhé polovině 17.

¹¹⁵ PRIX, Dalibor; ZEZULA, Michal. Archeologický výzkum a stavebně historický průzkum minoritského kláštera v Opavě v roce 2000. In JAN, Libor; OBŠUSTA, Petr (ed.). *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno: Matice moravská, 2002, str. 291

století jako protiváha kultu Panny Marie Czestochowské¹¹⁶. Nejstarším poutním místem, které je mu na tomto území zasvěceno, je Uhlířský vrch u Bruntálu, kde byla v roce 1653 vybudována dřevěná kaple. Místním nejstarším dochovaným obrazem Panny Marie Pomocné je obraz v kostele sv. Ducha v Opavě, který dosti věrně vychází z pasovské předlohy. Jedná se o olej na plátně o rozměrech 114cm x 85cm, na jehož rubové straně je německý text, který byl původně doplněn nalepeným papírem s textem v němčině a latině. Z něj vyplývalo, že se obraz těšil velké úctě hlavně po požáru Opavy v roce 1689, kdy prý byl tím jediným, co se z kostela sv. Ducha zachránilo. Kvardián minoritů P. Chrysanthus Haan ho 26. listopadu 1722 slavnostně umístil na oltáři sv. Antonína. Obraz byl v průběhu 18. století upravován a v 19. století doplněn stříbrnými aplikacemi. Dnes je umístěn ve zповědňi chodbě. Ve sbírkách Slezského muzea se dochovala rytina¹¹⁷, která je přesným přepisem obrazu Panny Marie Pomocné z minoritského kostela z doby před přidáním stříbrných aplikací. Pod obrázkem Panny Marie v paprscité svatozáři je sokl zdobený hlavičkou anděla a opatřený německým nápisem: „*Mahre Abbildung der Gnaden Bildnus Maria Hulff zu Troppau bey denen P. P. Minoriten Conventual*“. V kostele sv. Ducha se nachází rovněž obraz P. Marie Starobrněnské a na faře obraz P. Marie Czestochowské, který pochází z kostela v Opavě - Kylešovicích.

7.5.16. Významní malíři a sochaři 17. - 19. století a jejich díla v kontextu řádu minoritů na Opavsku

Malířství

Josef Matyáš Lassler se v Opavě usadil kolem roku 1732 a stal se nejvyhledávanějším hornoslezským freskařem. V roce 1738 vyzdobil knihovnu minoritského kláštera výjevy ze Starého zákona, vztahujícími se ke knihám, postavami řeckých filosofů a ústředním výjevem „Moudrost sobě zbudovala chrám“ s bohatou symbolikou. Konkrétně se jednalo o tato témata: Nalezení knihy zákona, Hledání knihy z příkazu Dareia v domě knih v Babylóně, Moudrost sobě zbudovala chrám. Postavy sedmi řeckých filozofů: Thales, Cleobolus, Pittacus, Periandr, Solon, Chilon a Bias. Námět byl určen zadavatelem a vycházel z Př 9,1; 2. Kr 22; Ezd 6.

¹¹⁶ SCHENKOVÁ, Marie. Motiv P. Marie Pomocné ve slezském malířství 18. století. *Časopis Slezského zemského muzea*. 1991, série B/40, str. 248

¹¹⁷ Inv. číslo N 3164, Národopisné pracoviště, Slezské zemské muzeum.

Jan Kryštof Handke patřil k nejvýznamnějším olomouckým barokním malířům, svými freskami se v roce 1724 podílel na výzdobě opavského kostela sv. Ducha. Jeho práce ale byla značně poškozena požárem roku 1790 a v 19. století zalíčena. V roce 1726 namaloval oltářní obrazy Stigmatizace sv. Františka z Assisi a zřejmě ve stejné době Sv. Kláru, díla vyvážené kompozice, vytríbeného malířského přednesu a působivé světelné režie¹¹⁸. Obraz Stigmatizace sv. Františka z Assisi byl později na čas přemístěn do konventu, od roku 1954 se nacházel ve sbírkách Slezského zemského muzea Opava, odkud byl v roce 1993 vrácen konventu minoritů. Namalován byl na objednávku opavského lékárníka Nováka, jehož měšťanský erb je vyobrazen v levém dolním rohu.

Nějaký čas byl v Opavě usazen fulnecký malíř Gottfried Herbert, který získal zakázku pro namalování obrazu hlavního oltáře pro minoritský kostel. Tento obraz se bohužel nedochoval.

V opavské jezuitské koleji v letech 1771 - 1773 působil jezuitský malíř Ignác Raab, namaloval zde více než 60 obrazů, některé byly určeny i pro minoritský klášter.

Brněnský malíř Josef Stern v roce 1766 provedl freskovou výzdobu minoritského kostela v Krnově. Autor freskové výzdoby refektáře minoritského kláštera není znám, její opravou byl zřejmě pověřen Franz Anton Sebastini, jemuž byl za to v roce 1780 vyplacen honorář 30 zlatých¹¹⁹.

Z opavských malířů se svými pracemi pro opavské minority prosadil například Ignác Günther.

V kostelíku sv. Kříže a Panny Marie Bolestné, který na konci 17. století na Cvilíně vystavěli krnovští minorité, byly umístěny dva obrazy Panny Marie Bolestné namalované v letech 1683 a 1690 krnovským malířem Heinrichem Teuberem¹²⁰.

Profesor vídeňské Akademie Andreas Groll proslul jako freskař konce 19. století a byl považován za pokračovatele rakouské barokní tradice. V kostele sv. Ducha se nachází tři jeho oltářní obrazy. Na hlavním oltáři je to Seslání Ducha Svatého, na bočních oltářích Snímání z kříže a Extáze sv. Františka. Jejich objednavatelem byl zřejmě tehdejší provinciál Řehoř Weselý. Klášter kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka na Kylešovské ulici v Opavě vlastní dvě Grollovy olejomalby na dřevě - jednak obraz sv. Josefa zpodobněného jako tesaře a pak extázi sv. Františka,

¹¹⁸ SCHENKOVÁ, Marie; OLŠOVSKÝ, Jaromír. *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*. Opava: František Maj, 2001, str. 15

¹¹⁹ SCHENKOVÁ, Marie; OLŠOVSKÝ, Jaromír. *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*. Opava: František Maj, 2001, str. 18

¹²⁰ SCHENKOVÁ, Marie. Poutní místa ve Slezsku. In: *Vlastivědné listy*. Opava: Slezské zemské muzeum, 1997, roč. 23, 1997, č.1, str. 6

kteřá je redukovanou variací na obraz z kostela sv. Duchá¹²¹. Zadavatelem byl ředitel kongregace a bývalý provinciál minoritů P. Florentinus Queis.

Sochařství

Dochovalo se několik oltářů z druhé poloviny 17. století, jako například oltář Piety v boční kapli Panny Marie Bolestné v minoritském kostele v Krnově. Tento oltář v roce 1665 provedl sochař a řezbář Bernard Stegmüller, laický bratr a člen konventu krnovských minoritů. Tento umělec, jehož jiné dílo není dochováno, byl profesí sochař, jak to naznačuje i označení Bildhauer v sochařově signatuře oltáře.

Kolem roku 1695 vznikly čtyři sochy marockých řádových mučedníků, které jsou umístěny ve spodních nikách vstupního průčelí opavského minoritského kostela sv. Duchá. Důvodem jejich vzniku jsou zřejmě opravy vstupního průčelí po rozsáhlém požáru minoritského konventu v roce 1689, kdy byl kostel i konvent velice zle poničen. Jinak převážná část sochařské výzdoby současného vstupního průčelí vznikla během let 1714 - 1732 a starší sochy marockých řádových mučedníků byly při stavbě současného průčelí znovu použity. Nízká sochařská kvalita těchto soch, které pravděpodobně vznikly v místní sochařské dílně, projevující se frontálním, strnulým pojetím postavy a vyznačující se absencí pohybu a zhrublou modelací, nám ukazuje nevalnou úroveň tehdejší domácí sochařské produkce¹²². Naopak nejkvalitnější část této výzdoby vytvořila cizí sochařská dílna. Patří sem socha Panny Marie Immaculaty, umístěná v centrální nische horní části vysoké patrové atiky, a sochy sv. Bonaventury a sv. Ludvíka Toulouského, které rámuji hlavní vstup. Autorem by mohl být Johann Melchior Oesterreich, který se svou dílnou v letech 1725 - 1727 v Ratiboři provedl a sochařsky vyzdobil mariánský sloup. Kvalitativně slabší sochy sv. Františka z Assisi a sv. Antonína Paduánského, které dekorují atiku bočních ramen vstupní předsíně, jsou patrně dílenskou prací.

Od počátku 18. století se rozvíjí i soustavnější tvorba domácí sochařské produkce, což je zřejmé i z přibývajícího počtu sochařských prací. Sem můžeme řadit sochu sv. Floriána z roku 1714, která je řemeslné úrovně, druhotně osazená na již zmíněném vstupním průčelí opavského minoritského kostela. O devět let později byla vytvořena socha sv. Jana Nepomuckého, která je o poznání slabší kvality a původně

¹²¹ TESAŘ, Petr. *Obrazy Andree Grolla v Opavě*. In *Sborník dějinám města II*. Opava: bn, 2000, str. 74

¹²² SCHENKOVÁ, Marie; OLŠOVSKÝ, Jaromír. *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*. Opava: František Maj, 2001, str. 22

byla umístěná v Opavě na ratibořském předměstí. Neznámo kdy byla přenesena do rajského dvora konventu minoritů a po restaurování je nyní umístěná ve vnější nice bývalého johanitského kostela sv. Jana Evangelisty a sv. Jana Křtitele. Ze stejné doby pochází i socha sv. Jan Nepomuckého, kterou můžeme spatřit v boční nice vstupního průčelí minoritského kostela, a která s předchozí sochou sdílí i stejnou řemeslnou úroveň.

V polovině 18. století v minoritském kostele v Krnově pracoval se svou dílnou olomoucký sochař Johann Kammereit st., jenž zde provedl kazatelnu.

Nejvýznamnějším ve Slezsku zdomácnělým sochařem byl Johann Georg Lehner, který se v Opavě usadil ještě před tím, než se tady dvakrát oženil (poprvé to bylo v roce 1729). Jeho dílna se podílela na vnitřním vybavování poutního kostela krnovských minoritů na Cvilíně, pro který ve třicátých letech vyřezal a sochařsky vyzdobil kazatelnu. V Opavě pracoval na sochařské výzdobě oltářů a kazatelen v jezuitském, johanitském i minoritském kostele - zde se jednalo o boční oltáře sv. Josefa Kopertinského a Anděla Strážce. V později zrušeném kostele klarisek vyhotovil boční oltář sv. Floriána, který je nyní v minoritském kostele.

V šedesátých letech 18. století se krnovští minorité rozhodli v poutním kostele na Cvilíně nahradit nevyhovující hlavní oltář z let 1755 - 1759 honosnějším kusem. Dochovala se smlouva, uzavřená 3. září 1764 mezi krnovským konventem minoritů a jedním z nejvýznamnějších a nejproduktivnějších sochařů Moravy tohoto období - brněnským sochařem Andreasem Schweiglem, který měl se svou dílnou a dalšími brněnskými řemeslníky (kamenickým mistrem Františkem Dundálkem, stolařským mistrem Franzem Hükem, mramorářem Janem Michalem Chartem, sklenářským mistrem Franzem Haaserem a pasířem Carlem Schneiderem)¹²³ postavit nový hlavní oltář cvilínského poutního kostela i s tabernákulem a sochařsky jej vyzdobit podle dodaného kresebného návrhu. Stavba byla dokončena v roce 1766 zasazením milostného obrazu Matky Boží Krnovské do nového rámu. Bohužel po vleklých sporech minoritů s krnovským farním duchovenstvem byl poutní kostel na Cvilíně roku 1786 zrušen, vnitřní zařízení rozprodáno a převážně zničeno. Ze Schweiglovy sochařské výzdoby se dochovaly pouze boční sochy sv. Heleny a sv. Konstantina, které se nacházejí ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě, a tabernákulum s adorujícími anděly, které bylo přeneseno do krnovského minoritského chrámu.

¹²³ SCHENKOVÁ, Marie; OLŠOVSKÝ, Jaromír. *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*. Opava: František Maj, 2001, str. 27

8. Některé významné osobnosti řádu minoritů ve světě i u nás

sv. Josef Kopertinský

Josef Maria Desa se narodil stejně jako Ježíš ve stáji. Jeho otec Felice totiž, byť asi ne vlastní vinou, upadl do dluhů a musel se skrývat, čímž se jeho rodina dostala do dosti neutěšené situace¹²⁴. Malý Josef Maria byl pokřtěn 17. června roku 1603, o dobrou křesťanskou výchovu se postarala jeho matka Franceschina, františkánská terciářka. Svého syna poslala i studovat, ale ne na dlouho - plány zhatil rakovinný nádor, který ho na pět let připoutal na lůžko. Josef své dětství trávil v samotě, postem a modlitbami. Po nezdařené operaci ho jeho matka na soumarovi odvezla do poutního kostela Milosrdné Panny Marie v nedaleké vesnici Balatone, kde ho při zbožném obřadu natřela olejem z posvěcené lampičky - a Josef se okamžitě uzdravil a do Kopertina se vrátil po svých.

V šestnácti letech se měl začít učit řemeslu, ale na žádné se nehodil. Alternativou bylo zasvěcení Bohu, ale minorité, mezi kterými měl blízké příbuzné, ho mezi sebe odmítali přijmout. V roce 1620 byl jako laik přijat ke kapucínům, ale ti ho po osmi měsících propustili. Snad byla na vině jeho zvláštní nesoustředěnost a neschopnost provádět alespoň pomocné práce na zahradě. Po smrti otce Feliceho měl jít Josef do vězení, jelikož dluhy přešly na něj. Nakonec se nad ním slitovali jeho příbuzní minorité, dovolili mu vstoupit do kláštera a stát se laickým terciářem, u kterého se nepředpokládá, že by se stal knězem. Josef si po večerech četl a pokoušel se tak doplnit si vzdělání, čehož si jeho příbuzní všimli a tak poté, co zařídili několik dispensů, mu bylo dovoleno absolvovat noviciát, pak vstoupit do řádu a složit věčné sliby (časné se tehdy neskládaly). Ač se to zdálo zprvu nemožné, dne 18. března 1628 byl Josef z Kopertina vysvěcen na kněze.

Hodně času trávil v modlitbách a meditacích schovaný ve své cele. Poprvé byl nalezen v extázi ve vesnické kapliče sv. Barbory asi sto metrů od kostela, probral se až když jeho představený pronesl slovo Poslušnost. Dne 4. října 1630 přicházelo procesí do kopertinského kostela a on šel jako kněz v jeho čele, když se vznesl ze země na úroveň kazatelny a zůstal tam ve vytržení nehybně viset. Od té doby se jeho život změnil. Vybral si tu nejubožejší celu, spal na zemi, držel přísný půst - nejedl ani chleba, bičoval se do krve, skoro nespal. Extáze byly stále častější a jeho poutní kostel Panny

¹²⁴ PARISCIANI, Gustavo. *Svatý Josef Kopertinský, patron studentů*. Brno: Konvent minoritů v Brně, 2003, str. 8

Marie Grotellské se plnil zvědavci. U Josefa se projevovalo mnoho darů, se kterými se učil zacházet. Vzhledem k pochybnostem o autenticitě jeho svatosti byl v roce 1638 předvolán před inkviziční tribunál. Jako člověk stíhaný inkvizicí si zažil mnohé strasti a velkou osamělost, nakonec se ale vše vysvětlilo. Josef byl nicméně poslán do exilu - a to do Assisi, aby tam pod vedením zkušeného zpovědníka žil odloučeně od lidí. Mezi dary, kterých se mu dostalo, přibyla vůně, kterou bylo možno cítit na velkou vzdálenost. V místnosti, kde pobyl, údajně vydržela až dvacet dní, jeho šaty si vůni udržely až dva týdny. Kolovalo mnoho příběhů o zázračných uzdraveních, vyplněných proroctvích a Josefově jasnovidectví. Ač byl mužem prostým, neznalým gramatiky, s omezenou schopností číst a psát, měl dar vědění. Zvláště v teologické rovině dokázal pronikat do hloubi věcí jako velmi vzdělaný teolog. Davy poutníků, které se za ním táhly, neunikly pozornosti inkvizice, která nikdy neodvolala svůj příkaz, aby Josef žil v odloučení. Nejen tohle ale vedlo k tomu, že byl znovu zatčen a umístěn do nejpřísnější samoty horského kláštera. Svou celu mohl opustit jen kvůli slavení mše svaté a nesměl pod hrozbou exkomunikace psát ani přijímat žádné dopisy. Jenže po čase se rozkřiklo, kdože je tam internován a jeho cela i kostelík při mši byly neustále plné poutníků chtivých ho vidět v extázi nebo při konání zázraků. Proto byl posléze tajně přemístěn do kapucínské poustevny, postavené na vrcholku kopce kolmo nad řekou Metauro.

Po smrti papeže Inocence X. nastoupil na papežský stolec Alexandr VII., který vyhověl mnohým žádostem i přímluvě osmi provinciálů a v roce 1656 dovolil Josefa z Kopertiny propustit. Jeho návrat se nakonec ještě o rok opozdil, protože Itálii zasáhla hrozná epidemie dýmějového moru a cesty byly uzavřeny. V červenci 1657 konečně dorazil do kláštera sv. Františka v Osimu, kde měl strávit posledních šest let svého života. Aby nebudil pozornost, bylo mu povoleno slavit soukromé mše u přenosného oltáře v předem připravené místnosti. Poslední měsíce před smrtí, která přišla 18. září 1663 před půlnocí, byl hodně slabý a cítil, že se jeho konec blíží.

Když se tak stalo, bylo jeho tělo po celý další den vystaveno v sakristii. Řeholníci museli postavit ohradu z kůlů, kterou na směny hlídalo osm kanovníků, osm rytířů a osm řeholníků, jinak hrozilo, že se lid zmocní relikvií. Pohřeb se konal 20. září 1663, rakev byla spuštěna do výklenku pod kaplí Neposkvrněné Panny Marie. Toto místo se takřka okamžitě stalo významným poutním místem, i když byl sv. Josef Kopertinský kanonizován až 16. července 1767, na výročí svatořečení sv. Františka z Assisi.

Dnes je patronem pilotů, kosmonautů, obuvníků a od minulého století především studentů, kteří mají před zkouškami.

sv. Maxmilián Maria Kolbe

Rajmund Kolbe se narodil 8. ledna 1894 v městečku Zduńska Wola v Polsku. Jméno Maxmilián přijal při vstupu do noviciátu minoritů. V roce 1918 byl v Římě vysvěcen na kněze a po dosažení doktorátu z filosofie a teologie se roku 1919 vrátil do Polska. Ještě v Římě se svými spolužáky založil hnutí Militia Immaculatae (Armáda Neposkvrněné Panny), jehož hlavním úkolem bylo šířit kult Panny Marie. V Polsku začal přednášet ve františkánském semináři v Krakově. Princ Jan Drucki - Lubecki v roce 1927 daroval hnutí Militia Immaculatae kousek půdy nedaleko Varšavy, kde přívrženci hnutí vybudovali své centrum, které nazvali Niepokalanow, tedy město Neposkvrněné. Zde začali vydávat různé publikace oslavující Pannu Marii, nutno říci, že místy antisemitské, s čímž ale Kolbe údajně nesouhlasil. Další kus půdy zakoupilo hnutí v roce 1930 v Japonsku. Postavili si tam dům a opět rozjeli rozsáhlou publikační činnost. Brzy už byli vydavateli devíti časopisů s obrovským nákladem. V roce 1936 se Kolbe vrátil do Polska, po další tři léta byl představeným kláštera v Niepokalanowě. V roce 1939 poslal bratry z Niepokalanowa pryč, sám ale zůstal a posléze byl zatčen, na čas propuštěn a nakonec znovu zatčen a deportován do koncentračního tábora v Osvětimi.

V Osvětimi se Kolbe choval statečně a skromně, pomáhal spoluvězňům, působil jako zповědník a navzdory zákazům sloužil mše. Na konci července 1941 z bloku 14 utekl jakýsi vězeň. Nacisté na to reagovali výhrůžkami, že pokud se dotyčný nenajde, deset jeho spoluvězňů bude odsouzeno k smrti vyhladověním. Uprchlík nalezen nebyl, a tak večer při nástupu velitel lágru Fritzsche, který obzvláště nenáviděl katolické kněží, začal vyvolávat jména deseti odsouzenců. Jeden z nich se rozplakal, s tím, že má ženu a děti. Nato z řady vystoupil Maxmilián Kolbe a požádal Fritzsche, aby mu dovolil jít do hladomorny místo toho muže, Franciszka Gajowniczka, který měl ženu a děti, kdežto on ne. Porušil tím příkaz o nevystupování z řady, za což by byl normálně zastřelen¹²⁵. Nacisté ale jeho nabídku přijali, místo Franciszka Gajowniczka vzali Kolbeho a s ním i zbylých devět vězňů, které zavřeli do cely, kde většina zemřela hlady. Po dvou týdnech byli tři muži a Maxmilián Kolbe ještě naživu. Protože do cely měli přijít další vězni,

¹²⁵ DYCZEWSKI, Leon. *Svatý Maxmilián Maria Kolbe*. Brno: Konvent minoritů v Brně, 2005, str. 214

byli zbývající odsouzení 14. srpna 1941 vyvedeni ven, kde jim byla ve 12:50 podána smrtící injekce fenolu.

Maxmilián Maria Kolbe byl blahorečen v roce 1970 papežem Pavlem VI., 10. října 1982 ho papež Jan Pavel II. kanonizoval jako mučedníka.

P. Chrysanthus Haan se narodil roku 1672 v Opavě. Postupně se stal provinciálem rakouským, moravským, hornoslezským a tyrolským, byl také opavským kvardiánem a podle archivního zápisu z roku 1714, který uvádí J. Svátek¹²⁶, sehrál veledůležitou úlohu při přestavbě kláštera i kostela sv. Ducha do barokní podoby. V kostele v jeho době přibily kaple, oltáře, varhany, oratoře, lavice a byl vyzdoben malbami. Kostelní věž byla přestavěna a obdržela nový velký zvon, průčelí kostela bylo opraveno a ozdobeno sochami svatých, navíc se objevila boční zalomená křídla. Ke konventu se začal přistavovat třetí trakt, do kterého byl umístěn provincialát, zároveň se zvětšil počet cel pro řeholníky na dvacet osm. Za kvardiánství P. Haana přibilo také fundací, jakož i hudebníků a zpěváků na kůru.

P. Matyáš Jasche se narodil roku 1694. Také on se stal provinciálem, v klášteře nechal zřídit kvalitní knihovnu a mezi plody jeho tvůrčího života patří například rukopis o Matoušově evangeliu.

P. Gabriel Poltzer se narodil roku 1696 a proslul jako kazatel i provinciál, navíc má velké zásluhy na přestavbě kostela i konventu, ke kterému bylo v jeho době dostavěno uliční křídlo.

P. Leopold Klose se narodil 1. ledna 1802¹²⁷. Jeho rodiči byli opavský měšťan Antonín Klose a jeho druhá žena Alžběta, rozená Schleischerová. V chrámu Nanebevzetí Panny Marie byl pokřtěn jako Tomáš. Není jisto kolik měl sourozenců, pro jeho duchovní vývoj však byl určitě důležitý nevlastní bratr Ignác Antonín, který přišel na svět z prvního manželství svého otce 20. července 1783, tedy o 19 let dříve než Tomáš. Tomáš vystudoval opavskou hlavní farní školu a posléze i místní gymnázium. V té době již jeho starší bratr působil v Opavě jako farář v kostele sv. Ducha a jako

¹²⁶ SVÁTEK, Josef. K stavebnímu vývoji opavského minoritského kláštera v 18. století. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956, str. 204

¹²⁷ TESAŘ, Petr. Přednáška o životě P. Leopolda Kloseho u příležitosti 200 let od jeho narození. Kaple mateřince Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě, 12.5. 2002.

kvardián konventu minoritů, když předtím přijal jméno Petr a měl za sebou mimo jiné působení jako kooperátor u sv. Janů v Brně. V roce 1818 se svolením olomoucké konsistoře poprvé v Opavě pořádal průvod Božího těla¹²⁸. V 17 letech vstoupil i Tomáš do řádu minoritů, dne 4. října 1819 obdržel řeholní jméno Leopold. V říjnu roku 1820 ukončil noviciát v Opavě a odešel do Brna na Teologický ústav studovat filosofii. Jeho starší bratr P. Petr Klose v roce 1822 už jakožto provinciál řádu podepsal statuta nové česko-moravsko-slezské provincie. Leopold Klose se do Opavy vrátil v září roku 1824, přijal jáhenské svěcení a byl jmenován novicmistrem. Dne 25. března 1825 byl vysvěcen na kněze a stal se kooperátorem farnosti sv. Ducha. Po třech letech jej provinciál Petr Klose poslal, aby dočasně převzal úřad kvardiána jihlavského konventu, kde nakonec zůstal až do roku 1833, kdy se opět vrátil do Opavy a pokračoval ve funkci kooperátora u sv. Ducha.

Na přelomu let 1836 a 1837 odchází do Vídně jako soukromý učitel - vychovatel na c. a k. Tereziánskou rytířskou akademii, což byl prestižní šlechtický ústav, který Marie Terezie založila pro výchovu mladých diplomatů a vysokých státních úředníků. Prvním chovancem P. Leopolda byl mladý hrabě Robert Lichnovský, syn Eduarda knížete Lichnovského, majitele zámku a panství v Hradci nad Moravicí. Mladý Robert se posléze také vydal na kněžskou dráhu, později se stal děkanem olomoucké metropolitní kapituly.

Dalším svěřencem Leopolda Kloseho se stal kníže Adam Sapieha, ale s jeho výchovou musel P. Leopold skončit dříve. Od května 1841 do roku 1847 působil ve funkci kustoda slezské kustodie svatého Antonína Paduánského. Na další kapitule konané v květnu 1847 byl zvolen do definitoria a jmenován asistentem a sekretářem provinciála. Jelikož znovu sídlil v Opavě, mohl v roce 1848 převzít administrátorství farnosti u sv. Ducha a také funkci opavského kvardiána.

V Opavě P. Leopold pokračoval ve své pedagogické činnosti, vyučoval náboženství například na místní c. a k. reálce.

V červnu 1856 byl na brněnské kapitule zvolen třetím provinciálem česko-moravsko-slezské minoritské provincie sv. Cyrila a Metoděje. Po 24 letech se tak sídlo provincialátu opět vrátilo do Opavy. Přestal vykonávat funkci opavského kvardiána, ale i nadále pracoval jako farář v kostele sv. Ducha. Stejně jako jeho bratr se věnoval pečlivé renovaci chrámu, nyní byl kostel sv. Ducha součástí sídla nejvyššího řádového

---

¹²⁸ KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862, str. 87

představitele v českých zemích, a proto bylo třeba, aby působil dostatečně reprezentativně. Mimo jiné - v roce 1856 došlo k vydláždění kostela, v roce 1861 byla zbudována kaple Nejdražší krve Páně, v roce 1864 probíhala renovace věže, hodin a fasád.

Za takřka dvanáct let, které Leopold Kloze strávil v čele provincie, došlo v této provincii k opětovnému rozvoji řeholního života a bylo překonáno období nucené izolace od celořádových struktur.

Mezi ocenění jeho práce můžeme řadit třeba to, že byl arcibiskupem Fürstenbergem jmenován titulárním konzistorním radou a knížecím arcibiskupským komisařem na c. a k. reálce v Opavě. Nepochybně ještě větší radost ale měl z rozrůstající se kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka. Z bývalé skupiny zbožných terciářek, které se ujal snad okolo roku 1848, se mu podařilo vybudovat plnohodnotný řeholní institut podle ideálu sv. Františka. Nejprve pro ně sestavil stanovy a zásady společného života, pod jeho vedením sestry roku 1853 složily první sliby. Váha postavení provinciála v příštích letech napomohla k uznání kongregace světskou a církevní vrchností, už roku 1859 arcibiskup Fürstenberg schválil vypracované konstituce. O obdobný krok jako v Opavě se P. Leopold pokusil také v Brně, ale místní biskup Antonín Arnošt vznik nového řeholního institutu při brněnském konventu nepodpořil.

Závěr života zastihl Leopolda Klozeho v pilné práci, věnoval se především sestrám, pro které do tisku připravil upravené konstituce, které doplnil ritem obláčky a skládání slibů, základními modlitbami apod. Po dlouhé nemoci zemřel v dopoledních hodinách dne 25. března 1868, o tři dny později se na opavském městském hřbitově konal pohřeb, kterého se zúčastnilo mnoho terciářek z kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka, ale i obyčejného obyvatelstva. Při této příležitosti byl také přednesen pohřební projev, který později sestry vydaly tiskem.

P. Florentinus Queis do řádu vstoupil ve 21 letech. Poté, co byl vysvěcen na kněze, působil v konventu v Českém Krumlově, pak jako kaplan v Horním Dvořišti. V období mezi lety 1869 - 1883 byl provinciálem řádu, zároveň se na příštích 25 let stal ředitelem kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka. Byl to on, kdo stál za koupí domu na Kylešovské ulici, stavbou kaple Panny Marie Lurdské a bytu pro

duchovního správce¹²⁹. Po provinciální kapitule roku 1884 se na deset let stal kvardiánem krnovského konventu. Zemřel v roce 1894, když konec života strávil v opavském mateřinci.

P. Alois Vysoudil se narodil 12. prosince 1865 v Moravičanech u Zábřehu na Moravě.¹³⁰ Roku 1888 byl vysvěcen na kněze a poté působil na minoritských farnostech v Jihlavě, Českém Krumlově a dvakrát v Opavě, kde byl kaplanem minoritského farního kostela sv. Ducha. V Opavě také ve věku necelých čtyřiceti let dne 20. ledna 1905 zemřel.

Ačkoliv v Opavě převládal německý živel, stal se P. Vysoudil významným členem všech českých vlasteneckých spolků, které zde působily. Pracoval jako pokladník Spolku pro zakládání knihoven, byl členem Čtenářského spolku, Matice Opavské i Centrální záložny. Ze svých peněz nakupoval v Praze české knihy, které pak rozšiřoval po celém Opavsku. Byl také literárně činný, jeho články otiskovaly časopisy Čech, Hlas a Mír. V časopise Zahrádka sv. Františka (vydával jej krnovský minorita P. Karel Štěpán Vodička) v roce 1888 vyšel jeho článek Význam sv. Františka z Assisi v dějinách vzdělanosti.

O záslužné práci P. Aloise Vysoudila se můžeme dočíst v knize Jana Vyhlídala *Vlastenecké vzpomínky slezské*¹³¹, v Opavě byla na jeho památku odhalena pamětní deska.

Dalšími minoritskými spisovateli druhé poloviny 19. století byli ThDr. et PhDr. Ludvík Josef Škrda, kvardián konventu sv. Jakuba v Praze, a již zmíněný P. Karel Štěpán Vodička, krnovský konventuál, knihovník a redaktor. Jako historikové prosluli znojemský P. Gabriel Sacher či P. Benjamin Lankisch, šlechtic z Hornic.

¹²⁹ TESARĚ, Petr. *Obrazy Andree Grolla v Opavě*. In *Sborník dějinám města II*. Opava: bn, 2000, str. 74

¹³⁰ SVÁTEK, Josef. Kněz šířitelem české knihy. *Časopis Slezského zemského muzea*. 1991, série B/40, str. 288.

¹³¹ VYHLÍDAL, Jan. *Vlastenecké vzpomínky slezské*. Brno: bn, 1993.

9. Závěr

Opavský konvent a jeho archiv postihlo mnoho ničivých požárů, ostatně stejně jako celé město. O další devastaci pramenů se významnou měrou zasloužili komunisté, snad i proto se mi zdá, že toto téma zatím není příliš probádáno. Větší a trvalejší pozornost mu věnoval v padesátých a šedesátých letech minulého století pracovník Státního archivu v Opavě Josef Svátek. Zbytky konventního archivu uspořádal, sestavil inventární listy a napsal k nim obsažné úvody. Při procházení archiválií jsem zjistil, že drtivá většina toho, co se zachovalo, se do mé práce nehodí, některé zajímavé materiály jsem ale nakonec přesto použil.

Vzhledem k tomu, že minorité po těch více než sedm století přítomnosti v Opavě stavebně nezháleli, jejich klášter i kostel se velmi rozrostl a stavební vývoj začal být trochu nepřehledný. Velmi vděčně jsem proto využil možnost podívat se na celý areál shora z kostelní věže. Do Obrazové přílohy jsem umístil i několik snímků, které jsem zde pořídil.

Komplex klášterních budov minoritského konventu, kostel sv. Ducha a bývalý klášter klarisek tvoří jedny z dominant historického středu města Opavy už od konce 13. století. Je dobře, že nejsou v ruinách ani uměle zakonzervovány, ale žijí řeholníky, věřícími, účastníky kulturních akcí a studenty Slezské univerzity. Zdaleka tomu tak ale nebylo vždy. Věřme, že se zlé časy už nevrátí a příští badatelé, kteří se budou zabývat další historií opavského minoritského konventu, budou mít co nejradostnější práci.

10. Bibliografie

- BABJAK, Ján. *Rehole a kongregácie na Slovensku*. Trnava: Dobrá kniha Trnava, 1998. str. 135-138.
- BAKALA, Jaroslav. Počátky města Opavy. *Časopis Slezského zemského muzea*. 1974, série B, zvláštní číslo k 750. výročí města Opavy. str. 3-24.
- BAUMANN, Ernst. *Kirche und Kloster der P.P. Minoriten zum heiligen Zeit in Troppau*. Troppau: bn, 1902.
- BENÁKOVÁ, Helena: Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku. In *Disertační práce o architektuře žebavých řádů v Čechách a na Moravě do první třetiny 14. století*. Katedra Dějin umění, FF UK Praha, 1974. 35 str.
- DONÁT, Jaroslav. Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956. str. 200 - 203.
- DYCZEWSKI, Leon. *Svatý Maxmilián Maria Kolbe*. Brno: Konvent minoritů v Brně, 2005. 239 str.
- HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích - Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. str. 63 - 75.
- JIRÁSEK, Zdeněk; VOJTAL, Petr; MEDKOVÁ, Marta. *Book on Opava to mark the millenium 2001*. Opava: Nová GRAFIA ltd., 2000.
- JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově v nakladatelství Fénix, 1991. str. 16 - 19, 53 - 59, 70 - 71, 112 - 113.
- KADĚRA Bohumil. *Opavské chrámy*. Opava: Grafis s.r.o., 2002. 198 str.
- KALUS, Jaromír; MILLER, Karel; ŽÁČEK, Rudolf. *Stará Opava (Alt Troppau)*. Opava: OPTYS, 1994.
- Kol. autorů. *Schematismus katolického duchovenstva čsl. republiky a kalendář katol. duchovenstva na r. 1925*. Praha: J. Hronek, 1925.
- KOUŘILOVÁ, Danuška. *Minoritský klášter*. Opava: Správa zámků Hradce nad Moravicí a Raduně, 1999. 12 str.
- KUKLA, Jan. *Dějiny klášterů sv. otce Františka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Krnov: Zahrádka sv. Františka, 1889. str. 116 - 120.
- KREUZINGER, Erasmus. *Opavská kronika staré a nové doby anebo Opava a její pozoruhodnosti*. Opava: vlastním nákladem autora, 1862. str. 85 - 88.

NĚMEC, Jaroslav. *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*. Řím: Edice Studium, 1988. 156 str.

Opavský týdeník, 11. července 1874, č. 28.

OTTER, Jiří. *Úděl česko-německého sousedství v zrcadle dvanácti století společných dějin*. Heršpice: EMAN, 1994. 178 str.

PARISCIANI, Gustavo. *Svatý Josef Kopertinský, patron studentů*. Brno: Konvent minoritů v Brně, 2003. 79 str.

PAVELČÍKOVÁ, Nina. Klarisky. Regionální tisk. Archiv autora.

PLAČKOVÁ, Magda. Opava - město klášterních areálů. In: *Hláška*. Opava: Město Opava, 2001

PŘÍVRATSKÝ, Alois; SVÁTEK, Josef. Adaptace v budově Zemědělsko-lesnického archivu v Opavě. In *Zprávy památkové péče*. 1954, roč. 14, č. 8. str. 246 - 247.

PRIX, Dalibor. Počátky a rozvoj minoritského kláštera v Opavě a ve středověku. In *Sborník dějinám města I*. Opava: bn, 1998. str. 39 - 61.

PRIX, Dalibor; ZEZULA, Michal. Archeologický výzkum a stavebně historický průzkum minoritského kláštera v Opavě v roce 2000. In JAN, Libor; OBŠUSTA, Petr (ed.). *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno: Matice moravská, 2002. str. 275 - 293.

ŘEZÁČ, František; GEBAUER, Josef. *Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji minoritského kláštera v Opavě*. Opava: b.n., 1971, strojopis.

SCHENKOVÁ, Marie; OLŠOVSKÝ, Jaromír. *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*. Opava: František Maj, 2001. 274 str.

SCHENKOVÁ, Marie. Motiv P. Marie Pomocné ve slezském malířství 18. století. *Časopis Slezského zemského muzea*. 1991, série B/40. str. 247 - 250.

SCHENKOVÁ, Marie. Poutní místa ve Slezsku. In: *Vlastivědné listy*. Opava: Slezské zemské muzeum, 1997, roč. 23, 1997, č.1. str. 33 - 34.

SLOTWINSKI, Tadeusz. Assisi - bazilika sv. Františka, Umění umírat. *Poutník*. 2005, č. 5. 33 str.

SVÁTEK, Josef. Kněz šířitelem české knihy. *Časopis Slezského zemského muzea*. 1991, série B/40. str. 288.

SVÁTEK, Josef. K stavebnímu vývoji opavského minoritského kláštera v 18. století. In *Sborník k 10. výročí osvobození města*. Ostrava: KNV Ostrava, 1956. str. 204 - 205.

SVÁTEK, Josef. K adaptacím v budově Zemědělsko-lesnického archivu v Opavě. *Vlastivědný věstník moravský*. 1955, roč. X, č. 3. str. 122 - 126

- SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archívy. In *Sborník archivních prací*. Opava: 1970, roč. XX, č. 2. str. 540-548, 607.
- ŠKRDLÍK, Norbert Fr. *Minoritský kostel u sv. Janů, Loreta a Svaté schody v Brně*. Brno: s.n., 1942.
- TESAŘ, Petr. Obrazy Andrease Grolla v Opavě. In *Sborník dějinám města II*. Opava: bn, 2000. str. 73 - 76.
- TESAŘ, Petr. Přednáška o životě P. Leopolda Kloseho u příležitosti 200 let od jeho narození. Kaple mateřince Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě, 12.5. 2002.
- VLČEK, Pavel; SOMMER, Pavel; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. str. 9 - 29, 58 - 59, 142 - 145.
- VYHLÍDAL, Jan. *Vlastenecké vzpomínky slezské*. Brno: bn, 1993.
- WOLNÝ, Řehoř. *Kirchliche Topografie von Mähren*. Brünn: bn, 1862.
- ZATLOUKAL, Richard; ZIMOLA, David. Výzkumy mendikantských klášterů v Jihlavě. In JAN, Libor; OBŠUSTA, Petr (ed.). *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno: Matice moravská, 2002. str. 255 - 265.
- ZUKAL, Josef. *Paměti opavské, črty kulturní a místopisné*. Opava: Matice Opavská, 1912. 414 str.

Archiv:

- SVÁTEK, Josef. *Úvod k inv. listu 394 - Provincialát minoritského řádu v Opavě (1621 - 1914)*. Opava: Zemský archiv, 1957.
- Zemský archiv Opava. Fond Zemská vláda slezská Opava (1850 - 1928).
- Zemský archiv Opava. Fond Minorité v Opavě (1669 - 1913).
- Zemský archiv Opava. Fond Provincialát minoritského řádu v Opavě (1621 - 1914).
- Zemský archiv Opava. Fond Klarisky v Opavě (1289 - 1782).
- Zemský archiv Opava. Fond Minorité v Krnově (1533 - 1941).
- Zemský archiv Opava. Fond Královský úřad v Opavě (1742 - 1782).

Internet:

DOKLÁDAL, Pavel. Dostupné z www: <<http://www.cm-fatima.cz/?x=3&y=1>>

„NIKA“. *Střípky z monasteriologie I.* 20.2. 2004 Dostupné z www:

<http://www.feudum.cz/monasteriologie_1.html>.

„NIKA“. *Střípky z monasteriologie II.* 20.2. 2004 Dostupné z www:

<http://www.feudum.cz/monasteriologie_2.html>.

„NIKA“. *Střípky z monasteriologie III.* 20.2. 2004 Dostupné z www:

<http://www.feudum.cz/monasteriologie_3.html>.

„NIKA“. *Střípky z monasteriologie IV.* 20.2. 2004 Dostupné z www:

<http://www.feudum.cz/monasteriologie_4.html>.

Konstituce Sekulárního františkánského řádu. Dostupná z www: <<http://www.sfr.cz/>>.

ŠVANČARA, Leo Pavel. Dostupné z www: <<http://www.regionalist.cz/minorite/>>

Obrazová příloha:

Archiv autora.

Foto autor.

JIRÁSEK, Zdeněk; VOJTAL, Petr; MEDKOVÁ, Marta. *Book on Opava to mark the millenium 2001.* Opava: Nová GRAFIA ltd., 2000.

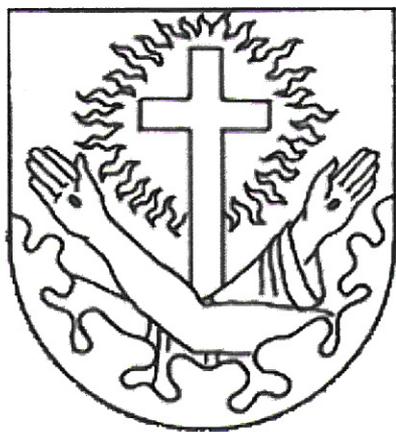
KALUS, Jaromír; MILLER, Karel; ŽÁČEK, Rudolf. *Stará Opava (Alt Troppau).* Opava: OPTYS, 1994.

11. Obrazová příloha

Sv. František z Assisi a sv. Klára.

Znak a oděv řeholního řádu minoritů.

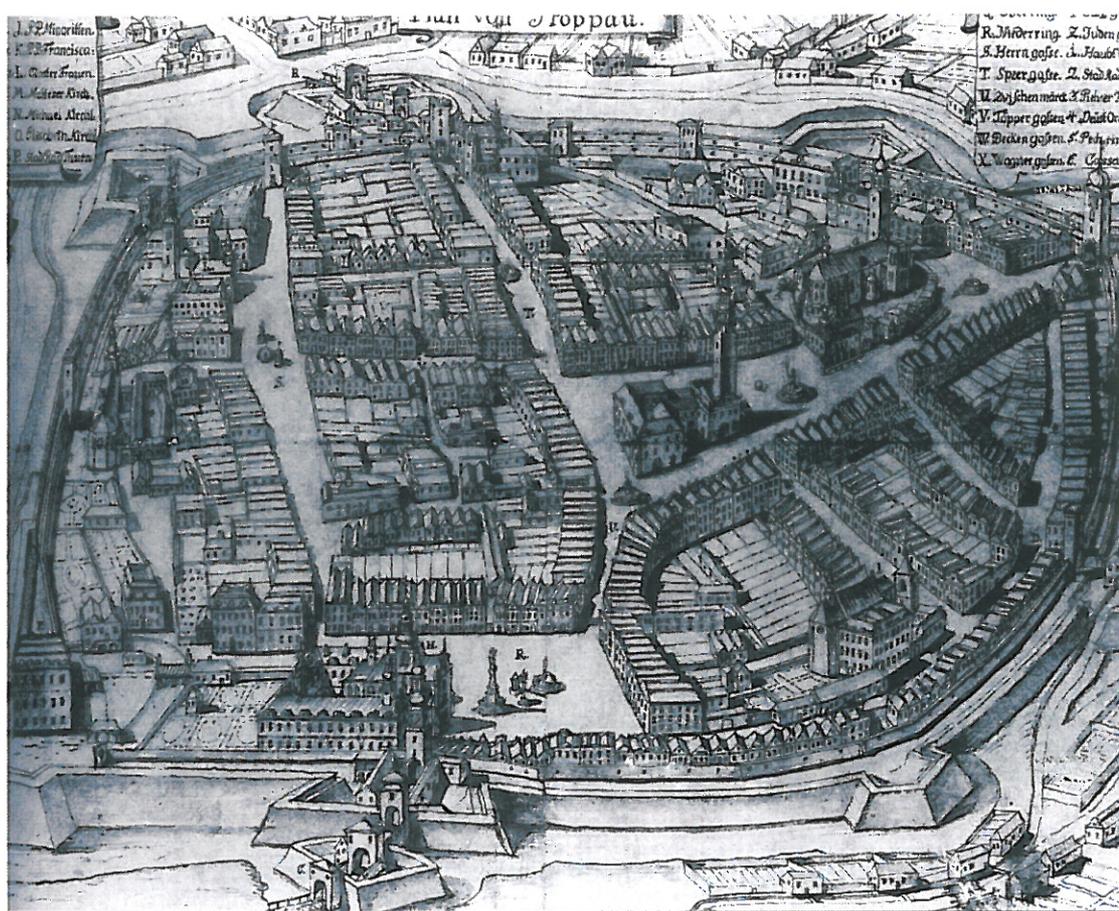

Plán obležení Opavy s vyznačením městského opevnění a církevních staveb. Kresba patrně pochází z roku 1629.

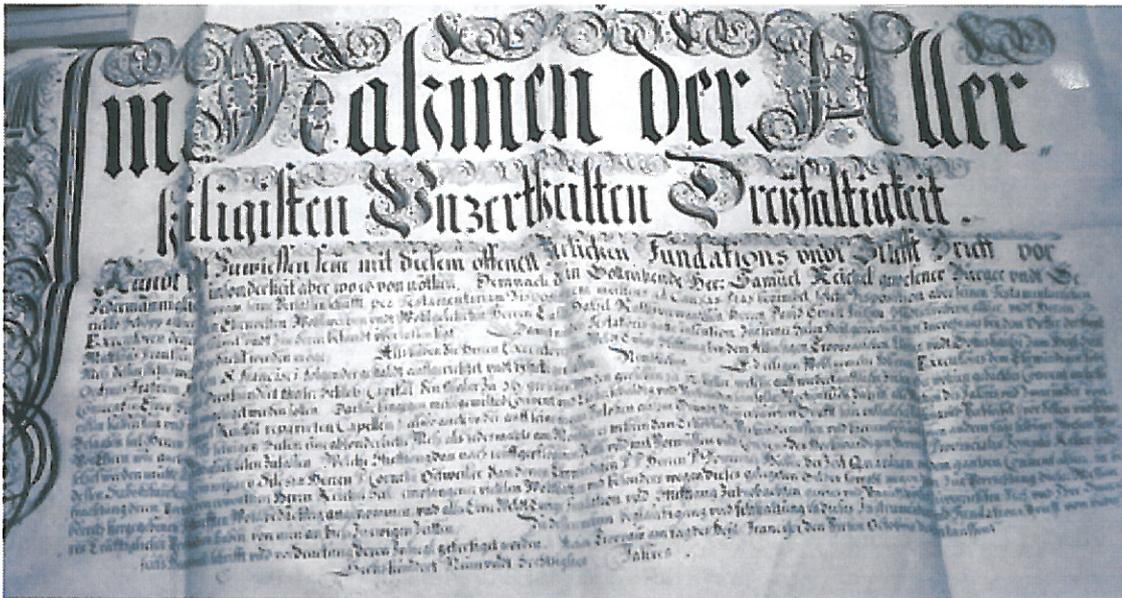
Na akvarelu Franze Biely z roku 1813 jsou zachyceny hradby a strážní věž, která stála v zahradě minoritského kláštera. Dlouhá léta ji obýval městský kat.

Pohled na město z ptáčí perspektivy od severovýchodu. V záhlaví je chybně uveden rok 1692, kresba spíše pochází ze druhé poloviny 18. století. Písmeno S označuje Panskou ulici.

Letní refektář v minoritském klášteře, akvarel, A. Zdrázila, 1912. Na konci druhé světové války byla fresková výzdoba úplně zničena. Jejím autorem byl Josef Matyáš Lassler.

Český překlad textu nejstarší dochované fundace z roku 1669:

4. října 1669, Opava

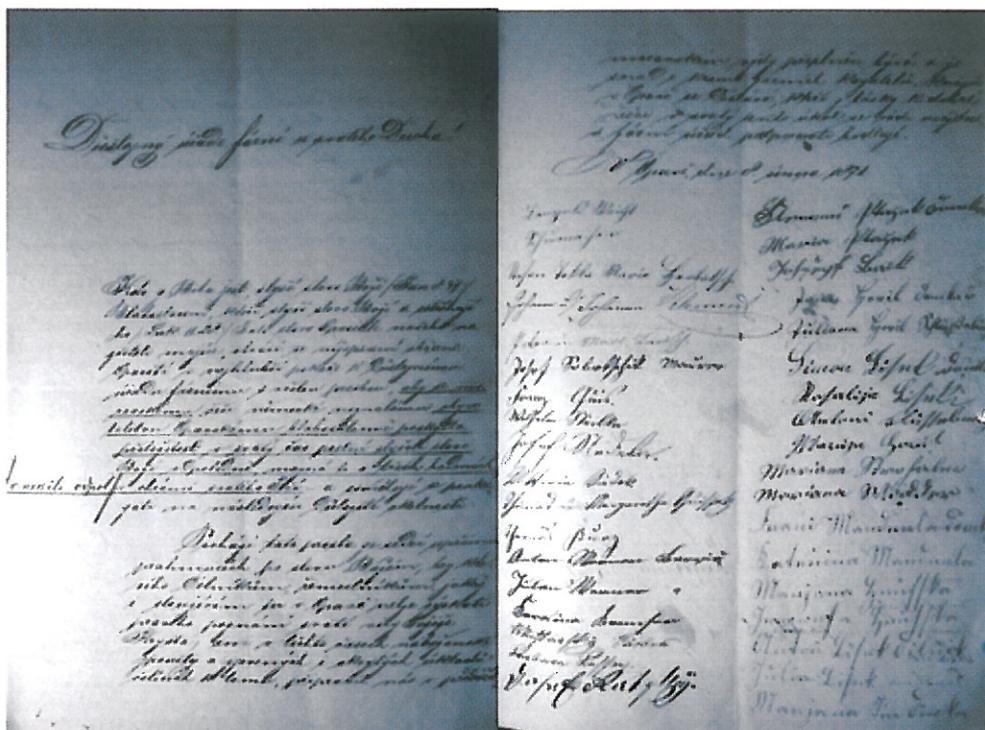
Kašpar Hatzel, člen městské rady v Opavě, David Arnošt Fritz, městský písař, a měšťan Matyáš Frantz, vykonavatelé poslední vůle Samuela Reichla, opavského měšťana, jehož nákladem byla opravena kaple sv. Františka při kostele sv. Ducha v Opavě, zřizují mešní fundaci ve výši 300 tolarů v kostele minoritského řádu v Opavě na sloužení mše každého pondělí za Samuela Reichla a jeho předky.

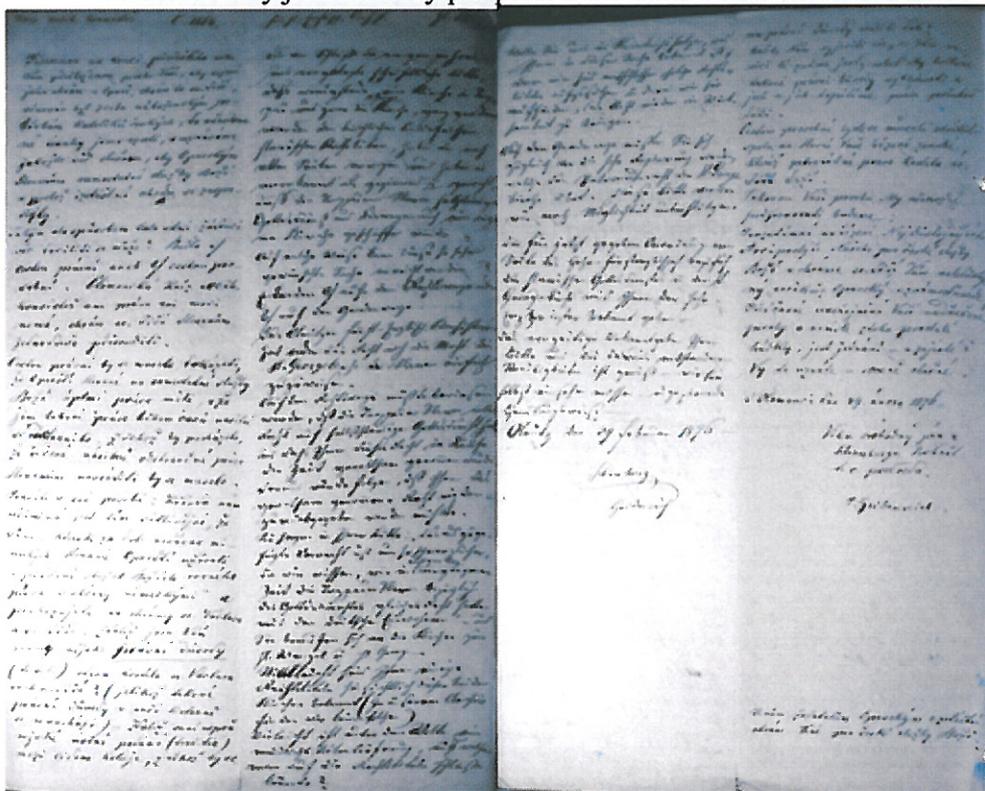
Pohled na město ze severovýchodu. Kolorovaná mědirytina podle kresby Johanna A. Delsenbacha z doby kolem roku 1720. Číslo 2 označuje kostel sv. Ducha, číslo 3 bývalý kostel sv. Kláry a Kateřiny.

Pohled na město z jihovýchodu. Kresba Fridricha B. Wenera z doby kolem roku 1750. Číslem 11 je zvýrazněn kostel klarisek, číslem 12 kostel minoritů.

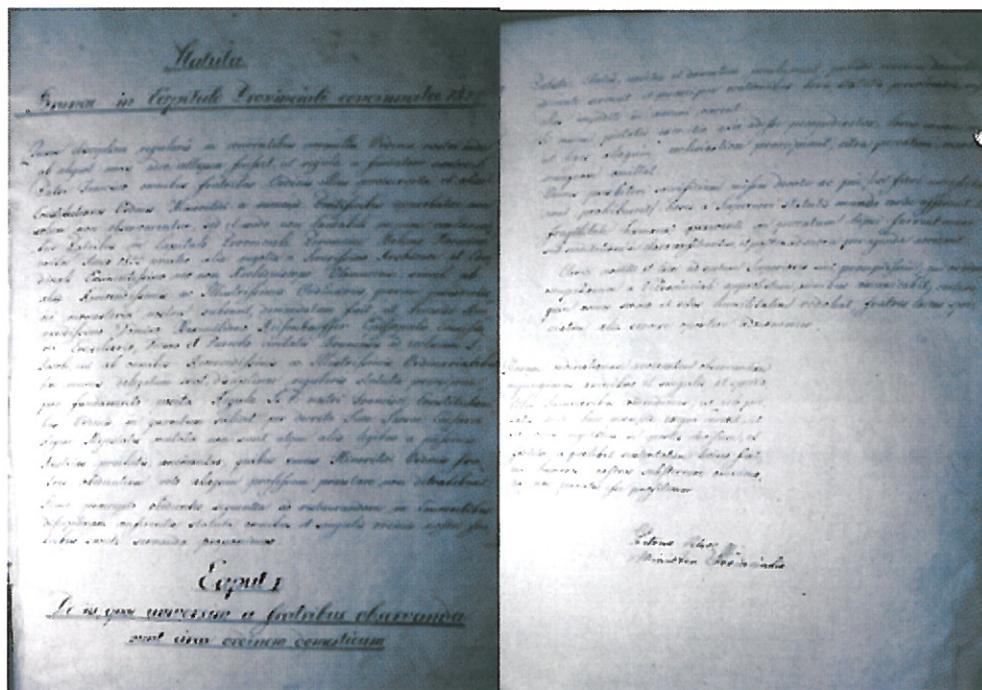

Úvodní a závěrečná stránka petice za zřízení bohoslužeb v českém jazyce v kostele sv. Jiří. Následovaly ještě tři listy podpisů. Datováno 8. února 1871.

Odpověď olomoucké arcibiskupské konsistoře z 29. února 1876. Podepsáni probošt Vilém svobodný pán ze Schneebergu a P. Heidenreich.

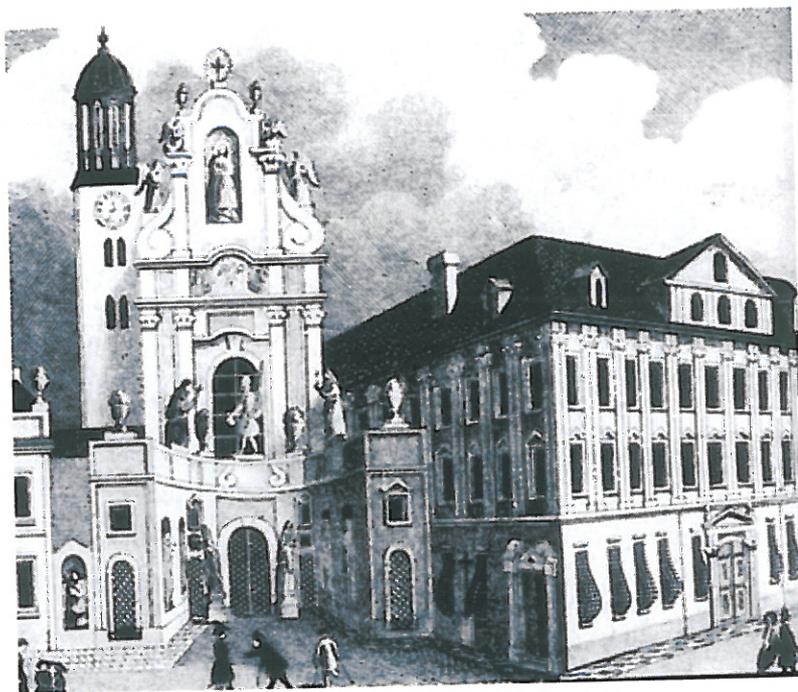
Statuta česko-moravsko-slezské provincie řádu minoritů, úvodní a závěrečná strana.
Podpisem je v roce 1822 stvrdil provinciál Petr Klose.

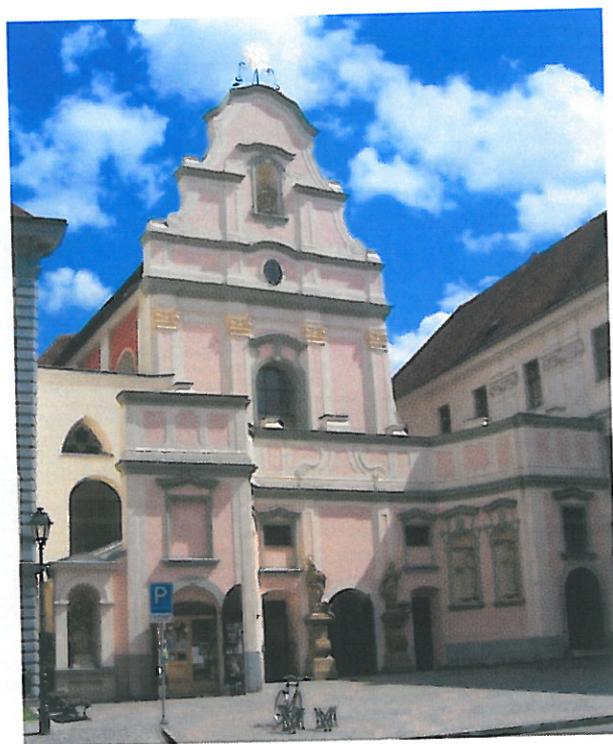
Kostel sv. Vojtěcha (sv. Jiří) na Dolním náměstí v Opavě. Ze tří stran ho obklopuje bývalá jezuitská kolej, ve které sídlí Zemský archiv.

Bývalý johanitský kostel sv. Jana. Vlevo jsou budovy městské policie. Zahrada patřivala klariskám, dnes přísluší Slezské univerzitě. Kostel od ní odděluje Praskova ulice, která vznikla po vyhoření johanitské komendy v roce 1945.

Kostel sv. Ducha a uliční křídlo konventu minoritů v Opavě. Litografie Schmidta podle kresby Josefa Šindlera z doby kolem roku 1860.

Kostel sv. Ducha v roce 2005. Vlevo relikv kostela klarisek.

Gotické okno, připomínající kdysi zde stojící kostel sv. Kláry a Kateřiny.

Pohled na kostel sv. Ducha směrem od Východního nádraží.

Interiér kostela sv. Ducha.

Pohled na nejstarší trakt minoritského konventu a kostel sv. Ducha.

Nejstarší část kláštera patří městu a je využívána k pořádání kulturních akcí.

Bezručova čítárna novin a časopisů v bývalém zinním refektáři.

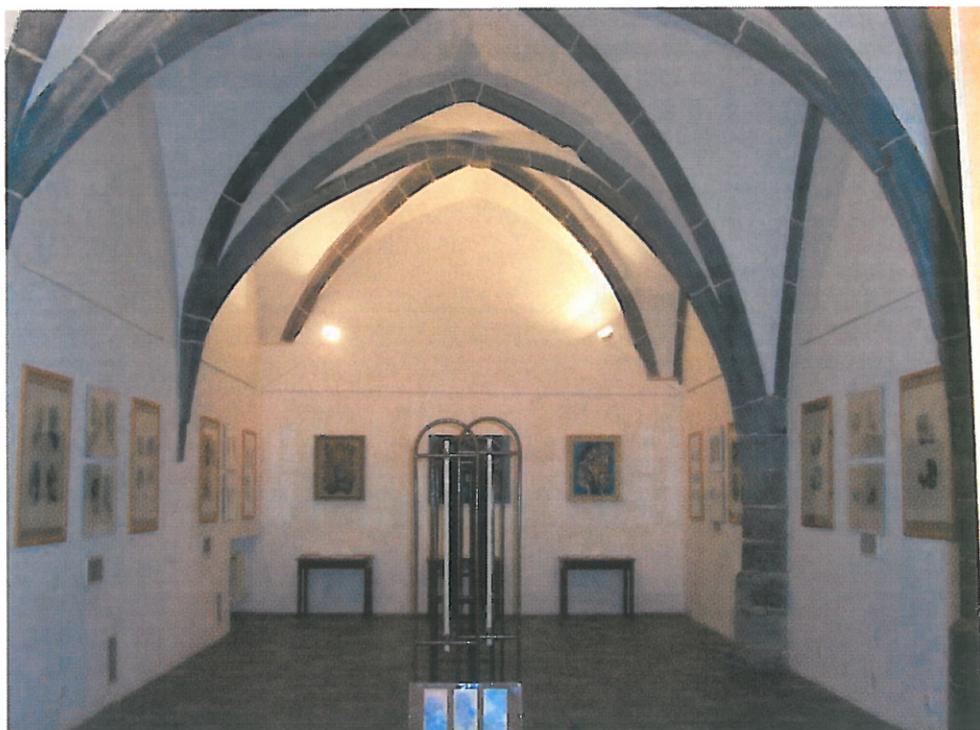
Přišli andělé a klaněli se Jemu, freska signovaná Ignácem Güntherem.

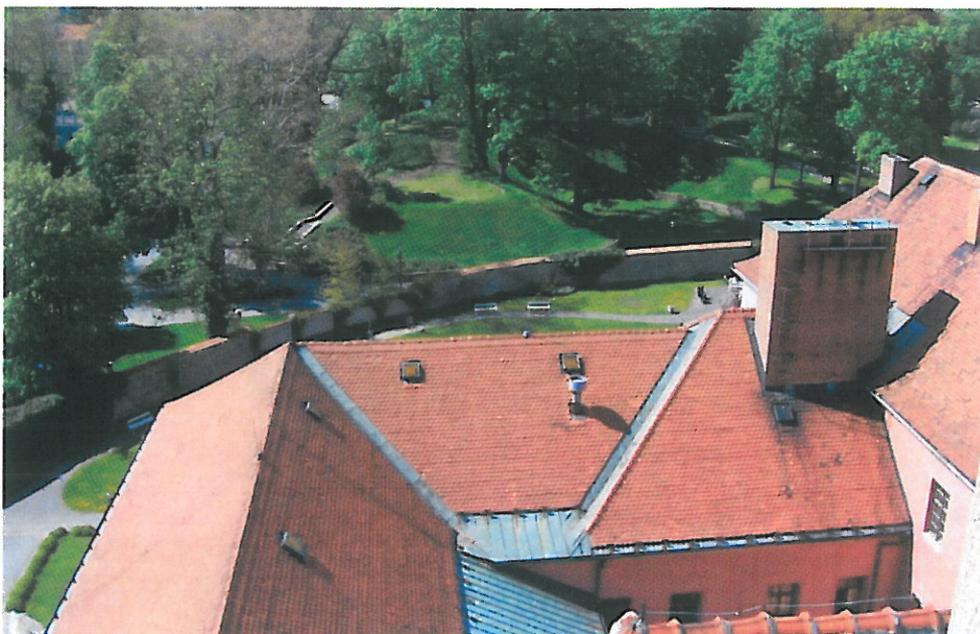
Dochované fresky v kartuších bývalého zimního refektáře.

Část původní kapitulní síně, dnes nazývaná gotická síň. Slouží především k výstavám.

Pohled z kostelní věže směrem, kde stávala obranná věž, kterou později obýval městský kat. V popředí střechy nejstaršího traktu kláštera, část minoritské zahrady a zbytky hradeb.

V popředí střecha kostela sv. Ducha, lze si všimnout pozlaceného symbolu svatého Ducha
Následují střechy všech tří klášterních traktů.

Pohled z prostoru bývalých valů městského opevnění na nejstarší a střední část kláštera.

Část zahrady minoritského kláštera, v pozadí hospodářský dvůr středního traktu.

Nejmladší klášterní trakt, pohled z ulice U pošty.

Klasicistní budova bývalého kláštera klarisek, dnes sídlo Slezské univerzity.

Pohled do dvora bývalého klariského kláštera.

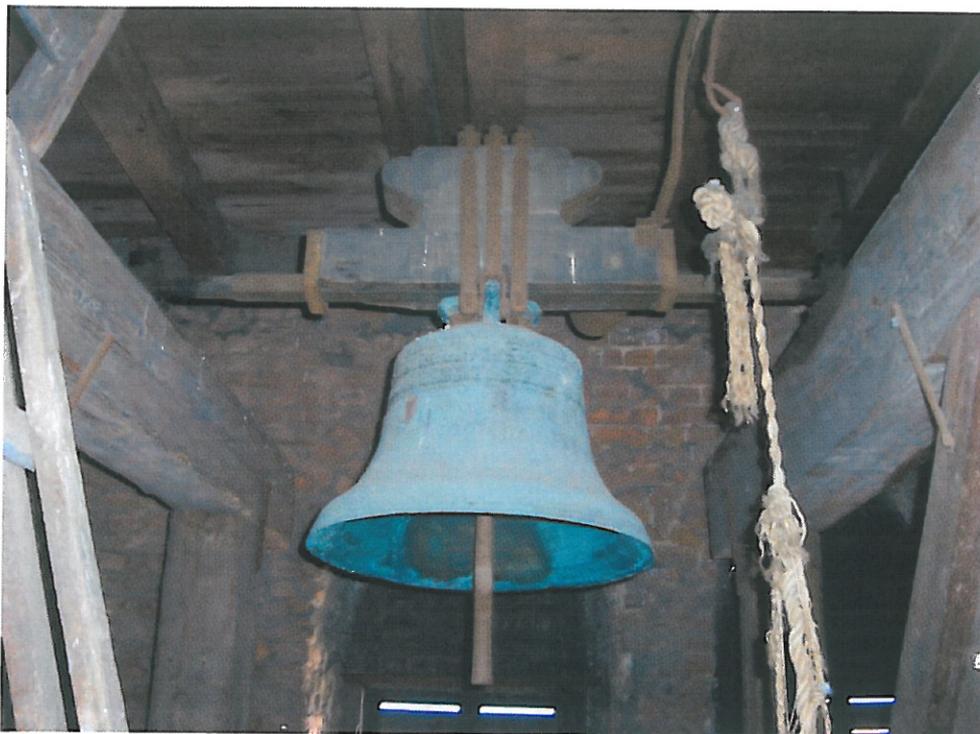

Souhrnný pohled na jihovýchodní část Masarykovy třídy. Zleva: Blücherův palác (kdysi mj. sídlo Tvorkovských z Kravař), bývalý konvent klarisek, zastrčený kostel sv. Ducha a uliční trakt kláštera minoritů.

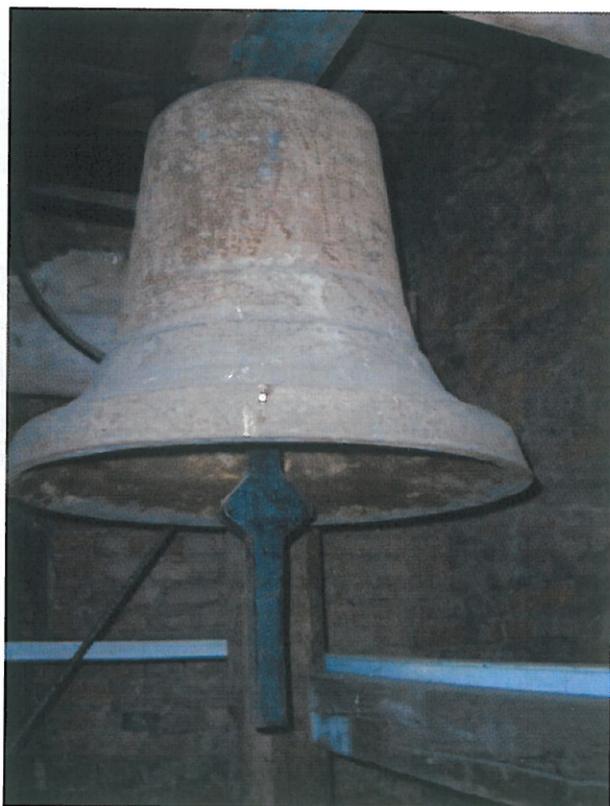

Část minoritské zahrady se zbytky hradeb.

Zvony zavěšené ve věži kostela sv. Ducha. Dva větší jsou ocelolitinové, váží asi 400 kg a vyrobeny byly okolo roku 1958.

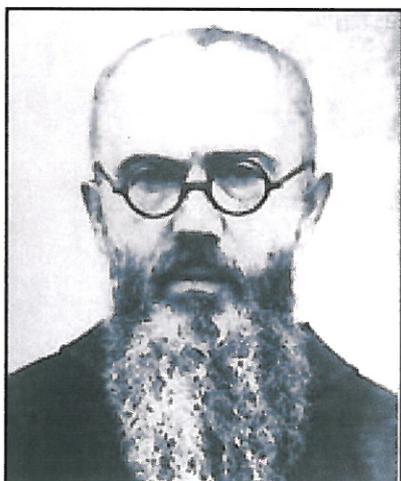

Nejmenší zvon má nápis „Santa Maria Ora Pro Nobis“. Na spodním lemu ještě „Per Franciscum Stanke Opaviae 1764“. Jsou na něm dva zdobené reliéfy - svatý Jiří bojující s drakem a klečící světec objímající kříž, kterému u nohou leží rozevřená Bible.

Nejstarší zvon ve věži kostela sv. Ducha má nápis „S. Iacobe ora pro nobis Ignis confvdit pietas refugit. Anno 1689“. Tedy „Svatý Jakube, modli se za nás, ohněm zalitý, zbožností vytvořený“.

sv. Maxmilián Maria Kolbe a sv. Josef Kopertinský.